PLINIUS CEL TÎNĂR: SCRISORI • PROZĂ • ESEU • ARTE • REVISTA STRĂINĂ

ANUL XVI
Nr. 16 (573)
Sîmbătă
21 aprilie
1973
10 pagini
1 leu

Proletari din toate țările, uniți-vă!

Luceafărul

Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Citirea trecutului

— De vorbă cu prof. univ. Mihai Berza —

— Știu că reputația dumneavoastră națională și internațională este de eminent istoric medievist. În mod normal, întrebările acestui interviu ar fi trebuit să se fixeze în preajma anului 1200. Iată însă că întrebările la care v-aș ruga să-mi răspundeți nu vizează un anume an. Ele nu vizează o anume perioadă a istoriei. Nici măcar istoria nu o vizează în mod direct. Întrebările la care v-aș ruga să-mi răspundeți vizează relația care există în clipa de față între istoria scrisă și publicul larg. Mai exact, v-aș ruga să-mi răspundeți dacă și dumneavoastră ați observat o semnificativă orientare a marelui public către lecturile cu valoare de document?

— În principiu, documentul istoric, considerat în desfășurarea generală a istoriei, nu este obiect obișnuit de lectură. El se publică pentru uzul istoricilor. Publicul primește cunoștințele istorice prin intermediul istoricilor care prelucrează documentele, în sensul că le extrage esența, le integrează într-un ansamblu și reconstituie cu ajutorul lor fenomene largi.

— Dar documentele la care mă refer eu nu sînt interpretate de către istorici, ele sînt chiar mărturii ale istoriei tipărite ca atare.

— Evident, se citesc și documente, dar anumite documente. În special documente de istorie contemporană, legate de marile evenimente, cum ar fi, de pildă, cel de al doilea război mondial, sau cele privind relațiile internaționale, cu tainele lor. De asemenea, memoriile unor oameni politici care au jucat un rol însemnat, sau au avut prilejul să fie inițiați în secrete de guvernămînt.

— Pentru că ați adus în discuție contemporaneitatea, aș vrea să vă întreb dacă interesul crescînd al publicului pentru documentele istorici are o explicație psihologică. Oare publicul contemporan simte nevoia unor lecturi care să-i ofere certitudini? De care să fie sigur? În care să creadă?

— Poate să fie adevărat ce spuneți, cu toate că publicul mare nu se îndreaptă întotdeauna către lucrările cele mai sigure din punct de vedere istoric. Dar e oarecum tendință către certitudine oarecă. Publicul dorește să afle lucruri care s-au întîmplat cu adevărat. Dar interesul pentru lectura istorică se leagă și de capacitatea omului modern de a se transporta în medii diferite, de curiozitatea lui pentru forme de cultură cît mai variate. Adică, există o sensibilitate istorică a omului modern cîștigată în timp. Încît eu nu aș crede că lectura istorică este pentru omul modern un mijloc de îndepărtare de prezent, de depaizare, de ieșire din contemporaneitate. Ci o formă de lărgire, de integrare în propriul orizont al unor elemente de culturi cît mai diferite.

— Să înțeleg din afirmația dumneavoastră că documentele istorici fac parte din așa-numitul „bombardament informațional"? Că opțiunea publicului are o semnificație conjuncturală?

— Deloc. Nu mi se pare deloc că interesul istoric sau pentru lectura-document se opune lecturii sau interesului pentru ficțiune. Natura cunoștințelor istorice este deosebită de aceea a cunoștințelor de chimie, matematică, geologie. Cunoștințele istorice prezintă înrudiri — care nu trebuie exagerate dar nici uitate — cu ceea ce oferă arta. E vorba tot despre viața umană, concepută, evident, ca desfășurîndu-se potrivit unor legi, dar care trebuie căutată și surprinsă în concretul ei.

— Dar oare imixtiunea istoricului în materialul istoric concret nu are un caracter subiectiv? Vreau să spun: comentariul istoric nu poartă obligatoriu pecetea unui autor?

— În principiu, da. Pentru că documentul însuși, în forma lui cea mai pură, vorbește celui care îl citește, în măsura în care cititorul lui știe să-i pună întrebări. Dar asta presupune ca cititorul documentului istoric să aibă el însuși o formație istorică. Un document singur este întotdeauna o mărturie fragmentară. Ceea ce ne interesează este ansamblul unui fenomen. Documentul este o faptă. E nevoie de mai multe documente care să fie comentate, comparate, care să poată servi drept punct de plecare al reconstituirii trecutului de către cineva care știe să o facă. Fără-îndoială că documentul este o urmă evidentă a trecutului. Iorga afirma cu dreptate, că numai documentele pot să dea senzația contactului direct cu o societate trecută. Dar documentul devine cu adevărat materie istorică abia cînd de la un exemplar trecem la un număr mai mare de exemplare, apoi la o acțiune critică și de reconstituire istorică.

— Nu credeți că opțiunea publicului pentru documentele pure și simple pornește și de la unele deficiențe de interpretare de către istorici?

— Nu am impresia că ar fi vorba de opțiune între documente și scrierea istorică, căci scrierile istorice se citesc foarte mult. Dacă opțiunea ar exista cu adevărat, ea ar fi foarte gravă, deoarece ar însemna pierderea încrederii în istorici. În parte justificată prin existența, în istoriografia mondială, a numeroase scrieri tendențioase, în care autorul deformează adevărul cu bună știință pentru a servi anumite cauze, o asemenea neîncredere ar fi nedreaptă față de cercetarea istorică onestă. Dar și aici lucrurile sînt foarte complexe, căci pe lîngă modurile de procedare „tendențioase" există și „tendințele" istoricilor cinstiți. Pentru că istoria cuprinde date și fapte obiective, dar aceste date și fapte sînt organizate și gîndite în clipa cînd sînt scrise. Istoria scrisă are, și ea, autori. Ori istoricul aduce, în reconstituirea trecutului, nu numai bagajul său de cunoștințe și o metodă particulară de cercetare. Autorul de istorie scrisă are un sistem personal de idei. O tablă de valori, în virtutea căreia interpretează documentele. Istoricul exprimă în mod obligatoriu o poziție socială și filozofică, cu determinări foarte precise. În felul acesta, orice operă istorică poartă amprenta unei ideologii. Și valoarea socială a operei istorice este condiționată de caracterul ideologiei care-i stă la bază. Încît nu orice operă istorică este apită deopotrivă a servi progresul social, și în punctul acesta, cu nuanțările pe care le-am făcut, aveți dreptate.

— Și ce condiții trebuie să îndeplinească o operă istorică pentru a fi apită să servească progresul social?

— Istoria este nocivă atunci cînd tinde să justifice și să permanentizeze regimuri social-politice care nu mai reprezintă, în condițiile concrete ale unei societăți, progresul istoric. Sau cînd exaltă, în raporturile dintre popoare și state, sentimentele șovine, războiul de agresiune, dominația și exploatarea celor mai slabi. Pe un plan mai larg, ea este nocivă cînd vehiculează atitudini filozofice de negare a valorii eforturilor umane, de contestare a sensului pozitiv al dezvoltării istorice. Dimpotrivă, istoria ajută puternic progresul social atunci cînd dezvoltă în conștiință încrederea în om și în capacitatea sa de creație și de progres, cînd ajută la înțelegerea valorii diferitelor forme de civilizație liber-dezvoltate și a interdependenței dintre popoare, cînd face, implicit sau explicit, critica regimurilor perimate, în numele forțelor care duc la un moment dat societatea înainte.

— Aplicarea acestor criterii duce la opere istorice „de încredere"?

— Desigur, lucrurile nu trebuiesc văzute simplist, în sensul unor judecăți în bloc, cu binele de-a dreapta și răul de-a stînga, căci dezvoltarea istoriografiei generale este un proces extrem de complex de reflectare a realității

Sânziana Pop

(Continuare în pagina 4)

În căutarea autenticității

A fost deseori remarcată, cu fecunde sugestii în interpretări, mizа mare pe care Camil Petrescu o acorda autenticității în literatură. Anticalofil, el privea scepsis ficțiunea și persifla veleitățile de demiurg atotștiutor ale romancierului. În căutarea firescului și a spontaneității, taptele se cereau comunicate printr-o relatare nudă, de proces-verbal, iar pe terenul privilegiat al epicului aveau dintr-odată drept de intrare formele cele mai directe de transmisie: pagini de jurnal, scrisori, mărturisiri instantanee. La autorul Patului lui Procust, peste această prezentare de natură nemijlocită, încărcată parcă de febra participării la eveniment — guverna, e adevărat, un atît înimitabil de fervoare intelectuală, amestec savuros de degajare și ardență nepotolită. Stăpînit de ideea, devenită obsesie, că literatura se naște din „gîfîitul" martorului ocular, Camil Petrescu a intuit un focar al regenerării epicului, caracteristic veacului. Chiar dacă la un moment dat G. Călinescu s-a arătat neîncrezător în fața navalei contingentului și apăra posibilitatea de distilare a eticului pînă la expresiile esențializate (faptul pur, psihologia caracterologică, umanitatea canonică), el a fost apoi printre primii, care, cu o eficacitate admirabilă, a încurajat în literatura nouă accesul elementului „brut" de existență. Atît Bietul Ioanide cît și Scrinul negru admit, alături de tiparele clasice ale caracterizării psihologice și ale dezvăluirii subiectului, intrusiunea faptelor diverse de gazetă, a fișelor de reporter, a corespondenței, a consemnărilor judiciare etc.

Pe planul tehnicii narative este violat în acest fel universul „monastic" al artei, se atribuie un rol însemnat incidentului, autorul, însuși, năzuie în unele episoade să ajungă un notar al întîmplării oarecari, observată direct, fără filtrări și răgazuri contemplative. Cineva ar putea observa că postura de martor ocular e, cîteodată, simulată, cu un mare rafinament estetic, dar încăș această nevoie și performanță a simulării (comună, în ciuda marilor deosebiri de optică, și lui Camil Petrescu și lui G. Călinescu) denotă o receptivitate la sensibilitatea epocii. Nu putem menționa aici decît extrem de sumar inluzia formelor directe de relatare în literatura secolului, să zicem de la confesiunea-document din Speranța lui Malraux la jurnalul de front al lui Babel sau la „organizarea" realității spre a pregăti înălțarea reportajului la simbol în cazul lui Malaparte, etc. E foarte diversă stăruința de asumare a autenticității în operele contemporane, prin îngăduința și combinarea tipurilor narative din straturile cele mai felurite și nu e posibil acum să urmărim toate implicațiile (chiar și cele în făurirea, în mod paradoxal, a unor noi universuri imaginare substanțiale în raport de formă ale prezentului). Rămîne în special interesant de analizat cu alt prilej, din această perspectivă, peisajul epicului nostru nou pornind de la pildele amintite, romanele lui G. Călinescu.

Oricum ceva s-a schimbat în felul de a privi readele fanteziei literare în acest veac, marcat de atîtea aventuri ale cunoașterii. S-a petrecut, incontestabil, un transfer de atenție. Deceniile acestui secol au cunoscut o aglomerare de senzațional trăit. Acte sublime de eroism, acte josnice care provoacă oroare au devenit simultan o hrană zilnică a informației. Niciînd omul n-a fost atît de asaltat de mulțimea știrilor. Nu numai că are sentimentul că el trăiește continuu în miezul istoriei imediate dar tot ceea ce i se întîmplă unui semen al său, în oricare parte, cît de depărtata a globului, i se pare că pătrunde în orbita preocupărilor lui celor mai urgente. Un veac în care evenimentele se desfășoară și se răspîndesc cu atîta iuțeală, la distanțe uriașe, creează o altă viziune asupra evenimentului, o altă deprindere în înregistrarea lui și o strategie de fortificare lăuntrică pentru a putea trăi permanent în vecinătatea lui.

Vechile iluzii de boicotare a istoriei și de eschivare sînt astăzi desuete, ridicole. Experiența gravă de existență produce o anume dispoziție a lecturii. Cine a trăit și a cunoscut, într-o succesiune uluitoare, seismele veacului (războaie, represiuni ale fascismului, neliniști înălțate la scara planetei etc) e normal să întîmpine senzaționalul epic cu un ochi mult prea avizat. Se ivește, în aceste condiții, o neîncredere în puterea magică a ficțiunii? Poate că e exagerat spus. În orice caz, fantezia narativă are de înfruntat un rival foarte serios, fiindcă cel care a simțit nemijlocit trepidația timpului, urmărește altfel, de bună seamă, revărsările de imaginație. Cît de aprinsă și de verosimilă trebuie să fie fabulația romancierului ca să egaleze nepreavăzutul și spectaculosul vieții!

Dacă este vizibilă nevoia extraordinară de autenticitate pe care o resimte cititorul — acea curiozitate, care provine azi din surse sufletești adînci, depășește sfera literaturii. Sînt căutate cu înfrigurare memoriile oamenilor politici, reconstituirile momentelor de răspîntie semnalate în epocă, scrisorile și documentele născute în tumultul întîmplărilor reale. Cititorul dorește ca aceste oglinzi cît mai precise ale fenomenelor petrecute să fie scoase la iveală, înfățișate publicului, confruntate cu propria lui experiență, limitată, dar, pe porțiunea respectivă, trăită în profunzime. În această ordine de preocupări sînt perioade care ar necesita un mai mare efort de activizare a mucegi de scotocire și divulgare a dosarelor vremii. Pentru mulți tineri din zilele noastre, procesul de zămislire în timp a ideologiei fasciste, formele ei vulgar-aberante, cu efectele cumplite de barbarie și derută, fenomen bizar al veacului — acest proces este departe de a fi cu claritate și în întregime înțeles. Despre conduita și mentalitatea legionarilor au apărut la noi prea puține materiale de informare și comentare, însoțite de extrase din arhivele acelui deceniu, purtînd amprenta teribilelor imprejurări. Aceste dezvăluiri ar satisface setea de înțelegere a generațiilor noi care pot avea uneori, din pricina lacunelor de cunoștințe, viziuni simpliste și deformate asupra trecutului apropiat. Ne-am oprit numai la un exemplu. Mai pot fi date și altele din trei sferturi de veac saturate de evenimente ieșite din comun.

O atracție din ce în ce mai mare asupra artei exercită, în mod natural, sfera politicului. Într-o eră străbătută de atîtea furtuni, sforțarea de a dezlega mecanismul de producere a evenimentului, solicită intens toate resursele. O anume gravitate planează inerent asupra actului de creație și nu există astăzi scriitor de prestigiu care să nu se considere un factor responsabil în orientarea conștiințelor. Citim tot mai frecvent declarații militante de solidaritate cu acțiuni revoluționare și recunoașteri ale ideii că arta presupune un gest de opțiune, un caracter politic. Oriunde, în lume, artistul veritabil răscolește cu aviditate ziarele, colecționează hărți și memorialistică, volume de relatări și destăinuiri, bazate pe cea mai riguroasă documentare. El vrea să fie la curent, prevenit, apt să reacționeze prompt și rodnic.

Evident, efortul de a capta evenimentul nu se reduce numai la actul informării și clasării, ci implică, mai ales, o interpretare. Spre a evita rătăcirile, scriitorul e dator să dețină o înțelegere sigură asupra dialecticii fenomenelor. Intelectuali proeminenți afirmă răspicat că găsesc în marxism posibilitatea de a efectua o triere în virtejul de fapte. Fără concepția științifică despre lume și societate ei n-ar putea sezisa dinamica de înaintare a istoriei, n-ar putea participa efectiv la elaborarea și împlinirea evenimentului.

Nu e de mirare că curiozitatea specifică a cititorului secolului XX se îndreaptă și spre viața mai puțin vizibilă a creatorilor literaturii. Cu o îndîrjire de factură experimentală, inevitabilă, se realizează pătrunderea în intimitatea autorului preferat, sînt parcurse interviurile, jurnalele, corespondențele, în care filonul vie, cu măruntele și contradicțiile ei, apare nespus de veridică. În acțiunea de dezvare a acestor documente de „arheologie" literară, antrenate cu o foame nebănuită, trebuie respectate criterii severe, premise ale unei evaluări competente și fertile: să se ceară o maximă exactitate transcrierilor, epistolelor, evenimentelor reproduse trebuie cercetate cu scrupulozitate, fără denaturări, fără eliminarea unor, și mai grav, modificarea scorilor, a limitelor de gîndire și interpretare, explicabile după raportarea lor la mentalitatea timpului... Numai din adevăr decurge și senzația deplină de autenticitate). Și se cere aplicarea unei ierarhii calificate a valorilor, cu interesul să se îndrepte spre personalitățile de seamă și nu spre figurile pulin reprezentative, iar în selecția materialelor, expuse public, să nu se lăsăm ademenite cohortele spre detalii periferice, trivial anodine, nesemnificative artistic, în ungherele sufletești care nu erau pregătite pentru contactul direct cu lumea exterioară, ci se cere o rigoroasă în interpretare, cu respect pentru patrimoniul cultural, cu principii ferme de judecare, în spirituri obiectivității și al eticii marxist-leniniste.

În acest număr al Luceafărului am încercat să cuprindem unele din aspectele aspirației spre autenticitate care caracterizează psihologia contemporană și profilul literaturii. Publicăm documente de un excepțional interes, ca Jurnalul lui Liviu Rebreanu, tipărit pentru prima oară. Gîndurile articole, comentarii și interviuri consacrate relației între adevăr și ficțiune, în formule specifice pe care le promovează vremea noastră, cu multitudinea de semnificații. Am considerat că e pilduitor de interes reprodusul nu numai ca o curiozitate, a unor scrisori ale lui Filimon cel Tînăr despre un eventual al unchiului, poate unul dintre primii martori oculari la tulburul contemporan al autenticității trăirilor. O incursiune în universul prozei lui Faulkner, prin intermediul elementelor de decor și de spațiu descoperite la fața locului, interior, oraș, peisaj, vîrf arhitectura numărului. Interesul răscumpărat, din nou caracteristic polivalent al textei, paginile Luceafărului lui propun să servească doar ca un preludiu pentru alte investigații viitoare. Astfel vom cerceta în curînd, la subiect, în analize multilaterale, literatura nouă reflectă prin prisma acestei năzuințe multiple către autenticitate.

Luceafărul

FOTOGRAFIE DE LIVIU REBREANU

Publicăm în acest număr pagini din jurnalul lui Liviu Rebreanu, text de mare importanță pentru evoluarea operei marelui clasic. Am socotit oportun să ilustrăm primele trei pagini ale revistei cu fotografii realizate chiar de scriitor. În pectora de reporter-fotograf Rebreanu surprinde, aici, pădurea Vienei, executată lîngă vie de la Valea Mare.

Stea polară

Statuile sînt, toate, prea reci ca să-l surprindă.
Neputincios rămîne paticul metal,
Și numai piatra sură, fluidă ca un val
Încremenit, îl poate fi oglindă.

Monticule și turme, cîmpii și stîncă agresie,
De depărtări sorbite și răsfrînte,
Se-asemuie cu geniala frunte
A omului cucerior de creste.

E-acelaș fluviu, Lenin, și-n mersul lui e altul,
Ca treamătul pădurilor de vele,
Ne-astîmpărată goană de inele
Care sfrîpung și vindecă înaltul.

Mari simfonii și cîntece mărunte,
Seducătoare forme și soluții
Zvîcnind în plasma Marei Revoluții,
Înscrise sînt pe geniala-i frunte.

Virgil Teodorescu

UN DOCUMENT INEDIT EXCEPȚIONAL:

Jurnalul lui Liviu Rebreanu

Că Liviu Rebreanu ținea un Jurnal aceasta era de presupus la un scriitor de scrupulozitatea autorului Răscoalei, de temeinicia lui, mai ales că el însuși arătase nu odată că nu lasă o zi să treacă fără să asternă pe hîrtie cîteva pagini.

Apoi, în cele două cărți ale soției și fiicei lui Rebreanu (**Cu soțul meu** — 1963 și **Zilele care au plecat** — 1969) se atesta cu toate existența unor „însemnări" de care critica n-a bănuit să se arate extrem de interesată, ceea ce era normal. Un critic a reproșat chiar familiei, că nu dă mai curînd la iveală **Jurnalul**, că blochează un bun spiritual care aparține literaturii cititorilor, nu mostenitorilor după lege. Întîmplarea a avut ecou de presă. Soția scriitorului a explicat, de asemenea public, rațiunile pentru care se simte legată să nu dea publicității ceea ce critica numește **Jurnal**: scriitorul însuși ceruse un răgaz de 30 de ani între dispariția sa și data posibilei publicări a **Jurnalului** său.

„**Jurnal**" — înseamnă pentru oricine noțiune zilnică, în genul să spunem, al **Insemnărilor** lui Titu Maiorescu; Liviu Rebreanu însuși numește tot **Jurnal** suita de observări și note, introspecții, rememorări, chiar schițe și portrete. Însă trec foarte adesea zile, săptămîni și luni, iar într-un anumit moment chiar aproape ani, cînd nu consemnează nimic în **Jurnalul** său. De ce n-o face — e greu de spus, însă oricine își explică: lipsă de timp, angrenarea în alte acțiuni literare sau neliterare, plecarea din țară sau numai din București, faptul că scria la o carte, la un memoriu, că trăiește admirabila și bogata sa corespondență către soție și fiică — această corespondență e aproape parte integrantă a **Jurnalului**, în orice caz e complementară, îl întregește sau îl suplinește adesea —, astfel de împrejurări explică îndestul de ce **Jurnalul** are mereu mari întreruperi în cronologia lui.

E util să se arate că există în realitate nu unul, ci două **Jurnale** scrise de Liviu Rebreanu.

Unul e acesta din care se publică acum un mare fragment și care privește evenimentele vieții literar-sociale, politice, prezența scriitorului în epocă, atitudinile lui, raporturile cu confrații, cu presa și editurile, cu oficialitățile vremii. Această „serie jurnalieră" — formula definește mai cuprinzător suita de însemnări de care e vorba — a fost începută de patru ori de scriitor: odată înainte de primul război, în 1916, chiar în ajunul declanșării conflagrației, și de trei ori după război — dintre care cea mai consecventă rămîne cea din 1927, al cărei început îl dăm urmat de cîteva secvențe din 1928. A patra serie, care poate fi considerată **Jurnalul** propriu zis al scriitorului numită de el ca atare, continuă pînă în ziua de 10 iulie 1944 — cu marile întreruperi amintite. Atunci, Rebreanu se sculase după două luni de „boală oribilă". În preajmă căzuseră bombe ucigașe, în Pitești apropiat: — ultimele pagini ale **Jurnalului** sînt scrise în casa de la Valea Mare. Asupra acestor bombardamente însă, omul abia sculat din evasi-agonie nu zăboveșe decît pentru a vesteji abdicarea de la umanitate. Preocuparea sa merge către literatură: „Din lunga boală aceasta s-ar putea spune, cînd s-ar fi ocazia, și lucruri mai [illegible] și mai de preț. Impresiile și sentimentele și observațiile omului între viață și moarte, trăite obiectiv, fiind pregătit pentru trecerea pragului nu prin vorbe, ci prin apropierea treptată de neființă..."

Însemnarea e din 7 iulie 1944. Biologia se îndărătnicea să zăboveasă întrmarea unui corp mistuit de boală. („Acum aș fi în convalescență, dar merge greu de tot... Cred că va mai trece vreme lungă pînă să mă văd zdravăn cu adevărat"), deși mintea era întreagă și îndrăzneață, puterea spirituală aceeași ca pe cînd lucra la **Ion**. Nu avem de aceea, nici pagini literare din acest moment final și nici însemnări jurnaliere.

E multă schiță literară în notațiile celor patru serii de consemnări; cîteodată sînt numai proiecte ale unor viitoare cărți — e cazul, mai ales al spațiilor ocupate de călătorii; în unele momente sînt reconstituite cu o minuție extraordinară dialoguri de pagini întregi cu unele persoane avînd roluri de prim plan în viața publică — e cazul discuțiilor avute cu Iuliu Maniu și cu Carol II, unde se află, față în față, confruntîndu-se, înfruntîndu-se, **scriitorul** constituindu-se în exponent al breslei, și **oficialul**, demnitarul vechiului stat burghez cu care primul se afla în evidentă opoziție.

Există apoi o scenă, unică în literatura noastră probabil, unde Rebreanu are senzația că moare — e cu aproape un deceniu înaintea sfîrșitului său, un „jurnal" al vieții literare, al revistelor, al raporturilor dintre scriitori, umple adesea paginile celui ce-a fost în spațiul a peste zece ani președintele Societății scriitorilor, al Societății autorilor dramatici, directorul „Educației poporului" (adevărat secretariat de stat al culturii), apoi director al Teatrului Național, reprezentant al țării peste hotare.

Sînt, desigur, comentarii politice de tot felul, între care explozia tragică a transilvăneanului care-și vede țara sfîrtecată în 1940.

Și există adesea o diagramă sumară, dar de o finețe neegalată, a elaborării unora din operele sale, îndeosebi a **Răscoalei** și **Gorilei**. Sînt pagini de un excepțional interes. Este, indiscutabil, o operă fundamentală a literaturii noastre, acest **Jurnal** al lui Liviu Rebreanu.

Nu trebuie omis faptul că trecerea celor 30 de ani prezumați de scriitor încă nu stinge toate impedimentele care stau în fața tipăririi integrale a **Jurnalului**. Timpul n-a atenuat toate atingerile la persoane de care se temuse Rebreanu, sau la evenimente din alte serii, decît cele intime; se poate spune chiar că unele dintre acestea sensibilizează conștiințele chiar mai mult decît atunci cînd au fost notate. Acestea cată să mai aștepte o vreme scoaterea lor în lumină.

În același timp se va vedea tragedia unui om care nu dorise războiul unde fusese angajată țara sa, care se arăta interesat de experiența socială a lumii contra căreia el, războiul, se purta, de nedreptatea de moarte săvîrșită împotriva el. Lumea știe azi că Rebreanu era directorul ziarului socotit oficios al regimului de dictatură militaro-fascistă; un fost redactor al acestui ziar, atunci foarte tînăr, Al. Cerna-Rădulescu, atestă într-o carte foarte recentă (**Arbori din țara promisă**, 1972) că directorul ziarului era cel dintîi hotărît să stăvilească alunecarea publicației spre oficialitate. Se știe mai puțin sau deloc ce-a făcut Rebreanu ca să oprească din imixtiunea directă a ocupantului în viața Teatrului Național, unde era director. Și alte lucruri se știu puțin, sau deloc.

Jurnalul ne dezvăluie, pe porțiuni mari ale vieții scriitorului, un portret al lui Rebreanu de o autenticitate cum nu ne-au dat-o nici studiile critice care i s-au închinat, nici memorialistica și nici chiar propria lui operă, unde, fatal el se topea în substanța mai multora dintre personaje.

Acesta e întîiul **Jurnal** al lui Rebreanu, compus, cum s-a menționat, din patru serii.

Al doilea, e un „jurnal de bord" al casei de la Valea Mare, o excepțional de minuțioasă consemnare a tot ce constituia micul lui univers rustic de acolo, ambianța unde s-au scris unele cărți, dar mai ales unde a trăit un scriitor, care era Liviu Rrebreanu. Un Hesiod care n-a scris **Lucrările și zilele** pămîntului elin, un Virgiliu care nu și-a compus **Georgicele** ci care, ambii, și-ar fi notat absolut exact cîți pomi, cîte fructe, cîte butoaie de vin, cîte păsări, cîte alioturi, cîte zile de ploaie, cîte zile cu soare, cîte drumuri la meșterii necesari, cîte zile de lucru, cîte operații comune — toate acestea în permanenta lor existență, rotație, apariție și dispariție, de un prozaism care le împinge la inexistență, deci le stilizează în poezie existența ciclică, desindividualizîndu-le și, prin aceasta, innobilîndu-le. Un Rebreanu care inventariaza munca țăranului de fiecare clipă — el însuși în această ipostază, ani de zile — cu tenacitatea lui cunoscută, cu luciditate, reconstituind cu o minuție totală, viața de milenii a unei clase, căreia îi era marele rapsod tragic, în insurecția ei individuală, personală — **Ion** — și în aceea colectivă — **Răscoala**.

Din acest al doilea **Jurnal**, impresionant în totalitate nu fragmentar, aminăm, cu incuviințarea familiei scriitorului, orice publicare intermitentă, fragmentară. Cititorii vor putea intui, din fragmentele pe care soția și fiica lui au consimțit să le încredințeze acum spre tipărire, ritmul și amploarea confesiunilor, notațiilor din **Jurnalul** lui Liviu Rebreanu. Adăugăm doar că acesta se află în pregătire și va apare la Editura „Cartea Românească". Pentru ceea ce e posibil să se publice acum, ca să fie respectat legatul scriitorului, nu se va depăși în niciun caz termenul de 30 de ani condiționat de el.

Mihai Gafița

cronica literară

Vasile Netea: „Interviuri literare"

Specificul și rosturile interviului — gen ce cunoaște o vizibilă înviorare la noi în ultimii cîțiva ani (dovadă și numeroasele culegeri editate, pe lîngă convorbirile publicate în presă) — rețin atenția lui Vasile Netea în prefața la volumul său *), apărut în 1972. Sîntem de acord cu autorul atunci cînd constată că interviul „constituie una din cele mai spontane și mai directe, și totodată, astăzi, una din cele mai utilizate forme de mărturisire publică a unui scriitor, de informare asupra existenței, activității și proiectelor sale", dar păstrăm serioase rezerve asupra aprecierii conform căreia interviul „a devenit un adevărat gen literar"! E o exagerare, interviul literar, ca și reportajul invocat în continuare de către V. Netea, cu toate că au „o metodă și o tehnică proprie de realizare" nu fac parte din literatura propriu zisă, ci din cea „de frontieră", cum o numea Silvian Iosifescu, din para-literatură. Și dacă admitem ca plauzibilă aserțiunea că interviul și reportajul reclamă „exigențe estetice din ce în ce mai accentuate" — cum se exprimă autorul cărții — precizăm imediat că e vorba de o estetică a ziaristicii și nu de cea a beletristicii. Interviul (și reportajul, ca și alte forme ale gazetăriei bine practicate) informează, țelurile literaturii fiind altele, de ordin mai înalt. La modul cel mai general, pentru a nu intra în dispute teoretice, interviul prezintă aspecte ale realității lumii literare, multiplu scrutate, pe cînd literatura însăși absorbind din seva realității îi impune acesteia viziuni și transfigurări.

Vasile Netea realizează în continuarea cuvîntului său introductiv un istoric al interviului literar la noi. Apărut la începutul celui de al doilea deceniu al secolului, ca ecou indiscutabil al unor modele franceze (în Franța el s-a ivit către sfîrșitul veacului trecut), interviul a fost practicat mai întîi la Flacăra și Rampa. După primul război mondial genul a cunoscut o vie înflorire, promovat de numeroase publicații. Între protagoniștii genului întîiul de reținut este Felix Aderca, cel care a și tipărit prima culegere de interviuri, Mărturia unei generații (1929) — atît de utilă și astăzi cercetătorilor literari. Alți interviatori (propunem formulele a intervia, interviator, în locul greoaielor: a intervieva, intervievier, acel w. din interview, neavînd valoare fonetică) de seamă, prin ani: Ion Valerian — despre care am avut plăcerea să vorbim cu ocazia apariției, în 1967, a volumului Cu scriitorii prin veac —, Valer Donea (pseudonim al Profirei Sadoveanu) și însuși Vasile Netea, ale cărui texte s-au bucurat de mare ecou și considerație la vremea cînd apăreau în Vremea, în anii războiului al doilea. Firește, numele celor ce s-au ilustrat în acest domeniu sînt numeroase, printre acestea trebuie amintită, contribuția elevată a lui D. Caracostea care a organizat în 1932—33 la Universitatea din București acele fundamentale mărturisiri literare, rămase ca izvoare de mîna întîia în cercetarea unor scriitori precum Goga, Rebreanu, Pillat, Arghezi, Ion Barbu etc.; mărturisirile aveau formă scrisă dar se bazau pe niște chestionare — element de bază al interviului! — cu întrebări stabilite de comun acord cu autorii.

Din multele interviuri literare realizate prin ani, Vasile Netea reține în culegerea sa doar cîteva, dar dintre acestea unele sînt de un interes excepțional. Cu conștiința valorii textelor sale ca documente de istorie literară, Netea constată că în diferite monografii și studii autorii s-au folosit, (citîndu-le, desigur) de referințele sale, apreciind cu fermitate că aceste vechi interviuri constituie „noi și sigure surse de documentare atît asupra modului de creație a scriitorilor intervievați, cît și asupra atmosferei sociale, literare și artistice a timpului".

Afirmînd aceste auto-aprecieri calme (deloc exagerate, ne grăbim să precizăm !...) Vasile Netea se bizuie pe cîteva elemente concrete. În primul rînd pe valoarea în sine a mărturiilor cuprinse în aceste texte — între interviați se numără: Sadoveanu, Arghezi, Rebreanu, Bacovia, Camil Petrescu ș.a. —, în al doilea rînd pe autenticitatea confesiunilor și exactitatea cu care ele au fost notate. Grija pentru aceste aspecte e foarte lăudabilă, peste ani ea se dovedește salutară. Faptul că textele cu pricina au apărut în presă atunci, la scurtă vreme după scrierea lor și s-au bucurat de ecou în alte publicații [illegible] binevenită publicarea în volum a unor asemenea intervenții) provoacă în lector, și mai ales în istoricul literar o stare de siguranță, [illegible] unor improvizații post-hoc... Cu atît mai mult ne asigură împrejurarea că „tuturor le-au fost prezentate textele îndată după redactarea lor — M. Sadoveanu ne-a onorat chiar și cu o apostilă de confirmare — iar alții, printre care amintim pe Camil Petrescu, au cerut, deși interviul fusese stenografiat, să vadă și șpalturile respective".

Lectura volumului, acum, la atîția ani de la apariția în presă a interviurilor adunate în el (sînt inedite cele luate Claudiei Millian și Elenei Farago — dar și mai puțin interesante) ne pare profitabilă, bogată în sugestii, nu rareori impresionantă. Iată-l pe Sadoveanu scrutîndu-și destinul literar, din înălțimea celor șaizeci de ani: „împart activitatea mea literară în trei mari epoci: 1904—1917, 1917—1929 și vremea de la 1929 încoace. Aceasta este epoca maturității mele literare. Atunci am scris Zodia Cancerului, Hanul Ancuței, Baltagul și alte cîteva. Pe acestea le socotesc ca opere de maturitate, opere care vor rămîne. Acestora nu le am nimic de obiectat. Mă reprezintă bine". Iată-l pe Arghezi (interviat, romantic, prin telefon, la miezul nopții, de-a lungul unei săptămîni !...) vorbind despre prietenie: „Poetul Anghel a vrut să mă împuște la domiciliu. I-am luat revolverul din mînă și l-am dus pe asasin, care tremura ca varga, în brațe, și l-am culcat pe-o canapea unde a stat două ceasuri. La despărțire ne-am sărutat. Mă cunoscuse de-abia în momentul cînd risca să nu mă mai cunoască niciodată."

Vasile Netea știa să se muleze după cel abordat, străpungea solitudini dificile punîndu-i să vorbească pe „marii muți" (Sadoveanu, Bacovia) ori abia prididind să-și noteze logoreea (interesantă) a altora. Cu aerul unei admirații binefăcătoare pentru subiecți, dar rămînînd lucid în adînc, Netea a reținut în paginile sale și multe rostiri bizare, amendabile ale unor scriitori cunoscuți. Astfel, Ionel Teodoreanu face unele afirmații grăbite: „Adevăratul scriitor trăiește în modul cel mai simplu, cel mai banal. Condiția esențială a scriitorului este un om în care să existe toate sentimentele primordiale ale vieții, un om care să poată rîde ca un copil, care să se poată îndrăgosti ca un idiot, un om, însfîrșit, care să-și trăiască viața în mod absolut sincer". Asa să fie? Ultima parte a citatului ne pare cam frivolă (a rîde ca un copil... a te îndrăgosti ca un idiot) iar teoria vieții banale a scriitorului foarte discutabilă: viețile unor mari poeți și prozatori ai lumii, precum Dante, Cervantes, Dostoievski, Eminescu, cu tumultul lor de evenimente, sînt o vie contrazicere a unei asemenea afirmații. Nu înseamnă, implicit, că toți scriitorii trebuie să trăiască agitat, dar nici simplificarea citată nu poate fi acceptată. Cezar Petrescu încearcă să-și impună ritmul mai mult decît rapid de elaborare: „Cred că repezeala este una din primele condiții ale scrisului, fiindcă numai așa se poate menține contactul cu ritmul rapid al creației, în acest chip împiedicîndu-se diminuarea și veștejirea sentimentelor ce te frămîntă". Se poate afirma și contrariul, oricum efectele repezelii în opera lui Cezar Petrescu ne sînt binecunoscute.

Interviurile literare ale lui Vasile Netea rămîn unele dintre cele mai serioase produse ale genului la noi. În ele admirăm ținuta intelectuală, discernămîntul și gravitatea în formularea întrebărilor — cu sistematica evitare a anecdoticului! —, preocuparea pentru o cît mai exactă redare a răspunsurilor. Un regret constant pe care i-l facem autorului, de-a lungul întregii culegeri, vizează propriul său comentariu al conversațiilor. Despre Sadoveanu, V. Netea scrie — reluînd cunoscuta metaforă silvestră (ulterior [illegible]) că e un codru sub lumina selenară, „din care numai arareori vîntul hoinar (!) smulge cîte o șoaptă (!), cîte o chemare tainică (!)". Despre Ionel Teodoreanu citim: „Lectura s-a terminat. Pe fruntea romancierului se adunaseră valuri de lumină biruitoare (!)". Despre Rebreanu, interviatorul notează gazetărește: „În fața mea se afla un adevărat Ion al vremii", etc.

*) Editura Minerva, 1972

Ileana Corbea, Nicolae Florescu: „Biografii posibile"

Deplina autenticitate a convorbirilor transcrise și adunate în cartea*) [illegible] cei doi autori, [illegible] de dialoguri [illegible] — ne asigură ei — realizate cu tehnică modernă: toate au „acoperire sonoră", pe bandă de magnetofon, micile retușuri de stil nu afectează în niciun fel conținutul.

Ne aflăm, deci, pe un teren ferm, iar între cei aproape patruzeci de scriitori (menționăm, în partea a doua a volumului, și cele trei convorbiri cu un istoric, un artist fotograf și o sculptoriță) sînt destule notorietăți ale căror opinii să atragă atenția. În ordinea alfabetică, preferată de autori, i-am aminti (cerînd scuze celorlalți !) pe: Eugen Barbu, Mihai Beniuc, Demostene Botez, Radu Boureanu, Șerban Cioculescu, Șt. Aug. Doinaș, G. Macovescu, Fănuș Neagu, Zaharia Stancu, Virgil Teodorescu, Radu Tudoran. Transmise în cadrul unor emisiuni radiofonice sau publicate în Astra și Cronica, depozițiile din această carte pot servi la viitoare „biografii posibile", în măsura în care iscusința și tenacitatea celor doi interviatori au reușit (și în destule cazuri așa s-a întîmplat) să smulgă interlocutorilor mărturii demne de atenție. E cazul lui Mihai Beniuc, iscodit la scara întregii sale cariere literare într-un interviu, ca să zicem așa, „de referință" pentru viitorii săi cercetători, al lui Demostene Botez și a multor altor scriitori abordați. Nu știm, de pildă, dacă regretatul poet a mai povestit în vreo altă convorbire de presă cele două sfîșietoare întîlniri cu Ibrăileanu, narate în cartea de acum. Primul tablou e cel al unui incendiu, criticul reușise să-și salveze lucrurile din casa în flăcări, și acum: „Sta și privea la incendiu ca la un spectacol care nu-l interesa. Fuma doar mai nervos ca de obicei. Cînd m-a văzut, mi-a spus: — „Ei, Demostene, ce zici? Frumos spectacol, nu ?"... Iar a doua întîlnire are loc pe peronul Gării de Nord. Din trenul de Iași este coborît pe o targă, bolnav, Ibrăileanu: „Era culcat, palid, cu ochii lui mari privind alarmați la tot ce se întîmpla. Pe peron, pentru trenurile care aveau să plece în ziua aceea, veneau încet, din timp, ca să le prindă, țărani și țărance, cu traiste, cu boccele, cu gapornițe: se opreau în dreptul tărgii și-l cercetau curioși și insistenți pe Ibrăileanu, care, jenat, întorcea capul cînd într-o parte cînd în cealaltă." E în aceste rînduri un timbru de autenticitate rară, dureroasă.

Impulsionați de întrebările celor doi (să semnalăm lipsa de pretenții „literare" a interviurilor, avantajoasă !) scriitorii fac mărturisiri privind viața și creația lor. Nu e vorba de mari revelații — pe acestea le vom căuta, normal, în operele celor interviați! — ci de acele amănunte necesare, luminînd sectoare și direcții din biografia și bibliografia lor. Radu Boureanu acceptă o mai veche observație a criticii, și-o asumă: „Am vrut totdeauna să fiu un plastician și în poezie". Ștefan Aug. Doinaș precizează specificul baladescului practicat de poeții „Cercului literar" de la Sibiu, care nu pornea din folclor, „ci de la balada cultă, română și străină". Fănuș Neagu acoperă cu metafore tulburătoare cîmpia, dincolo de aceste metafore putem descoperi o confesiune esențială, spațiul respectiv fiind traversat: „de strania pasiune a pămîntului". Un fascinant portret al Hortensiei Papadat Bengescu întîlnim la pagina 180, în interviul acordat de Ioana Postelnicu. Foarte viu, cu fraze — replici repezi ne-a părut interviul dat de Henriette Yvonne Stahl. În convorbirea importantă cu Zaharia Stancu, întîlnim un elogiu al ziaristicii ca activitate nu numai utilă dar și formatoare, în unele cazuri, pentru scriitor — idee susținută, nuanțat, în rîndul lor, de Eugen Barbu și Fănuș Neagu. Zaharia Stancu, în același interviu, dă amănunte despre geneza și elaborarea romanului Desculț, mărturisiri ce interesează la ora actuală, istoria literară. Virgil Teodorescu definește avangarda artistică drept „o necesitate absolută a gîndirii estetice", cu fine disocieri în cadrul avangardei românești și europene.

Această utilă culegere de interviuri suferă de pe urma improvizației, recunoscută și de autori. E vorba, mai ales, de sumar, nu toți din cei interviați fiind și chemați să se rostească. Interesul oricărui volum de acest fel stă, mai întîi, în acoperirea valorică a celor ce se mărturisesc. Cele mai noi idei își pierd atracția în gura unui personaj lipsit de relief. Cartea Ileanei Corbea și a lui Nicolae Florescu adună destule mărturii lipsite de importanță sau de o importanță vremelnică. Dar acesta e un risc din cele curente în spațiul interviurilor literare.

Ilie Constantin

*) Editura Eminescu, 1972

Casa veche de la Valea Mare

jurnal de lectură

VALERIU BUCUROIU
Floreta de argint

Editura Albatros, 1973

Salutară este inițiativa editurii „Albatros" de a tipări acest volum, una dintre puținele culegeri de epigrame aparținînd unui scriitor contemporan apărute după război altfel decît „în regia autorului". Privită cu o mare și nejustificată circumspecție, specia aceasta, odinioară foarte răspîndită, a decăzut cu încetul. De altfel, în prefața cărții lui Valeriu Bucuroiu, poetul Nichita Stănescu face o observație similară: „În ciuda audienței largi pe care epigrama o are, constat cu mirare că ea se practică din ce în ce mai rar în ultimele decenii, iar un volum de epigrame este o adevărată rara avis" (s.a.). Dezinteresul editurilor, al publicațiilor și al criticii față de epigramă este notoriu și în raport cu această generalizată atitudine editura „Albatros" are meritul de a încerca să defrișeze un teren lăsat în părăsire; volumul lui Valeriu Bucuroiu este un gest spectaculos prin care se urmărește reabilitarea unei specii literare în declin. Autorul, „ironist de marcă, alternînd vorba de duh cu observația penetrantă" (Nichita Stănescu), aduce în epigramele sale — dispuse alternativ cu mai lungi compuneri satirice — o causticitate elegantă, permanent ofensivă, chiar dacă disimulată în surîs: „Dacă — a reușit Băieșu / S-aibă — atît succes cu Preșu' / Vă-nchipuiți cu un covor, / Unde-ar zbura ca... autor !". Subiectele sunt luate, cele mai multe, din sfera vieții literare de azi și una dintre intențiile probabile ale autorului a fost aceea de a comenta, cu mijloace [illegible] adică evenimente [illegible] artistic [illegible]. Unele epigrame se referă la poezii apărute în reviste (despre tipărirea unei poezii intitulată **Insomnie**: „Cînd mi-am spus: nu e prea grav, se știe. / Poeții fac și cîte-o Insomnie. / Dar din momentul publicării / Au insomnii doar cititorii !"); sunt menționate festivități de felul pelerinajelor la case memoriale (despre alocuțiunea poetului I. Potopin la Bojdeucă: „Stînd aplecat peste uluca, / Mă-ndureram de bojdeucă... / I-a fost dat și sublimul chin / S-o potopească... Potopin !"); cele mai multe au în vedere apariția unor noi volume, de versuri sau de proză, ale căror titluri sunt adecvate unor spirituale echivocuri (despre romanul lui Al. Ivasiuc, **Păsările**: „Cu-aceste **Păsări** — autorul / A exersat, în maniera sa / Suprema artă de-a-nțelege zborul / Și mai puțin pe-aceea de-a zbura !"); nu sunt iertați nici confrații, autorului unui volum de sentințe mai ales satirice, intitulat **Propoziții**, care a făcut eroarea de a publica neselectiv fiindu-i adresată o rea înțepătură: „E bine c-ai avut ambiții / Și-ai strîns în diferite faze / Atît de multe **Propoziții**, / Dar încă n-ai ajuns la ...fraze !"; în legătură cu marea atracție pe care o exercită cinematograful asupra scriitorilor, Valeriu Bucuroiu compune acest catren malițios: „Și tot așa, fior după fior / Începi să reflectezi la viitor: / Or fi în poezie metafore fierbinți, / Dar eu prefer ecranul că-i țeapăn... de arginți !". Se realizează astfel un caleidoscop de atitudini unificate printr-o continuă stare de vigilență acidă, cu rîspă de galanterii și reverențiozități și cu un protector aspect bonom. Carte a unui epigramist autentic, în linia celor mai bune tradiții românești ale genului, **Floreta de argint** infirmă prejudecata facilității acestui concentrat de fantezie și spirit care este epigrama.

MIRCEA IONESCU — QUINTUS
Epigrame

Editura Litera, 1972

Debutînd în 1943 cu o culegere de epigrame intitulată **Haz de necaz**, a cărei prefață era semnată de o autoritate a genului, Radu D. Rosetti, Mircea Ionescu-Quintus continua de fapt o tradiție de familie: tatăl său, I. Ionescu-Quintus, a fost un epigramist cunoscut, amintit și de G. Călinescu în „Istoria literaturii române..." (1941). Faptul este consemnat, cu umor, într-una din epigramele cuprinse în recentul volum: „De la părinți, precum se știe, / Primești duh și fizionomie; / Ar fi fost mare ironia, / Să-mi lase tata doar chelia !". Avocat ploieștean, ca și părintele său, Mircea Ionescu-Quintus este în mod explicabil atras de temele juridice: „Apărînd pe-un cămătar, / Avocatul, lapidar, / A cerut ca la osîndă / Să nu i se dea dobîndă". Profesiunea impune probabil o renunțare la inocență, de unde aerul de continuă ostilitate: „Nici un spor / La umor: / Tot «Urzica», / Tott Rodica" (Umoristei Rodica Tott, de la revista Urzica). Foarte exigent este autorul cu literații ploieșteni Leonida Secrețeanu (la apariția cărții acestuia, **Cîntec pentru Prometeu**: „Prometeu înălțuit / De-a pururi e osîndit: / Cînd îl sfîrtecă vulturul, / Cînd îl cîntă Secrețeanu") și N. Rădulescu-Lemnaru (autor al volumului **Primăvară tîrzie**: „Cînd primăvara ta tîrzie / A poposit într-o vitrină, / Un critic i-a găsit pricină, / Spunînd că-i totuși timpurie"). Savuros este „epitaful" **pentru un preot**: „Zice-se că un satrap / L-ar fi mutilat oribil, / Dîndu-i cu securea-n cap. / ...Imposibil !". Caustic, agresiv, cu finețe însă, autorul nu este deloc „bun" nici cu sine: „Nu am lăsat în lume / Nimic măreț, sublim, / Și nici măcar un nume, / Ci ...un pseudonim", un răutăcios punîndu-i răspunde însă că și pseudonimul a fost... moștenit !

Culegere de epigrame

Editura Litera, 1972

Apărută „prin grija Clubului epigramiștilor «Cincinat Pavelescu»" din București, înființat în 1969, această culegere este de fapt o antologie, prima, a epigramei românești contemporane, chiar dacă incompletă prin restrîngerea selecției la numai producțiunile membrilor Clubului și prin absența oricăror informații bio-bibliografice despre autorii incluși. Cele peste 350 de volume românești de epigrame apărute din 1869 pînă astăzi au creat la noi o tradiție a genului pe care numai ultimele decenii au părăsit-o, cei 35 de componenți ai Clubului „Cincinat Pavelescu" propunîndu-și să o reia și să o mențină, în ciuda manifestului dezinteres pentru acest fel de poezie. Autorii unei mai vechi **Antologii a epigramei românești** (ed. Cartea Românească, 1933), N. Crevedia și A. C. Calotescu-Neicu, afirmau că „nu credem să fie scriitor care să nu fi făcut, ba chiar să nu fi publicat cîndva o epigramă" lucru astăzi imposibil de susținut. Din acest motiv, numele cele mai cunoscute în materie de epigramă sunt cele ale autorilor din generațiile vîrstnice (**Mircea Pavelescu, Aurelian Păunescu, Florin Iordăchescu, Tudor Măinescu, N. Crevedia**), deși unii au abandonat genul după război. În afară de Clubul „Cincinat Pavelescu", unde se țin reuniuni săptămînale, cu aprinse „dueluri", mai există un cerc de epigramiști la Timișoara.

După datele oferite de antologia de față, cum am spus, lacunară, epigramiștii de marcă din noile generații sunt Mircea Trifu, Al. Clenciu (cunoscut și ca un excelent caricaturist), George Corbu, George Zarafu, Dumitru Munteanu, Mircea Ionescu-Quintus, Leonida Secrețeanu, Ion Larian Postolache (traducătorul „Imnurilor vedice") și Constant Petrescu, deși printr-o selecție foarte severă toți ceilalți autori prezenți în „Culegere" sunt reprezentați cu textele cele mai bune. Printre semnatari descoperim și ...două autoare. Prima este actrița Angela Chiuaru, ale cărei epigrame fac dovada cea mai limpede că pînă și aici specificul feminin nu este o vorbă în vînt: „De o viață — cum să neg — / Ei perfect se înțeleg: / Ea-și blestemă zilnic soarta / Dumnealui mai mult... consoarta" (unor amici la nunta de argint). Otilia Turcu agreează aceleași subiecte: „Cînd din lume a plecat, / Doctorii au constatat / Că avea numai o coastă... / Și-aia — ruptă de nevastă !" (Unui Adam afemeiat). Dar dacă era invers ?! Probabil că epigramistele, spirite belicoase, exclud o asemenea posibilitate...

Apariția acestei **Culegeri**, ca și volumele lui Valeriu Bucuroiu și Mircea Ionescu-Quintus, ar putea determina o resurecție a epigramei.

Mircea Iorgulescu

punct și virgulă

Spirit de emulație

Vizitînd la începutul lunii acesteia Reșița, nu mică ne-a fost surpriza cînd la sediul Comitetului pentru cultură și educație socialistă al județului am făcut cunoștință cu o parte din realizările editoriale de pe meleagurile Caraș-Severinului. Surpriza ne-a fost pricinuită atît de numărul cît și de calitatea volumelor apărute sub egida forurilor de cultură reșițene. De fapt, în ceea ce privește atributul dintîi, departe de a fi un simplu indiciu al cantității, acesta e, mai degrabă, semnificativ pentru diversitatea domeniilor abordate. Căci, așa cum se poate deduce și din titlurile ce urmează, fiecare dintre ele dezvăluie un anumit gen de preocupări: Studii de limbă, literatură și folclor *(două tomuri, însumînd aproape 600 de pagini),* Glosar toponimic Caraș-Severin, Folclor coregrafic din văile Timișului și Bistrei, Găteala capului la femei în valea Bistrei, Corul din Vărădie *ș.a.m.d. Cît despre cel de al doilea atribut enunțat — calitatea —, nu ezităm să afirmăm că totul stă sub semnul unui efort de cercetare științifică sub multe aspecte comparabil, ca metodă de lucru și ca rezultat, cu acela desfășurat în instituțiile specializate. De aceea, citind cel puțin o parte din numele ce figurează în sumarul celor două tomuri de studii sau pe acelea aparținînd autorilor celorlalte volume, nu facem decît să [illegible] hărnicia și competența cercetătorilor reșițeni: Al. [illegible], I. Berciach, G.C. Bogdan, [illegible], Mihai Deleanu, Al. [illegible], Vasile Ioviță, Aurelia și [illegible], Gheorghe Jurma, [illegible], Ion Munteanu, [illegible], Gheorghe Sterpu. De remarcat este [illegible] grafică a tuturor lucrărilor.*

În încheiere, se cuvine [illegible] Reșița, [illegible] cultura și [illegible].

Nicolae Ciobanu

Miopie ?

Citim în „Săptămîna culturală a Capitalei" la rubrica „Săptămîna pe scurt" semnată Ciclop [illegible] despre lupta împotriva [illegible] și despre [illegible] consemnare: „Semnează din ce în ce mai rar prin presa [illegible] cunoscutul critic Paul Georgescu". Ne pare rău că autorul [illegible] din „Săptămîna" nu urmărește probabil revista „Luceafărul" unde articolele lui Paul Georgescu apar mai în fiecare număr, mai ales că din aceste articole el ar putea extrage, sîntem convinși, multe sugestii utile pentru abordarea serioasă și competentă a problemelor culturii, pentru întărirea în genere a eficienței ideologice și estetice a muncii literare.

„Transilvania" nr. 3, a. c.

Deși tînără, revista sibiană — [illegible] — s-a impus prin profilul ei [illegible] raport relevabil fiind mai ales efortul de a realiza un echilibru între problematica specific locală și aceea circumscrisă ariei largi a culturii naționale. Sumarul de critică, estetică și publicistică este în numărul de față, variat și sobru. Dintre textele [illegible] pe probleme general-teoretice, tratate din unghi estetic, citim [illegible] de Romul Munteanu. Eugen [illegible] de Ion Vlad, [illegible] de Mircea Ionescu. [illegible] Pr[illegible] Prodan o [illegible] Chiar [illegible] crucea literară, în ceea ce privește receptarea [illegible] fenomenului literar [illegible] preocuparea redacției de a fi prompt. În [illegible] rubrica [illegible] Cronica literară. Aici este trecută în revistă — [illegible] — producția curentă pînă în cercurile de creație literare, în domeniul poeziei, al prozei, al criticii și istoriei literare etc. Corespondența, [illegible] de Mircea Ionescu [illegible] de competența răspunsurilor, [illegible] se impune prin [illegible] și [illegible]-constructiv. Recenziile numeroase nu satisfac totuși pe deplin. Selecția volumelor ni se pare [illegible] întîmplătoare, iar unghiul teoretic din care pornește analiza, [illegible], e de-a dreptul vicios. Căci iată cum începe (ai crede că e vorba de interpretarea unui text aparținînd cel puțin Hortensiei Papadat-Bengescu !) comentariul unui volum de proză. Sîngele alb al [illegible] de Rodica Braga:

„Sînt scriitori pentru care literatura propriu-zisă se formă unei îndelungi [illegible], nu departe de ambiția realizării unui jurnal de însemnări personale; ei scriu în [illegible] de număr, cu o extraordinară pudoare a mărturisirii chiar față de ei înșiși, ceea ce îi îndeamnă la o discretă detașare de existența lor firească, la scrutarea sentimentelor de pînă atunci, învăluite însă în aerul obiectivării literaturizante. Așa procedează și Rodica Braga: ea scrie, în primul rînd, nu pentru ceilalți, ci pentru sine. Interesul pentru ceea ce se întîmplă dincolo, în afara ei, lipsește cu desăvîrșire. De-a dreptul fascinante sînt numai întîmplările interioare, relațiile tainice din acestea în lumea conștiinței și a sufletului. Eul însuși se dezvăluie ca structură complexă și frămîntată de întrebări și [illegible], de nerăbdarea dezlegării enigmelor din sine". Etc., etc.

Un colț din Valea Mare într-o lună de mai

Desen de MIHU VULCĂNESCU

azi în librării

EDITURA „EMINESCU"
— PAUL EVERAC: „Zestrea". Col. „Rampa" nr. 1 — 88 pag. 4,75 lei.
— VICTOR ION POPA: „Ciuta". Col. „Rampa" nr. 2 — 112 pag., 3,25 lei.
— DUMITRU SOLOMON: „Fata morgana". Col. „Rampa" nr. 3 — 96 pag., 5 lei.
— BEN CORLACIU: „Strigoaica și casa nebună", nuvele — 224 pag., 5 lei.

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ"
— MARIA HADAN: „Balustrada de briză", proză — 196 pag., 8 lei.
— VICTOR SIVETIDIS: „Poeme" — 160 pag., 9 lei.

EDITURA „MINERVA"
— TITU POPESCU: „Mihail Dragomirescu estetician" — 200 pag., 5,75 lei.
— MARIN BUCUR: „Istoriografia literară românească" (de la origini pînă la G. Călinescu). Seria „Universitas" — 648 pag., 22,50 lei.

EDITURA „UNIVERS"
— FRANCIS KING: „Parcul de distracții". Traducere: Sanda Rogalski — 246 pag., 7,50 lei.
— GRAHAM GREENE: „Sfîrșitul serbării". Traducere: Petre Solomon — 246 pag., 8,25 lei.
— LADISLAV FUKS: „Domnul Theodor Mundstock". Col. „Meridiane". Traducere și cuvînt înainte de Simona Cioculescu — 256 pag., 6,50 lei.
— IVAN CANKAR: „Dreptatea lui Jernej". Traducere: Valentin Deșliu — 104 pag., 4 lei.

EDITURA „DACIA"
— VICTOR FELEA: „Cîntecul materiei", versuri alese — 155 pag., broșat 8,25 lei, legat 13,50 lei.
— ION POP: „Poezia unei generații" — 322 pag., 11,50 lei.
— TEODOR CRIȘAN: „Nunțile clipei" — 108 pag., 7,75 lei.

EDITURA „ALBATROS"
— FLORIN MUGUR: „Convorbiri cu Marin Preda" — 244 pag., 7,75 lei.
— FLORIN ANDREI IONESCU: „Suspecții se demască". Col. Aventura — 192 pag., 4,75 lei.
— VASILE VETIȘANU-MOCANU: „Elogiul eroismului". Col. Colocviile adolescenței — 192 pag., 4 lei.
— ALEXANDRE DUMAS: „Ascanio" — 552 pag., 28 lei.
— EDGAR RICE BURROUGHS: „Întoarcerea lui Tarzan" — 352 pag., 8 lei. „Tarzan din neamul maimuțelor" — 376 pag., 8,25 lei.

EDITURA „ION CREANGĂ"
— ION GRECEA: „Prizonier la nouă ani", roman. Col. „Biblioteca contemporană" — 374 pag. 5 lei.
— EDMONDO DE AMICIS: „Cuore". Col. Biblioteca pentru toți copiii (în limba maghiară). Traducere de Szekely Erzsebet — 368 pag., 14,50 lei.

EDITURA „FACLA"
— ION POPOVICI-BANĂȚEANUL: „În lume" — ediție îngrijită de N. Țirioi — 188 pag., 6 lei.
— VICTOR VLAD-DELAMARINA: „Al mai tare om din lume". Ediție îngrijită de Simion Dima. Ilustrații de Lidia Ciolac — 216 pag., 7,25 lei.
— ION FRUMOSU: „Oameni dintre apele doinelor". Ilustrații de Eugenia Dumitrașcu — 148 pag., 8,25 lei.

liviu rebreanu

În 1927–1928, cînd începe o patra serie a jurnalului

Pagini din Jurnal

Vineri, 24 iunie 1927

Încep acest jurnal cu gîndul să-mi spun aici tot ce am în inimă și-n suflet — o spovedanie pentru mine însumi, care altfel n-ar fi posibilă. La o anume vîrstă începi să-ți dai seamă cît ești de singur în lume ca om sau ca individ. În realitate nu există nici rude, nici prieteni cu care să poți fi într-o adevărată și desăvîrșită comunicare sufletească. Trebuie să înțelegi că menirea omului (dealtfel cred că și a oricărei ființe vii) este să ducă singur o viață în fond solitară. Omul e o lume complectă și puternic izolată de toate celelalte lumi omenești. Legăturile cu lumile exterioare sînt doar aparente, în orice caz superficiale. Slăbiciunea și nevoile vieții te fac să-ți închipui că înțelegi pe alții, că iubești și ești iubit și înțeles. Eroare grea despre a cărei realitate dureroasă ajungi să-ți dai seama tocmai în clipele cînd singurătatea majestoasă și divină te copleșește mai crîncen.

Însemnările pe care le voi face aici aș dori să fie o încercare de pătrundere în mine însumi, lentă, necruțătoare, francă și de absolută sinceritate. Impresiile despre alții, despre lumea dinafară vor înfățișa nu sensațiile momentane, ci mai ales — așa aș vrea cel puțin — păreri filtrate prin judecata mea rece, obiectivă, ceva ca o reflectare vie în oglinda sufletului meu.

Așa, sînt sigur că se vor cuprinde aici lucruri și întîmplări prezente, viitoare sau trecute, care ar pune într-o lumină dezagreabilă și pe alții, și chiar pe mine însumi.

Spovedaniile și frămîntările sufletești au totdeauna ceva, dacă nu chiar multă, murdărie și vulgaritate. De aceea țin să spun din capul locului că acest jurnal intim nu e destinat publicității nu numai în timpul vieții mele, dar nici după moartea mea înainte de a trece cel puțin treizeci de ani. După ce va trece asemenea răstimp, socotit firește de la săvîrșirea mea din viață, și dacă ar putea prezenta vre-un interes pentru lumea de atunci — s-ar putea eventual publica subt auspiciile Academiei sau S.S.R. Atunci cred că cei mai mulți dintre cei ce vor figura aici nu vor mai figura în viață și astfel însemnările mele nu le vor putea pricinui nici o neplăcere. Dimpotrivă, impresiile mele sincere vor avea poate darul să contribuie la cunoașterea mai bună a vieții literare de azi și cu siguranță a mă cunoaște bine pe mine — dacă această cunoaștere ar putea interesa pe cineva...

Luni, 8 august — Maieru

Acuma, la 12½ noaptea, am terminat transcrierea *Ciuleandrei*. Ce-o fi, singur nu știu. Subiectul m-a pasionat mai demult. Îl am notat, ca nuvelă, de vre-o 15 ani, sub titlul *Nebunul*. Așternerea pe hîrtie, astă-primavară, la Orlat, a mers vertiginos. Materialul se afla încă vag și nebulos în mine; nu aveam decît numele alese, și încă nici ele toate. Acțiunea însăși trăia mai mult geometric: unul care vrea să se facă nebun și la urmă devine aievea. Exista Puiu, bătrînul și Mădălina, iar doctorul ca ceva fantomatic. La Orlat, în vreo zece zile, s-a limpezit tot, cu o ușurință relativă, și s-a pus pe hîrtie. Matilda, internul, gardianul, mama Mădălinei și tot restul a venit în cursul scrisului. Chiar construcția s-a făcut de la sine, pe măsură ce înainta compoziția... transcrierea a mers însă mult mai greu. Am impresia că eu însumi nu mai am puterea de muncă dinainte, sau că mănînc prea mult, mă îngreuiez și de aceea nu mai pot să lucrez cu atîta intensitate. De altfel, în cursul transcrierii, au venit multe îndoieli. Toată afacerea asta mi se pare că suferă de un cusur mare: artificialitatea. Parcă e ceva livresc în viața pe care o trăiesc figurile. Nu știu dacă nu mă înșel, sau dacă impresia aceasta nu e din pricina *Răscoalei*, care mă preocupă mult mai mult azi și unde oamenii nu rezultă din analize ci din fapte. O să vedem ce vor spune alții. Fanny a citit *Ciuleandra* îndată ce m-am întors de la Orlat. A găsit și cîteva pete, dintre care una am primit-o și am eliminat-o: călătoria lui Faranga cu Puiu, prin sate, după o fată pînă ce nimerește la Vărzari. Din impresia ei am reținut un singur lucru: că *Ciuleandra* n-are să cucerească cititorii dornici de romane de acțiune. Firește, nici nu am sperat aceasta cînd am scris-o. Cititorii mulți îi cîștigi cu lucrurile simple, drepte, clare și puțin romanțioase. Ca desfășurare psihologică *Ciuleandra* oferă mai mult decît orice. Ar fi o demonstrație a artei privită ca simplu joc: Nu urmărește nimic, nu vrea să propovăduiască și nici să-ți lase vre-un învățămînt. Nu vrea decît să amuze în sensul larg al cuvîntului. Firește că asta nu se potrivește cu ceea ce cred eu despre artă, că adică o adevărată operă de artă trebuie neconditionat să aibă și o semnificație. Cu cît semnificația ei e mai mare (fie ea numai sufletească sau etică sau morală-socială, însfîrșit indiferent), cu atît efectul ei e mai puternic și valoarea mai solidă. Jocul nu are durabilitate. De aceea operele de artă prea pură sau prea sintetică, adică prea joc, rămîn mai totdeauna ca niște experiențe de laborator. În natură parfumul de trandafiri e mai minunat pentru că trăiește în trandafiri, chiar dacă esență pură o fi mai puțină; niciodată parfumul de laborator nu va putea concura parfumul unei flori vii. Așa și în artă: dacă creiezi oameni vii cu mijloace vii, faci mai mult decît cu floricele stilistice care îmbracă numai fantoșe.

Eu, cu zbuciumările mele tainice, cu grija mare de-a pune în fiece cuvînt un înțeles mai adînc, de-a spune numai cît trebuie, de-a realiza viața, de-a aprofunda un conflict sufletesc — poate că eu sînt un simplu neputincios! În orice caz pentru mine creația e mai mult dureroasă decît agreabilă. *Ciuleandra* asta, pentru mine e o operă în care se exprimă și se clarifică o taină sufletească mare, e cazul, des repetat al iubirii pînă la crimă... Tratat simplu, direct, fără complicații, poate să nu mulțumească pe amatorii de acțiuni întortochiate și haletante; dar eu așa am simțit-o. Ce ușor ar fi fost s-o complic, să-i pun amor pipărat în toate felurile, să-i dau întindere, s-o fac pentru public!

În sfîrșit ce pot să știu? De n-ar avea nici un succes, mi-e mai dragă *Ciuleandra* fiindcă în ea sînt instincte.

Dar acuma toate în zadar: *Ciuleandra* s-a născut și e cum e. Mi-e dragă pentru că durerile nașterii ei au fost grele. Să-i dea Dumnezeu noroc în lume!

E rîndul *Răscoalei*. Dar vai, cît va mai trece pînă ce voi vedea-o în picioare!

31 decembrie 1927

În cursul ultimei zile a anului n-am trecut deloc pe la Capșa și deci n-am avut de auzit nimica literar. Am fost la sediul S.S.R. unde zugravii au terminat aproape, asemenea și parchetarii, și unde acuma electricianu trebuie să instaleze lămpile ce au fost aduse azi și luate în primire de ei. Trecînd pe la Alcalay mi-am cumpărat un stilou Waterman, cu care chiar scriu acuma, și apoi am coborît spre fotograful Tzatzu de unde să iau niște probe ale fotografiilor făcute deunăzi mie și lui Fanny. Și pe bulevard întîlnesc pe Lovinescu. Ca să nu treacă ziua fără să fi văzut un literat.

Timp de o jumătate de oră mi-a vorbit numai despre Perpessicius în legătură cu articolele acestuia despre *Evoluția poeziei lirice*. (Uitam să notez că mai înainte am întîlnit și pe Arghezi căruia nu m-am putut opri a-i spune, în cuvinte puțin șovăitoare, vrînd să fie măsurate, cît de mult mi-au plăcut versurile lui. „Dar d-ta nu citești versuri", mi-a spus el încîntat vizibil și oferindu-se să-mi trimită volumul, ceea ce eu am refuzat. Ca o concluzie i-am spus că nu-i văd nici un concurent azi în poezie. Mi-a strîns mîna cu mare efuziune și mult mișcat. Se simțea jenat mai cu seamă că am făcut o aluzie, foarte ușoară, la articolul lui de odinioară despre *Ion*).

Lovinescu, hotărît, merge pe urmele lui Mihalache Dragomirescu. Cu deosebirea că marea-i încredere în sine și orgoliul încearcă să le ascundă subt niște maniere civilizate. Și încă cu deosebirea că, în fond, credințele lui critice sînt mult mai subrede și mereu supuse unor revizuiri pe măsură ce cineva izbutește să-l ciocănească mai persistent. E de prisos să notez că se crede imperatorul criticii române actuale și că vorbește cu milă aproape de toți ceilalți confrați ai săi. Își închipuie că un cuvînt al lui poate să consacre sau să dărîme imediat.

Acum e cu „modernismul". Formula lui, care o fi, o crede absolut suverană. Compătimește deci pe oricine nu o adoptă fără șovăire. Așa pe Perpessicius. Zice că și-a semnat actul de sinucidere cînd a sfîrșit ultimul foileton cu declarația că spiritul cărții lui e greșit. De vreme ce și el e „modernist", nu-i era permis să spună asemenea lucru, fără să se compromită iremediabil. Firește, nu admite că ar putea fi vorba despre o convingere. Caută și oferă explicații lăturalnice: a scris așa Perpessicius pentru că e nemulțumit cu spațiul și locul ce i-a acordat lui în carte, între umoriști și ca urmaș sau elev al lui A. Mirea; și a mai scris așa pentru că la *Curînful* nu i s-ar fi îngăduit să-l laude, ce: de-acolo fiind tradiționaliști și dușmani. Constată apoi că, deocamdată, cartea lui a avut darul în loc să fie un prilej de unire pentru moderniști, să semene între ei o profundă discordie și nemulțumire, ba chiar certuri directe, în sfîrșit să tulbure mai rău apele, în loc să le limpezească. Dar nu-i trece prin gînd nici un moment că s-ar putea ca vina acestui efect neașteptat să e albă cartea însăși sau defectele ei...

Îmi reclamă *Ciuleandra*: toată lumea a citit-o, toată lumea o laudă, Aderca e încîntat — numai el o așteaptă mereu. (I-am trimis-o astă-seară).

Mai spune că Barbu a fost montat, în taină, de Davidescu să scrie articolul împotriva lui. Și alte diverse mici cancanuri... E un amator grozav de fleacuri literare. Toate bîrfelile le savurează. Are cred informatori anume care îi raportează tot ce se vorbește sau se șoptește la Capșa și pretutindeni unde frecventează scriitorii. Așa îmi destăinuia că tînărul Călinescu, de altfel talentat, a fost șase luni în balamuc, ca și Barbu. El știe secretele tuturor scriitorilor și e în curent cu tot ce se pune la cale în materie de literatură. Îmi vine a crede că cenaclul lui n-are, în fond, alt scop decît să-i dea posibilitatea să se informeze mai comod despre cele ce se petrec în viața literară.

În sfîrșit m-a invitat insistent pentru azi să ciocnim un pahar de vin. Am refuzat delicat pentru că am și eu oaspeți...

Curios e cum se formează părerile despre o carte. Pilda o oferă *Ciuleandra*. Amicul meu mi-a dat prima impresie care n-a fost tocmai bună. Se ascundea omul, dar nu izbutea îndeajuns. M-a mîhnit mult, trebuie să recunosc, fără să o fi arătat nimănui. Sînt sigur că amicul meu n-a fost atît de discret față de alții și a spus net că nu-i place. Azi protestează supărat că, pardon, i-a plăcut foarte mult și etc. Dar azi atmosfera s-a închegat mai bine. A pornit de la Davidescu, pe cît mi se pare, și cu Perpessicius. Amîndoi au umplut Capșa. Perpessicius a venit cu un articol aproape ditirambic în *Cuvîntul*. De-acuma zvonul se răspîndește aprig. Nimeni nu mai spune decît superlative. Buzdugan crede că poate să fie cel mai bun roman al meu. Davidescu a lansat formula că fiecare capitol e o coloană dorică de granit. În cîteva zile a devenit aproape obligatoriu să mi se facă un compliment, să mi se adreseze o laudă... Întrebarea însă e: va dura atmosfera aceasta? Nu cumva excesul va provoca reacțiune? În orice caz nu mă mai pot teme de o neînțelegere a cărții sau de o depreciere. Fiecare găsește cîte ceva de relevat: Sorbul socotește că descrierea jocului e de antologie, iar Buzdugan, despre același pasagiu, spune că l-a făcut, citindu-l în tren, să i se miște picioarele parcă să joace și el. Cuvîntul *Ciuleandra* nu va mai fi în limba noastră neînțeles.

Despre sinceritatea lui Perpessicius n-am de ce să mă îndoiesc. La *Adam și Eva*, chiar în revista mea a știut să fie cît se poate de rezervat. Cu atît mai mult ar fi putut acuma. Dar Davidescu? Sinceritatea lui e îndoielnică. Să-i placă atît de mult? Se poate. I-au plăcut și celelalte cărți ale mele. Dar de la plăcere pînă a o aprecia cu atîta insistență e o cale, mai ales la dînsul care își calculează fiece gest literar. Poate că, lăudîndu-mă pe mine, vrea să lovească, prin ricoșeu, în cineva? În *Universul literar* de azi criticii urît volumul III din *Medelenii* lui Ionel Teodoreanu. Asta încă n-ar putea fi un motiv serios. Un interes direct? Mi-a dat alaltăieri romanul său *Vioara mută*, să-l citesc în extrasele din revistă și să-i spun ce cred. Ar dori să-l tipărească la „Cartea Românească" și contează pe sprijinul meu. Poate din pricina asta apologia *Ciuleandrei*? Tot parcă n-ar fi o explicație suficientă. Tot așa mi-a citit și *Conservator și C-ia*, i l-am recomandat lui Benvenisti pentru editare, i-am dat premiul S.S.R. — și totuși n-a suflat nici o vorbă despre *Adam & Eva*, cum nu scrieșe nici despre celelalte, oricît ar fi spunea, dar fără îndoială, că-i place. Știa deci că și acuma, pentru noul său roman, ar fi avut concursul meu, fără vreo contra-valoare. Atunci? Mister.

Și iată cum se încheie un an cu o bucurie mare. Căci, în definitiv, Ciuleandra era un risc și din risc a ieșit o biruință...

Să adaog la sfîrșitul acestei, adică noaptea tîrziu, că azi, Anul nou, am avut la masă pe Grămăticescu, un adevărat fiu de boier, subțire, delicat, cult, cu care e o plăcere să stai de vorbă. A și stat pînă pe la șase și am vorbit de toate, mai ales despre Paris unde el a făcut Universitatea.

Duminică, 8 ianuarie 1928

Nimic mai straniu decît ceea ce se petrece cu mine. Cred că orice scriitor rondin care ar avea o carte promisă cu atîta *Ciuleandra* s-ar deciara nu numai arhimulțumit, dar mîndru și s-ar socoti îndată depăș consacrat. Eu însă mă simt ros permanent în adîncul sufletului de carlul îndoielii. Mi se tot pare că o fi o părere a cîtorva doar, că se vor fi înșelînd cei cîțiva și că vor veni de acuma cei mulți care să dărîme pur și simplu toată *Ciuleandra* și alte asemenea lucruri. Fie că am ajuns de o sensibilitate, ascunsă însă, bolnăvicioasă în materie literară, fie că scrupuloziatea mea artistică a crescut așa de mult că nimica nu mă mai satisface, sigur este că mă simt veșnic zbuciumat: sufletește gîndindu-mă la literatură și mai ales la literatura mea. Suspectez pe toți care vorbesc sau scriu bine și mă impresionează cei ce spun ceva rău. Exemplu: ieri, trecînd pe la librăria „Cartea Românească" un vînzător îmi spunea că, în timpul sărbătorilor, într-o zi am citit *Ciuleandra* și nu mi-a plăcut, a doua zi mi-a plăcut", iar la ieșire: „În orice caz *Ciuleandra* nu e lucrarea dv. cea mai bună..." „Și cu toate astea critica zice că e cea mai bună...". „Adevărat? Dar dv. ce credeți?" Ceea ce arată că un om simplu nu gustă *Ciuleandra* în mod sincer. Peste cîteva minute, pe Calea Victoriei, întîlnesc pe un procurist de la Reșița, intelectual foarte distins, cu o bibliotecă mare, aleasă, puțin cam teozof: „Am citit *Ciuleandra* dv. O minune. O carte grozavă. Mă mir că criticii nu au subliniat îndeajuns substratul ei adînc, fluidul care o străbate ca o apă subterană, ca și în *Adam & Eva*...". Apoi știu că se vinde bine. Și totuși... M-au făcut „prințul prozei" pe urma ei, și totuși...

Dar să trecem. Vreau să însemn întrevederea de rîs-alaltăieri cu Sevastos. Mi-a cerut la telefon o întrevedere să mă roage pentru colaborarea la *Adevărul literar*. I-am dat întîlnire la mine, la ora 4. A fost foarte exact. Un tip timid, insignifiant, obrajii roșii, mustață și-o privire înfricoșat de blîndă.

I-am cerut eu întîi să-mi facă un număr special pentru Brătescu-Voinești, ceea ce s-a angajat imediat și bucuros. Am găsit prilejul să-i reproșez atitudinea de ostilitate față de S.S.R., spunîndu-i că o asociație de scriitori oricît ar fi de șubredă și oricît de mică activitate ar avea, e absolut necesară pentru apărarea intereselor de breaslă. S-a scuzat că pe cît își amintește, n-a fost niciodată ostil sau necuviincios față de mine. Adevărat, dar asta n-avea importanță. Dovada cea mai bună că e nevoie de societate e că el însuși vine acuma cu cererea maică-si, să fie primită, ca să poată avea permis pe C.F.R. Mi-a explicat cum mama lui scrie de foarte mulți ani, are multe cărți, se interesează de folclor, etc. I-am făgăduit să fac ce va fi posibil ca să-i obțin permisul și înscrierea.

În privința colaborării la *Adevărul literar* i-am luat-o eu înainte. În principiu n-am nimica contra. Dar sînt condiții. Eu nu vreau să scriu la o revistă unde să nu mi se arate toată simpatia, fără reticențe. Asta nu înseamnă că trebuie să mă consider genial în tot ce fac, dar trebuie să mă simt acasă la mine. Apoi chestia onorariului: dacă la reviste de-ale colegilor, fără bani, fără mijloace, dau bucuros și gratis, nu sînt dispus să fac gentilețe și cadouri unor întreprinderi comerciale ca *Universul* sau *Adevărul*.

El se oferă să-mi pună cu totul la dispoziție revista, să publice dări de seamă, note, etc. în sfîrșit tot ce doresc. În privința onorariului îmi oferă maximul ce-l poate da. Are 10 000 lei de număr pentru colaborări. De-aici plătește 1 000 lei lui Arghezi; a plătit 1 500 lei pe Sadoveanu. Pentru „Însemnările din Olanda" plătește 2 000 lei de număr, fiindcă le-a luat în bloc, cu 30 000 lei pentru 15 numere, sumă ce el ar fi dobîndit-o poate mai mare, la orice ziar. Îmi oferă aceeași sumă cu promisiunea că îndată ce i se va spori cota pentru colaborare, să-mi mărească onorariul.

Îi spun că aș avea acuma de publicat *Trei Metropole* dar în continuare, firește, după ce va fi terminat Sadoveanu. E foarte bucuros. Nu știu cît va dura publicarea, dar să fie cam două coloane de număr — ceea ce îi convine mult. Ar trebui să-i dau mai dinainte titlurile ca să poată anunța și face reclama cuvenită. Să încep cu un articol despre Brătescu-Voinești în numărul special. Ar rămîne deci să încep notele de drum la 3 februarie.

În sfîrșit în principiu am fi de acord. Dar acuma să vedem dacă voi putea scrie ceva din acele faimoase note pînă cînd ar fi să începem publicarea!

Aseară Camil Petrescu m-a condus pînă acasă vorbindu-mi despre *Universul literar*. I-am spus cîte ceva despre cele convenite cu Sevastos. Îmi cere și el să-i dau ceva peste cîteva numere. Nu mai insistă pentru *Trei Metropole*, probabil din pricina banilor. L-am sfătuit să se adreseze pentru colaborări și celor de la Iași: Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Zarifopol, Arghezi... Vrea să realizeze rubrica portretelor celor tineri făcute de cei bătrîni și ține ca eu să scriu despre el...

[. . . . . .]

Marți, 9 octomvre [1928]

Ce grozav de greu merge *Crăișorul*! Dealtfel ce să mă mir, căci toate-mi merg greu; inspirația mea e lentă și totuși spontană. Mă apuc de scris și nu prea știu ce vreau să scriu. Doar o linie generală și nici aceea nu destul de clară. Tot eșafodajul, acea faimoasă construcție pe care mi-o laudă criticii, se face singură, din crîmpeie inspirate la întîmplare... Dar la *Crăișorul* e gravitatea că parcă nu prea știu ce vreau: roman istoric sau biografie romanțată? Ce va ieși nu știu. Și-apoi n-am nici o femeie, nici un pic de amor. Nu va fi oare prea sever pentru cititor?

Aseară am stat destul de tîrziu și n-am putut scrie decît cîteva rînduri. În schimb am studiat glandele endocrine pentru *Minunea Minunilor*. Mi-am zis c-o să scriu dimineața. Iar azi am tăiat o bună pagină — din care nu știu ce va rămîne. Și acuma mă omoară durerea de măsea încît iar mă culc fără nimic... Poate mîine!

După amiază vizite. Un redactor de la *Lupta* a venit pentru interview în chestia problemei cărții. Apoi am ieșit, lăsînd ziaristului italian Mantero notițele bio-bibliografice cerute. La S.S.R. găsesc pe Bacovia, un Negruțiu din Oradea care scrie romane și se bilbîie cumplit, Morel cu pictorul Anestin. Mă duc apoi la Pancu, „Cultura Națională", — conversație mai interesantă. După chestia antologiilor și istoriei literaturii:

— E adevărat că ai dat o carte lui Ciornei?

— Nu.

— Fiindcă ar fi fost într-adevăr îngrozitor să pieri de la „Cartea Românească" și nici baremi să nu stai de vorbă cu noi.

Îi spun că a insistat într-adevăr mult Ciornei, oferindu-mi lucruri fabuloase.

— Cît? 300 000?

— Mai mult. Ca să mai vorbim. Dar eu sînt hotărît să dau o carte la d-voastră numai cu condiția să-mi faceți casă.

— Îți facem. Eu am și terenurile și societatea de construcții, încît cădem repede de acord.

— Dar cuma: atunci cînd veți avea organizată o desfacere într-adevăr bună, ca să nu-mi țineți cartea în pod.

— Da. Și sper că în curînd vom avea acea organizație. Îți mărturisesc că tocmai din pricina aceasta nici n-am insistat îndeajuns să ne dai nouă cartea D-tale, căci n-aș fi vrut să-ți cauzăm prejudicii printr-o desfacere defectuoasă. Dar acuma am mai toate chiocurile de ziare și cărți din gările vechiului regat unde sper că în curînd vom face treabă bună. Apoi te voi plăsa îngrozitor și nu vei scăpa pînă nu-mi vei da cartea.

— Dacă-mi faci casa, sînt gata!

— Dacă e numai atîta, atunci ne-am și înțeles.

Mi-a mai arătat ce tipărește pentru Crăciun: Galaction, Minulescu, Streitman, Simionescu, Mircea Rădulescu, etc.

Seapoi la S.S.R. Aici d-na Braunstein. Îmi arată scrisoarea de la Lorette care spune că *Ciuleandra* e foarte interesantă și va plăcea sigur publicului francez, și că în prealabil va apărea în *Revue des deux Mondes*. Apoi cu birou de traducere, etc.

Riuleț cu Sorbul care a sosit azi-noapte cu Seceda. Pe urmă d-ra Sarmiza Lungeanu, drăguță, simpatică, aproape frumoasă. Conversație lungă: vrea să facă teatru, etc.

Am mîncat la Vlădescu, cu Sorbul și soții Isopescu. Pe d-na am ținut-o la distanță cuvenită. La 10 am venit acasă.

Miercuri, 10 octomvre [1928]

Îndată după masă a venit domnișoara, iar pe urma m-am dus la S.S.R. Acolo am lichidat repede pe d-na și d-ra Nolan cu traducerile. Perpessicius îmi cere din nou să intervin pentru cartea lui de la „Casa Școalelor". Sorbul îmi propune să fac teatrul autorilor cu el și Vlădescu. Zice că toată lumea mă cere pe mine în comitetul teatrului. Gregorian îmi cere un împrumut pe gaj. D-ra Lungeanu vine după hîrtii și mă roagă să-i obțin un ajutor de la Interne.

Ieșind mă opresc o clipă pe la Capșa. Sînt impresurat. Maniu se jură că va vorbi mult despre memoriul în chestia cărții. Sergiu Dan a fost arhisatisfăcut de către generalul Manolescu cu scrisoarea mea. Mă mai roagă să intervin la „Cultura" pentru romanul lui cu Anton Pann. Camil Petrescu îmi cere votul pentru comitetul teatral — refuz categoric.

Simbătă, 13 octomvre [1928]

Joi am văzut pe Duca pentru oferta lui Gregorian, cu instalarea unor aparate în folosul S.S.R., apoi pe Lapedatu care-mi spune că mi-a mai dat 100 000 lei, firește pentru Societate, și-mi promite sporul subvenției, înscrierea Casei scriitorilor și a unei burse de călătorie în bugetul viitor, plus pentru încurajarea editurii literare o sumă de cîteva milioane.

Mereu sînt solicitat pentru a primi să fiu în comitetul teatrului. Azi Caton, ieri Plopeanu cu Corneliu...

O convorbire mai lungă cu Hertz, editorul îmi spune proiectele lui și caută să mă atragă să iau conducerea unei gazete literare. D-na Braunstein iar cu proiecte de traduceri. Camil Baltazar pentru revista ce o scoate...

Am primit scrisoare de la Fanny.

Marți, 16 octomvre [1928]

Duminică după amiază a fost adunarea autorilor dramatici pentru alegerea unui membru în comitetul Teatrului Național. M-am dus tîrziu după anunțarea începerii ședinței, înadins ca să evit diferitele propuneri ce știam că au să mi se facă. I-am găsit într-adevăr în păr cu Sorbul la birou cu clopoțelul în mînă. Și numaidecît m-am pomenit cu diverși care-mi cereau să-mi pun candidatura. Moșoiu m-a luat grav deoparte că e interesul demnității autorilor; Caton că trebuie să primesc; d-na Petrescu că să-i fac dreptate; Riuleț că sînt obligat... etc. Tuturor și cu glas tare le-am declarat că eu nu-mi pun candidatura, dacă însă totuși vreau să mă aleagă, vom vedea ce va fi...

Îndată după deschiderea ședinței, Mircea Rădulescu a cerut să fiu ales prin aclamație. Apoi, Adrian Maniu, printr-o lungă cuvîntare, același lucru. Riuleț, idem. Kirițescu, care era candidat, declară că, în fața mea, se retrage... Toată lumea de acord, dar Caton atrage atenția că legea cere să fie recomandați doi, dintre cari ministrul alege unul; nu e îndoială că dorința tuturor de-a mă avea pe mine reprezentant va fi satisfăcută, mai ales că și ministrul are o stimă personală deosebită pentru mine, etc...

După multă vorbă, fiindcă țineau mulți să se facă simplă aclamație, a trebuit să se facă votare în regulă și secret, ca să fie satisfăcută legea. Votul secret însă n-a mai fost cu atîta unanimitate. Eu am votat pe Camil Petrescu, căruia îi făgăduisem. Din restul 18 voturi, am primit 13, deci trei nu m-au votat deloc; ba chiar în realitate pare-se mai mulți, căci au fost unii (sau unul) care m-au votat pe mine singur.

În sfîrșit, rezultatul poate fi totuși socotit strălucit. Nu mă pot aștepta la unanimități secrete. Ar fi prea mult. Ca manifestare îmi ajunge propunerea și întreaga desbatere.

Ieri am fost la Brașov, cu mașina, pentru monumentul Săulescu. Ploaie și ninsoare tot timpul. D-na și O. Han, pasageri. Am vorbit cu prefectul și mi-a făgăduit tot. Pe drum, cu Han, diverse discuții. Între altele că Nichifor Crainic, cît a fost secretar general, toate nopțile a dus-o în chefuri și că la aceste chefuri se puneau la cale toate treburile ministerului; că Goga i-a făcut numeroase dificultăți, etc. D-na Han scrie versuri...

Azi, la Casa Scriitorilor, mi-a venit d-na Nemțeanu după ajutor.

Camil Petrescu cere să intervin eu la Lapedatu să-l numească pe el în comitet. I-am spus că nu mă supăr deloc dacă nu mă ratifică pe mine; deci să pună intervenții cîte vrea ca să reușească. Eu însă nu pot cere așa ceva fără a deveni cam ridicol.

Marți, 23 octomvre [1928]

Pe rînd, cu zilele, dacă se poate... Deci Miercuri a fost Mușatescu de la *Rampa*, pentru o mare convorbire. S-a făcut. Zicea că apare Duminică și că mîine va veni să-mi citească ce a scris. N-a venit. Nici convorbirea n-a apărut, probabil fiindcă a trebuit să vie, plătită, una cu Florică Florescu. Ce-are a face!... În aceeași seară o conferință cu Maniu și Rosetti pentru antologiile „Culturii Naționale" și istoria literaturii.

Sîmbătă seara am expediat pe Chajes cu revista germană, care voia să patroneze el pe scriitorii români în străinătate. Pe urmă a fost masa lunară a „Pen-Clubului", cu vorbă multă și altele.

Duminică am mers cu mașina la Florica, la via lui Orghidan. Am dus și pe d-nele Sfetea și Vlădescu. În fond plictiseală. M-am bucurat cînd am ajuns acasă.

Ieri după-amiază am avut pe Isopescu cu d-na la S.S.R., în vizită de adio. Pleacă la Roma zilele acestea. Multă vorbă și cam zadarnică, întocmai ca și cu d-na Braunstein.

Azi am avut o mulțime de vizite și convorbiri la S.S.R. D-na Braunstein cu traduceri. Apoi Davidescu. Cînd mă tot pisa astă-iarnă, m-am întrebat ce interese are să mă lingușească. Am văzut pe urmă că era ba plasarea cărții lui la „Casa Școalelor", ba un împrumut... Ultima oară îmi cerea iar 10 000 lei. Subțire, prin tărăgănări, i-am refuzat. Răspunsul apare acuma în legătură cu memoriul ce l-am publicat despre problema cărții. Încă de vineri Camil Baltazar îmi spune că Davidescu mă înjură mereu la Capșa și că zice că aici e o formidabilă afacere a mea cu „Cartea Românească". Tot atunci Perpessicius îmi destăinuiește că a fost la el să-i ceară un articol asupra acestei chestii și el a refuzat, îndemnîndu-l să scrie el dacă vrea să atace. În sfîrșit, ieri văzui revista lui cu un articolaș, în care insinuiază că memoriul ar fi pornit din interesul editorilor la care eu m-am asociat ca să fiu cooptat membru în consiliile de administrație. Nu e nimica grav și nici chiar neașteptat de la acest om. Dar azi a venit la mine cu aer candid. Atunci l-am executat. S-a scuzat, că acestea erau ideile lui, dar n-a vrut să se atingă de mine personal, etc. — mai tîrziu vine iar Baltazar pentru manuscrisul la revista lui și iar îmi bate capul că Davidescu mă înjură oribil și permanent, ca să-mi facă atmosferă, că are material, etc.

M-au îndispus mult toate acestea. Nu mi-am făcut nici o iluzie despre om, dar atîta ingratitudine e totuși extraordinară. Toată lumea mi-a spus să mă feresc de el. Dar să te ferești chiar să-i faci servicii unuia om în nenorocire? De teamă ca acest om pe urmă să nu te muște!

Duminică, 28 Octomvre [1928]

Piesa lui Sorbul a reușit bine. A fost un succes de public, franc, sgomotos, viu, susținut și chiar crescînd pînă la sfîrșit. Firește, incidentele n-au lipsit. Generalul Nicoleanu a fost indignat că ar fi scabroasă piesa, că trebuia să se joace la Teatru Mic, nu la Național — și chiar a plecat ostentativ după actul doi. De asemenea, Șelcaru vocifera în antracte plin de indignare, omul care în fiecare zi, la gazetă, înghite o „tîrfă", exploatatorul crimei lui Găitan — revoltat de imoralitatea unei piese! Presa, cu mici excepții, a fost injurioasă. Dar succesul e real, indiferent de toate scîncelile. Piesa e nostimă și foarte teatrală. Atîtea lucruri care la citire nu spuneau nimica, pe scenă sînt pline de viață și de efect.

Toată seara, în antracte, Davidescu m-a asasinat cu explicațiile: că el nu e împotriva mea, că din contra, că mă iubește și mă admiră... A doua zi însă aflu și de la Gregorian că mă lasă să mă adîncesc mai bine în afacere, ca pe urmă să mă izbească. Iar de la Vlădescu mai aflu cît mă înjura cînd am anunțat pe Rodica; zicea că-mi fac de cap, că e excesiv... În sfîrșit, ar dori să-mi ia locul la președinția societății. Ceeace la urma urmelor i-aș dărui bucuros, că prea îmi răpește mult timp și-mi face multe plictiseli.

Biroul scriitorului din casa de la Valea Mare

Perspectiva satului Valea Mare

RADU ANTON ROMAN

O țară

O țară se apropie, ca o cenușă caldă
pe o aripă de mierlă. Sub instelări ce pier
o țară cară fluturi la subțiori cu scînduri
de aur și convoale de fluvii către cer

Am iscălit lumină pe lujerele boante
sub hronicul rășinii, pe rotocol de ani
au pus tot podul palmei, ca iarba bătăturii,
și-o ghicitoare moartă m-a întrebat de bani...

Curgea și Oltul casei, și ierburi, în puhoaie...
Curgea pămîntul țării către un colț de rai...
La vîrsta închinării rugam țărîna proastă
care brăzdează mîna părintelui meu crai...

Sărut cu toată țara, ca o cenușă caldă,
o mînă țărănească domnind pe cucuruz.
E zeu țărîna tatii. E zeu și o să piară.
Îngenunchind, această faptă a lumii o refuz!

Rămîne griul, tată. Îl vom feri de boli.
Mai bate poate încă, un cîntec bun în mine.
Să-mi mai trimiți o iarbă, la sărbători, de post.
cenușă și o țară, pămîntul cît ne ține

Dar crede-mă. Și crede-ne. Noi sîntem.
Cu sufletul vă spun: credeți în noi
așa cum țara noastră, și pămîntul
ne nasc mereu ne cheamă înapoi.

Sigiliu din timpul lui Mihai Viteazul

IOANA BANTAȘ

Vînătoarea

I

Călătoresc peste un pămînt străin,
înțeleg păsările și culorile
rîurilor, înțeleg crengile și ochii,
înțeleg urmele și mîinile.
Numai vorbele curg pe lîngă mine
ca niște pisici aeriene
înfricoșîndu-mă.

II

Intru în ridurile mele
ca un pește în ochiul de apă
rămas după secetă în mijlocul lumii.
Tu pe cine aștepți lîngă buza seminței?
Frica iepurelui locuiește în țeasta sa
ca o broască țestoasă
și scoarța pămîntului se îngroașă
pînă la cenușa care va închide gura Λ — el

III

Aud cum cele două oceane
își revendică peștii clocind
în subsuorile acestui tărîm.
În fiecare noapte îmi leg gleznele
cu iarbă de acasă
și trupul meu se face pod
să simt călcîiele zilei
urcîndu-mi spre ceafă.

IV

Pentru ce mă adulmeci
și mă vinezi? Mîinile tale
curg de-a lungul meu
ca două fluvii de iad.
Pe cine cauți în oasele mele?
Ziua era de zăpadă și culcușul
meu plin cu frunze, pentru ce
îmi aduci acest corp al meu
în lumina ochilor și mă îmbraci
în el ca într-o pedeapsă?

Visul meu se zbate ca un liliac
nebun în camera sa de umbră.

V

Rugă către mandragoră:
leagă-mă de copitele cailor să mă pască
oile odată cu iarba, să mă bea
vacile la adăpatul de seară,
să rămîn cu frunzele, să rămîn
cînepă, să dorm și să nu înfloresc,
și să nu leg, să nu mă trezesc
și să nu jelesc!
Dezleagă-mă de soare și de plins
să rămîie pustie și să crească
somnul din gura mea,
acoperă mi pielea cu solzii și în locul
ochilor pune-mi două cîrtițe roșii,
în albia sîngelui pune-mi salcîmi.

VI

Înăuntru meu nu locuiește nimeni.
Nu locuiește nimeni în această
piele roșie înnodată cu simțuri.
Sufletul a sărit în afară
ca un iepure. Nu vine niciodată
în capcana lui,
nu vine niciodată în mormîntul lui.
Se uită prin ochi, din afară,
se uită prin sticla oaselor,
din afară se uită prin pielița
de agurídă a cuvintelor, din afară
și le rostogolește departe de el.

Pentru ce mă vinezi,
pentru ce intri în interiorul meu?
Iepurele te pîndește, din afară
și închide porțile în urma ta
pînă la cenușa
care va lipi gura \ — el.

decembrie 1972 — martie 1973
Yowa-City, U.S.A.

Însemnări de atelier

Adevăr și ficțiune

Sînt momente cînd se pare că ficțiunea obosește, devine irespirabilă și atunci a evada în lumea documentului, într-o mapă cu acte de arhivă, e o binecuvîntare. Dar și actul de arhivă poate osteni spiritul pentru că [illegible] stimulează enorm fantezia să recompună din conturul oferite forma întreagă de pe care au fost desprinse și ale cărei contururi esențiale le sugerează irezistibil. Și astfel compensația e încercată mai departe, în lectura dicționarelor, a cataloagelor de librărie, Ibrăileanu „Catalogul" — pentru momentele de bruscă reflecție", „Dicționarul — pentru momentele cînd spiritul vrea să fie în contact mai concret cu lumea realităților în sine. După un instrument de tezaur, o pagină [illegible] dicționare [illegible] demonstrate prin exemple [illegible] partea a doua, la exemple proprii — un rege [illegible], un promontoriu, o primadonă [illegible]. Vezi la regele pictat, la promontoriul care împinge departe în mare un oraș cu nume [illegible], și mai ca sunând la [illegible] care a debutat la Neapole și a fost pe rînd [illegible] unui duce, a unui conte, a unui tenor și apoi [illegible] unui bancher. Nu mai e dicționar. E un roman în notație [illegible]".

De la practica [illegible] de frecventarea documentului, se ajunge, în extremă condiții, la plăcerea de a [illegible] documente sau la descoperirea independentă [illegible] a documentului, care să facă portretul unei epoci, al unei lumi, printr-o multitudine de observații dispersate asupra vieții [illegible] a cetății și a oamenilor ei, observații destinate a deveni cu atît mai fascinante, mai pline de viață pentru cititor, cu cît acesta din urmă este mai îndepărtat în timp de momentul lor și are astfel posibilitatea de a le vedea proiectate pe un mai înalt, mai dens, mai maiestuos perete de istorie. Propozițiile reale ale oamenilor și faptelor se desfrunzesc în timp după dispariția lor materială, și pe colaborarea cu timpul contează în primul rînd această literatură. Memorii, scrisori, jurnale (scrise de așa manieră încît să zădărnicească lectura indiscreților, ca în cazul lui Pepys) destinate a fi publicate foarte tîrziu, după moartea autorilor și a „eroilor", ilustrează capitolul.

Sistematizînd, încercînd o apropiere de spiritul pozitiv, științific, această literatură este o descoperire a secolului al XIX-lea. Frații de Goncourt și-o revendică. În orice caz, ei sînt poate primii scriitori care declară a o prefera literaturii de ficțiune, romanului. Criteriul preferinței era adevărul. Uneori romanele însele, pe care le scriseseră, le păreau să nu aparțină în realitate genului: „Décidément le mot roman ne convient pas aux livres que nous faisons. Je voudrais un titre nouveau, que je cherche sans le trouver, où il y aurait peut-être à introduire le mot: HISTOIRES". În lipsa unui titlu nou au găsit în aceeași [illegible] formula [illegible] de le nouveau roman (Journal, 4 martie 1863).

Dar dacă [illegible] prin scrupulul [illegible] de a oferi [illegible] un rar album de documente asupra epocii, lucte cu obiectivitate [illegible] dar și [illegible] a dagherotipiilor, interesul se va muta curînd, din aceeași nevoie de adevăr, autenticitate, „contact mai concret cu lumea realităților în sine", pe forma insolită de viață, aliment capabil să excite simțurile blazate, viață a aventurii hedoniste (Valery Larbaud) sau a aventurii militare (D.H. Lawrence). Aceasta din urmă, propunînd experiența unui tînăr savant, specialist într-o știință ce pare a-l destina contactului aproape iluzoriu cu actualitatea practică și care se revelă deodată practician strălucit al acțiunii în formele ei cele mai directe și mai brutale, nescutite nici de umbre ambigui, a avut un succes considerabil. El a contribuit nu puțin la desconsiderarea ficțiunii nu numai din cauza presupusului ei minus de adevăr, ca pînă acum, ci și din aceea, mult mai serioasă, că vechiului mărunt personaj naturalist, perpetuat de romancieri, i se opunea unul mai viguros, mai dinamic, mai apropiat de tipul eroic, cu nuanța de mare efect romantic că este vorba de un erou totuși blazat, conștient de la început de inutilitatea în absolut a întreprinderii sale. Observăm în plus și că aventura prezintă pentru cititor atracția că se desfășoară de obicei în spațiu oarecum exotic și se integrează unor preocupări foarte actuale, de deosebită generozitate, reactualizînd gestul romantic, superb, al lordului Byron plecat să lupte, în modul cel mai direct, pentru eliberarea Greciei. Aventuri de un alt calibru, inspirate din idealuri eroice de solidaritate ale secolului nostru au creat forme narative de extremă autenticitate și de strălucită forță artistică. (Malraux, Hemingway, Fucik ș.a.).

Reportaj, meditație asupra naturii umane și a istoriei, poem al energiei și al solidarității pe un anumit fond de criză existențială, formula acestor scrieri este destul de compozită dar nu exterioară artei pentru că propune, oricum, un personaj și personajul este totdeauna în planul scrisului, creație. În măsura în care personajul e izbutit, el aparține ficțiunii, ceea ce rezolvă aparenta antinomie. Orice am face, sîntem programați în exclusivitate pentru registrul esențelor, al poeziei, din care nu putem evada nici în cazul limită al compunerii operei din înregistrări pe bandă de magnetofon, dat fiind că momentul selecției, al compunerii, fie și printr-o supravegheată dezordine, nu poate fi ocolit.

Numai că, după cum reiese din cele spuse, „documentul" experienței eroice este o formă de rafinament, iar rafinamentul îndepărtează oarecum pe scriitor și pe cititor deopotrivă de centrul poeziei, de combustia pură, sălbatică, a vieții formelor în directitatea lor patetică, prin nimic ascunsă. Avînd conștiința că este situat în chiar acest centru de mari arderi, Stendhal știe că orice ar pune pe hîrtie în jurnalele sale va intra automat în zona incandescenței. Descrierile și dizertațiile din care își face cu dezinvoltură romanele, denotă, la Balzac, prezența aceleiași conștiințe.

Rămîne deschisă, pentru roman, problema personajului de tip eroic — sau a timbrului eroic, înalt, considerînd că aici accentul nu cade neapărat pe senzaționalul faptelor.

Radu Petrescu

citirea trecutului

— De vorbă cu prof. univ. Mihai Berza —

(Urmare din pag. 1)

și de aceea pot fi opere care, criticabile din punct de vedere al pozițiilor generale, să reprezinte totuși un anumit progres al cunoștințelor speciale. Și nu e vorba nici de entuziasmul facil, de simplificarea problemelor și escamotarea dificultăților, de obligația de a demonstra ceva indiferent de natura realităților studiate.

— Chiar și în cazul istoriei contemporane, la care participăm, ale cărei documente ne privesc chiar pe noi, interpretarea istoricului este necesară? Să fie publicul incapabil de obiectivitate vis-à-vis de propria lui istorie?

— Fără îndoială că nici măcar imaginea reală a lumii contemporane — e vorba de trecutul apropiat — nu ți-o poate da decît istoricul și aceasta pe măsură ce dispune de cît mai multe documente. Și nu trebuie uitat că mai sînt încă multe documente necunoscute care pot avea o valoare excepțională. Arhivele primului război mondial au fost puse la dispoziția cercetătorului în multe țări, abia de curînd. Există așa numita lege a celor 50 de ani, care prevede ca numai după acest timp unele documente să fie făcute publice. Dar toate aceste documente, în ciuda faptului că permit stabilirea unor imagini reale, nu-și regăsesc adevărata semnificație decît prin interpretarea istoricului. Nu contest deloc importanța contactului direct cînd se referă la aspecte foarte importante, dar se zice că publicul este aplecat mai ales spre cele cu un caracter puțin senzațional. Contactul continuu cultivat cu documentul nu poate să fie decît bun. Dar, oricît de cultivat ar fi cineva, documentul prezintă numai un aspect al lucrurilor. Numai cunoașterea simultană a mai multor documente poate să ducă, prin interpretare, la cunoașterea adevărului obiectiv. Iar în sensul acesta am să vă spun că afirmația dumneavoastră de la început, cum că documentul te pune în contact cu adevăruri indubitabile este discutabilă.

— Da?

— Da. Și am să vă dau un exemplu. Nu mă voi referi la izvoarele narative care ar fi cronicile, a căror interpretare e uneori foarte grea. Mă refer chiar la un document de cancelarie, sau la un [illegible] documentar [illegible]. Un act de danie [illegible] act de vînzare-cumpărare, un contract între doi negustori, etc. Categoria aceasta de documente este cunoașterea directă a unor realități. Nu? Ei bine, asta nu înseamnă, totuși, că în întregime documentul este exact.

— Ce este inexact?

— Data, de pildă, poate să fie puțin diferită de aceea la care actul s-a semnat. Într-un act de vînzare-cumpărare nu este dat prețul adevărat; dacă este o donație, reala motivare ideologică poate să fie în conformitate cu un anumit „model" ideal al societății vremii și să nu reflecte interesele reale ale celui ce dă actul, etc.

— Și cu toate acestea, „riscul" acestor inadvertențe este mult mai puțin nociv decît o anume interpretare tendențioasă. De fapt, cît de mare este libertatea istoricului vis-à-vis de un text?

— Am spus înainte că libertatea istoricului are la bază o anumită concepție ideologică, pentru că istoria nu este o simplă mașinărie de înregistrare a lucrurilor. Totul este ca pregătirea istorică să fie temeinică. Ca metodele să fie corespunzătoare. Și, în primul rînd, este de presupus o bună-credință deplină.

— Să înțelegem că istoria este o problemă de caracter a istoricului?

— Este, fără îndoială, și o problemă de „caracter". Există, cum spuneam, și falsificări voluntare ale trecutului. Dar istoria trebuie să fie scrisă de oameni de bună-credință. Oricît de nobile interese ar putea să servească istoria, ea nu poate să schimbe adevărul. Lucrul acesta face parte din chiar conștiința istoricului. Dar totodată există și o știință a istoriei, adică spiritul critic, metodele de cercetare, o concepție științifică asupra desfășurării vieții societăților. Iar o concepție științifică înseamnă că lucrurile nu se petrec la întîmplare, ci că dezvoltarea societății umane este supusă unor legi. Nu este vorba ca istoricul să urmărească numai degajarea unor legi, ci funcția lui este să surprindă modul concret de funcționare a legilor în societățile pe care le studiază. Societățile să fie readuse sub ochii omului de azi în plinătatea existenței lor. Mai scurt: să nu uite că are a face cu oameni.

— Cred că pornită în felul acesta discuția se mută sensibil pe tărîmul filozofiei istoriei. Sau cum spunea Hegel: a cuprinde istoria în perspectiva gîndirii ei. Care este perspectiva și datoria actuală a gîndirii istorice românești?

— Perspectiva și datoria actuală a istoriografiei noastre marxiste este să realizeze și să facă să rodească în cuprinsul ei o știință [illegible] largă și generoasă, bogată în cunoștințe și capabilă de a forma deopotrivă facultățile intelectuale și pe acele, mai profunde, care determină comportările și faptele. O știință a trecutului, care să ajute la înțelegerea prezentului și la pregătirea viitorului.

— Și perspectiva publicării documentelor istoriei noastre care este?

— S-au publicat și se publică numeroase documente pentru toate epocile istoriei noastre. În frunte se află Marele Corpus alcătuit sub egida Academiei și pregătit la Institutele de istorie — „Documenta Romaniae Historica" — (apariția sa ar trebui urgentată). Este corpusul nostru național de documente istorice de la începuturi și pînă la 1700. Pot fi citate și alte colecții, ca seria nouă de documente externe „Hurmuzaki", documentele mișcării revoluționare din 1821 și altele pentru perioade mai noi. Vor apare colecții de documente ale răscoalei lui Horia, Cloșca și Crișan și ale revoluției de la 1848. S-a lucrat și se lucrează foarte mult în această direcție și nu fără dificultăți, pentru că munca de editare a documentelor e foarte grea. Și mai sînt și dificultăți foarte mari de tipărire.

— De ce?

— Pentru că documentele nu rentează.

— Criteriul rentabilității se aplică și la istoria?

— Da. Pentru că publicul despre care dumneavoastră vorbiți nu este interesat de orice fel de documente.

— Se caută mărturii despre istoria noastră și peste hotare?

— Nu cît am avea nevoie, dar se caută. Un efort foarte mare în această direcție a fost făcut de Arhivele Statului, cu colaborarea institutelor de istorie. S-a preconizat înființarea unor permanențe de cercetători români la unele arhive unde există mărturii foarte pertinente pentru noi.

— De pildă?

— Viena, în special pentru Transilvania, Istanbulul cu deosebire pentru Țara Românească și Moldova, Vaticanul, Veneția.

— Este adevărat că actele administrației otomane cuprind referiri extraordinar de exacte privind Țările Românești? Că ele au fost întocmite cu o pedanterie care acuma ne este de folos?

— Documentele otomane cuprind date extrem de importante privind obligațiile materiale ale Țărilor Române față de Poartă ca și informații asupra relațiilor politice — după explicarea [illegible] a arhivelor otomane, vom putea reconstitui gradul de dependență și gradul de autonomie al țărilor noastre față de Imperiul otoman.

— Și Veneția? Vaticanul?

— Veneția furnizează relații pentru o lungă perioadă, pînă în veacul al XVIII-lea. În ce privește Vaticanul și alte arhive romane, biserica catolică a avut misiuni vreme de secole în Țările Române din care, între altele, [illegible] centru de informare [illegible] care ne cuprindea și pe noi.

— Ați pronunțat de mai multe ori pe parcursul acestui interviu cuvîntul-metodă. Oare metodele istoriei au progresat? Mă refer atît la cercetarea documentelor cît și la interpretare.

— Există mai ales o modernizare a metodelor istorice concrete. O îmbogățire și o rafinare a lor. Istoria a profitat mult de pe urma contactului cu alte științe, cum ar fi sociologia, psihologia socială, [illegible] cu matematica.

— Se pare că nici o ramură a științei nu mai „merge" fără sociologie și matematică. Este vorba despre o modă sau despre un ajutor efectiv?

— Sociologia a servit foarte mult istoriei în lărgirea cîmpului ei. În depășirea simplei istorii politice și a completării istoriei culturale. A dezvoltat interesul pentru fenomenele sociale și posibilitatea de înțelegere a fenomenelor sociale. Sociologia are în fond același obiect de studiu ca și istoria, evident, cu [illegible] asupra prezentului. Dar analizele ei sociale sînt apte a fi preluate de istorie și aplicate trecutului. În istoria culturii, de pildă, nu mai este vorba astăzi numai de creatori și de un public pasiv ci de o permanentă interacțiune între creator și un public activ, nu numai beneficiar, ci în felul său colaborator la realizarea actului de cultură.

— Metoda sociologică se aplică și la noi?

— Foarte mult. Cercetarea sociologică e recomandabilă pentru toate epocile istorice.

— Ciudat că marele public nu știe despre asta aproape nimic. N-au prea apărut cărți de sociologia istoriei și nici articole de specialitate. Dar oare sociologia obligă istoria la o mai mare obiectivitate?

— Nu există știință fără de obiectivitate. Știința neobiectivă nu servește societății. Dar reflectarea absolută a adevărului este mai grea în istorie (din cauza naturii documentelor) decît la alte științe. Noi tindem către adevăr, dar nu putem spune că deținem adevărul absolut.

— Ați spus că s-a produs și o fericită apropiere a istoriei de matematică. Matematica nu vă ajută în acest sens? Adevărurile ei sînt destul de sigure.

— Istoria folosește matematica tot mai mult între metodele ei. Aplicarea metodelor cantitative a făcut ca știința istorică să facă mari progrese. În sensul acesta, matematica ajută istoria.

— Literatura n-o ajută. Și dumneavoastră spuneați că între istorie și artă există legături. Credeți că matematica are vreo putere asupra ficțiunii?

— Asupra ficțiunii, nu știu. Dar definirea fenomenelor, a amplorii lor, a duratei, a locului pe care îl țin într-o societate este aproximativă cînd iese din judecata simplă a istoricului și tinde către precizie cînd se poate folosi întreaga masă documentară. Faptul acesta cere, desigur, aparatură specială și muncă de echipă. Sînt sute de mii de documente din care trebuie extrase datele. Aci notarea matematică este absolut necesară și, făcînd afirmația aceasta, nu contrazic adevărul că între istorie și artă există — așa după cum am spus și mai înainte — pe cît de multe legături, pe atît de multe diferențe.

— Oare istoria noastră poate supune cercetării cantitative sute de mii de documente?

— Din punct de vedere al istoriei noastre, mai ales pentru Moldova și Țara Românească, documentarea care ni s-a păstrat este pînă tîrziu, ingrată. Metodele cantitative se pot cu deosebire aplica actelor de stare civilă, recensămintelor, registrelor fiscale și vamale, actelor de contabilitate, adică unor tipuri de documente care s-au creat la noi cu relativă întîrziere. Ele devin tot mai abundente cu cît ne apropiem de vremea noastră. Aplicarea metodelor cantitative, în mod încă timid, a început totuși și la noi.

— Întrebarea pe care v-o pun în încheierea acestui interviu vizează un paradox. Am afirmat la început că gustul publicului merge în clipa de față către lectura publicațiilor de documente. Ei bine, pe cît de adevărată este această afirmație (nenumărate statistici internaționale o probează) pe atît de adevărat este că, totodată, marele public are un apetit deosebit pentru miturile istorice; nu mai departe decît mitul Dracula (Vlad Țepeș) care face „vogă" în clipa de față în Occident. Cum vă explicați acest fapt? Doar cu foarte puțină vreme în urmă asistam, dimpotrivă, la... demitizare.

— Este adevărat. Creăm mituri. Noi mituri. Mitul conștiinței perpetue a originii romane la români. Mitul unității politice dintotdeauna a românilor. Cu sensuri și valori diferite, lucrul se poate observa și la noi. De ce? Pentru că corespunde unei profunde nevoi a spiritului omenesc. Sînt și mituri nobile, generoase, dar nu mai puțin mituri. Ele provin de multe ori din nevoia ca trecutul să fie transformat în forța a prezentului. Omul contemporan simte acut această necesitate.

— Simt în cuvintele dumneavoastră un repros. La ce se referă?

— Trecutul poate să devină o forță numai în măsura în care cunoașterea lui e reală. Să nu remodelăm trecutul. Să nu-l falsificăm de dragul mitului.

— Crearea de mituri amenință latura de știință a istoriei?

— În măsura în care istoricul se lasă cîștigat el însuși de mit. Dincolo de greaua problemă a miturilor, aș ține să spun ceva despre răspunderea ce le revine celor ce scriu istorie pentru marele public. Sînt de acord că istoria are aspecte comune cu arta — am afirmat-o eu singur — dar nu trebuie confundate procedeele, nu trebuie dat istoriei un fals veșmînt literar. Să nu se literaturizeze istoria. Să nu reînviem sub aspectul unor lucrări istorice, genul foarte primejdios și hibrid al vieților romanțate. (Nu are oricine cultura lui André Maurois.) Să nu acționăm cu forme de presiune asupra imaginației. Ele nu au nici valoare artistică, nici valoare de cunoaștere istorică. Dimpotrivă. Asta nu înseamnă că eu cred că istoria trebuie scrisă în forme seci, rebarbative la lectură. Și știința se poate scrie bine. La noi se și traduce foarte mult. Și nu totdeauna bine ales. După cum nici literatura originală în această direcție nu este totdeauna de bună calitate. Istoria, chiar scrisă pentru marele public, trebuie să rămînă știință. Fără retorică și fără de falsă literatură.

— Nici literatura cu teme din istorie nu are valoare?

— O, literatura, adevărata literatură istorică este cu totul altceva. Intuiția scriitorilor poate fi uneori excepțională. Am să-l citez în sensul acesta pe Sadoveanu, a cărui viziune asupra secolului al 15-lea din Frații Jderi a fost confirmată ulterior de istorici. Barbu Cîmpina, regretatul nostru prieten, om de mare înzestrare, a demonstrat faptul acesta în chip convingător.

Sigiliul lui Mircea cel Bătrîn

Tiparul sigiliar al lui Alexandru cel Bun

— În „Filozofia Istoriei" Hegel spunea că „Legendele, cîntecele populare, tradițiile, trebuie excluse din domeniul istoriei nemijlocite, ele fiind încă plăsmuiri confuze". Iată însă că unele motivări folclorice produse de Nicolae Densușianu în „Miturile Daciei Preistorice" ne conving. Dv. ce credeți?

— Folclorul poate servi ca izvor istoric, dar nu prin datele brute pe care le oferă. Amintirile populare...

— Ce frumos!

— ...sînt valoroase pentru istoric, dar folosite cu metode de tratare foarte complexe. Dar să crezi că se poate reface o epocă întreagă din folclor este o iluzie.

— Iar eu îmi fac iluzia că și în legătură cu presupunerile lui Sadoveanu din Frații Jderi s-a spus multă vreme că au fost o iluzie, și cu toate acestea. Ceea ce vreau să spun este că, pe de o parte, sînt de acord cu dv. în ceea ce privește literaturizarea istoriei dar, că pe de altă parte, cred că popularizarea, intrarea în conștiința publică a unor figuri din istoria noastră națională chiar și într-un chip ușor exagerat, „prea-romantic", este o întîmplare plină de bune urmări pentru ceea ce numim îndeobște: patriotism, sau nevoia de idealuri a generației tinere. Sociologia, care ajută atît de mult istoria, nu se poate să nu-i fi demonstrat acesteia cît de importantă este uneori exagerarea în acceptarea unui adevăr. În ce mă privește, cred că artele, și miturile fac parte integrantă din arte, pentru a putea intra în conștiința publicului trebuie să spargă șocul bombardamentului informațional, și pentru ca artele să poată sparge șocul bombardamentului informațional este nevoie ca ele — împreună cu miturile — să exagereze. Adică, să atragă atenția asupra lor în mod deosebit. Este un subterfugiu ca o tactică provizorie la care, cu timpul, se va renunța. Dar cred că acum este timpul să vă întreb ce este nou în istorie?

— Istoria se înnoiește permanent. Atît în materialul informativ cît și în ce privește interpretarea istoricului. Săpăturile arheologice sînt, fără îndoială, una din sursele cele mai importante ale noului ca document. Săpăturile arheologice îmbogățesc fondul documentar prin obiecte, prin texte scrise pe materiale dure, cum ar fi inscripțiile, monezile, sigiliile. Pentru perioadele mai noi, se practică în continuare explorarea arhivelor. Materialele se îmbogățesc și aci permanent. Pentru istoria contemporană, îmbogățirea este mai necesară decît în orice altă epocă. Dar deocamdată cunoaștem numai ceea ce au căzut de acord diversele guverne să publice.

Dar există și o evoluție a gîndirii istorice, care pune probleme noi privind trecutul societății. În sensul acesta, istoria poate fi socotită ca o citire a trecutului ei universal. Orice perioadă istoriografică este un mod nou de citire a trecutului. De aceea în fața științei istorice se deschid perspective nelimitate.

Sânziana Pop

MIHAIL CRAMA

Întoarcerea

Pare-ați uitat. De mi-ați
ține
de cald în drumul întoarcerii!
Un vînt bate pulpanele
hainei,
nici în treptele țării,
în tulpinele vieții.
Ce dulci
vedea-se-vor ochii
— o magie —
o la li, o la la, o la la,
părinților tineri, atunci!

Elegie

Cu ochiul meu, în marea
transhumanță,
privea aburii, asemeni
unui orb
cătînd o cale-n sus,
în josul lui...
Zidiu era pămîntu'-acelor
vechi
de nereide scumpe:
unde sînteți?
la coapsa voastră dulce
și promisă...
promise ați rămas de-atîtea
ori,
ca [illegible]-caldă, călătorind
în nori...
Zidiu era pămîntu'-acelor
vechi

Nașterea fiului

Valea aceea eternă,
visu-acela-ntrerupt...

Ieri, numai ieri a fost tatăl.

De-ai fi putut să-mi spui
un cuvînt,
un singur cuvînt despre
moarte
[illegible] pe care-aseară-ai
scris-o...

Seară

Tu, Tatăl meu, uitat în fața
porții...

Tu cel care te joci cu steaua
serii,
și-ai stins capacii și cai
și orătănii,
mătuși și unchi, bunici
în frigul morții...
Tu, Tatăl meu cel drept
din fața porții!

Sat

Mă-ntorc: aceste lavițe —
și unchi și morți și vii...

Și tu, doar, nemișcată,
cu fața ca o lampă
cînd anii trec ca lupii
frămînzi peste cîmpii.

Sus

Mioarele mele
pierdute prin stele,
nu vă e frig
în cosmica noapte?
Vă strig și vă strig
răsfățatele mele...
Lung dinspre Sirius
bate-o furtună —
Cine v-adună,
cine vă mai adună
din fluier de os
la loc călduros
pierdutele mele?...

Mircea Horia Simionescu

cercuri și unde

● N-a fost nimic între noi, Helga, strîngerile de mînă, sărutările pătimașe sub teii înfloriți, fuga pentru trei zile în munți, mărturisirile decorticate tîrziu în noapte la cabană — toate simple întîmplări banale ca oricare altele, ca fumurile mătușii tale care a bătut-o la tenis pe Marie Curie, încercări merituoase de-a nu ne plictisi separat, fiecare în recipientul singurătății sale, o spumă acrișoară mîncată în doi, viața fiind delicioasă ca o cofetărie, îți dai prea bine seama. Și, dacă n-aș avea gustul pervers al întoarcerilor în cerc și al replicii cu buton și capac, scrisoarea aceasta ar fi neîndoielnic de prisos și nu ți-ar parveni niciodată.

● Orele mereu pe dos m-au deprins să răscolesc cu dușmănoasă afecțiune trecutul propriu, trecutul celor apropiați, trecutul trecuturilor celorlalți, faptele sedimentate unele peste altele în ciudate geologii, cuibărite unele într-altele ca înflorescențele conopidei, astfel că refuz gîndul reîntoarcerii și orice nouă tentativă de-a mai împovăra istoria cu anecdotă, preferînd să desfoliez doar faptele definitiv înghețate, pînă la miezul lor alb, atît de dulce și atît de neadevărat.

● Nici o reîntoarcere nu mai e posibilă și nu-și mai are rostul (cine se mai înrolează pentru campania din Galia ?), ar însemna să adăugăm cîteva speteze zmeului care zbîrnîie și așa acolo în azur, să adăugăm fiecărui cuvînt cîte o silabă în plus, pînă ce șoaptele noastre ar suna plescăit, iar sentimentele de pe-alături ar fîsîi ca un cauciuc înțepat.

● Întoarcerea mea pe serpentine luneecoase de mult știute către inima înflorescenței, vezi bine, nu e o retragere, ci semn că am înțeles limpede cum toate de la un timp se repetă, și am refuzat categoric să mai repet, mai ales după ce mi-ai spus, privindu-mă adînc în ochi, că ai dori să ai de la mine un copil, idee îngrozitoare pe care m-am prefăcut a nu o înțelege, pentru că din nou venise vorba de repetiție. Ai mai fi fost în stare să reiei scena, cînd, sub îndemnul oarbei naturi, ți-ar fi venit ideea să-mi mîngîi fruntea și îndată mai apoi să mă îngini în virajele interioare, ți-ar mai fi plăcut situația de-a scanda împreună cuvintele pe care le-am descoperit cîndva spontan și cu violență bucurie și care acum ne gîdilă marginile limbii ca un fir de păr aflat în supă, invenția sleindu-se demult, poate din seara cînd ți-am explicat procedeul meșterilor asiați de-a trafora figurine în fildeș, una în interiorul celeilalte, repetiții repetate pînă la minusul dălții ? Ai mai fi avut tăria de-a relua demonstrația, chestia superbă cu rostul tău pe lume și chestia cu fericirea, toate onomatopeele și enteritele care se produc din senin în ocazii d-astea ? Povestea noastră ar fi devenit curînd melodramă, am fi repetat poate cel mult două-trei scene (cea a plecării tale, cu mîndrii jignite și cu reproșuri bicarbonate ar fi meritat într-adevăr să fie reluată, ca să rîdem de data asta cum se cuvine de melancolia arțăgoasă a dragostei), oricum ne-am fi pierdut orice speranță de-a păstra intact sentimentul că ceea ce a fost între noi semăna cu ceva adevărat, cu ceva foarte frumos și transparent.

● N-a fost nimic între noi, Helga, de aceea spiritul meu rece și sever trage hotărît fermoarul, și balotul întîmplărilor în interiorul căruia am avut impresia că am înghesuit o istorie unică își trage burta, interesează rochia de bal mototolită înăuntru, mai ales pentru că printre vechituri stă ascunsă și o șuviță a părului tău blond. Întoarcerea și readucerea în amintire a ființei tale e omenește posibilă, și de preferat, înseamnă mai mult decît dacă am întreprinde ceva nou, o altă seară cu sărutări și jurăminte, cu toate dantelele de care sîntem capabili, acum cînd avem prilejul să ne rezumăm la niște evocări aproximative, dar oricum mai sigure decît altele, cel puțin niște iluzii — cartea de medicină scrie clar că iluziile înlocuiesc cu deplin succes faptele, cu pretențiile lor creponate și cu capacele lor.

● Puterea iluziilor o cunoști, din moment ce ai realmente nevoie de curaj și de tărie ca să înoți în valurile cuvintelor mele deacum. Cuvintele se mișcă, Helga, ține capul drept și deasupra, înoată, iubito, cu bravură prin spuma lor, fără să te întrebi dacă curentul e cel care trece sau tu înaintezi prin el. Îmi dau seama că îți fac prea multe valuri pentru o chestiune fără importanță, etern plicticoasă ca povestea cu soarele și pămîntul, care **dintre** se învîrtește în jurul celuilalt, n-are nici o importanță dacă mișcarea asta te cam amețește, mai bine primește așa cum sînt valurile albastre pe care ți le trimit acum, care te țin încordată deasupra slovelor, și te înfioară în răstimpuri, și te buimăcesc, și te îndeamnă uneori la un plîns dezesperat, pentru ca tot ele să te limpezească, sau cel puțin așa sper, în orice caz, trebuie să știi că sînt fericit, că toate treburile îmi ies extraordinar de bine, ca în vis, chiar mă și minunez cum se face că în mișcarea asta înainte și înapoi, mai curînd înapoi (parcă așa începusem), toate se împlinesc admirabil, deși nu-mi explic de ce dracu îți resimt atît de dureros absența, de ce din pricina asta nimic nu mai are rost și nici gust, de ce sînt invadat de neliniști, de ce rătăcesc pe străzi ca să-ți descopăr silueta și de ce nu mă regăsesc, în fine cuvintele se umflă zadarnic, nu sînt în stare să vibreze, mă mulțumesc să-ți trimit simple valuri, ca să înțelegi ce înseamnă viața fără tine, Helga, iubita mea din Galia cisalpină, minunata mea Helga, dar mi se pare că nu despre asta era vorba, parcă începusem mai altfel, trec acum curenți cu valuri necunoscute, te-au rostogolit puțin, așa se explică, doar era vorba că nimic nu s-a petrecut extraordinar între noi (ăsta e valul pregătit pentru tine, te lovește aprig în plină față, puteai să-l escaladezi), gata, a trecut, limpezește-ți puțin vederea pentru că iată vine următorul, vin celelalte, dinainte, din urmă, din urmă...

● Să le lăsăm să treacă, ce rost are să luăm în seamă loviturile lor grele, sfîrcurile de bici înfrigurat, să ne amintim doar că iluziile noastre au intrat cîndva în conjuncție, tu m-ai văzut pentru o clipă așa cum nu eram dar ai fi vrut să fiu, mie mi s-a părut că te mai văzusem și erai cea pe care o căutam de mulți ani, (adolescentă, pe vremea bombardamentelor semănai cu fetele lui Modigliani) ne-am zărit prin scînteia unui fulger și ne-am întins apoi mîinile prin întuneric, prinzîndu-ne ca disperații ce se înecă, formidabil, a fost că cele două iluzii au clinit împreună, pac-pac, ca două note de clavicord, după care ne-am simțit stînjeniți cînd clinitul s-a stins, rămînîndu-ne doar posibilitatea de a juca cît mai bine povestea cu contractul și părțile, un joc stupid și prozaic, de la care au început mincinunile, jurămintele, eforturile de întreținere a flăcării care se topise, tu știi mai bine cum a fost.

● Ne mințeam cu nerușinare, la telefon, spuneam cuvinte sforăitoare, în care s-ar fi înecat și un crocodil, doamne, cîte se pot spune la telefon cînd începe rostogolirea valurilor ! Ne pregăteam îndelung întîlnirile, ne aruncam demențial unul în brațele celuilalt (la telefon), ne strîngeam puternic și ne contopeam într-un dureros sărut respirațiile (la telefon), te înfruntam cu o neostoită sete de anulare, după care aș fi vrut să te prefaci în cenușă, ca să te respir și să te pot purta etern în fibrele cărnii mele, în pînzele sîngelui meu, să nu supraviețuiești decît datorită mie, beția asta e fără margini și, după cum s-a dovedit precară, pentru că, în timp ce ne juram credință pe viață (la telefon), tu erai preocupată să-ți termine croitoreasa taiorul gri și modista pălăria aceea mare, care îți venea realmente bine, cu funda ei violetă, nu trebuia să pleci îmbrăcată oricum la Expoziția internațională de la Leipzig, ah, ce minunat arată acele pavilioane de carton !, aveai dreptate, doar fuseseși invitată de însuși președintele, și mai văzuseși într-o vitrină, tocmai pantofii care se asortau, iar cînd ți-am spus că dragostea nu se stinge niciodată, cel mult se amină, gîndeam foarte serios cum am să reușesc să trag ipotenuza și să calculez exact suma unghiurilor, cu minunatele creioane Carioca pe hîrtie cretată, după care se ridicau dificultăți inimaginabile la îmbucarea capacelor, pac-pac, capacele de ceas și capacele de pian și

— pagini de jurnal —

Desene de PICASSO

toate celelalte, dacă ți-ai putea imagina cîte capace trebuiesc puse, cînd pentru toate lucrurile este pregătit undeva cîte un capac, bucuria pe care mi-o șopteai era bucuria primei priviri în oglindă, surpriza pentru taiorul cel nou, pentru pălăria mare pe coafura răvășită savant, și te simțeai admirată de toată lumea, mai ales la concertul de după amiază, președintele — de a cărui existență m-am îndoit întotdeauna — ocupîndu-se îndeaproape de tine, e într-adevăr copleșitor să asculți orga de la Thomaskirche izbucnind ca în ziua de apoi cu toți trompeții și toate glasurile, și din străfundul mării sonore cîte un capac pocnind surd, ca steluțele ce capsează capitole de istorie. Ai închis telefonul cam prea precipitat, lăsîndu-mi impresia că te îndoiești de dragostea mea, un fel de gelozie mă încerca, nu mint, dar mi-a convenit de minune, pentru că tocmai aveam de încheiat ultima casetă și cleiul se cam întărise, mai erau de așezat două capace, ca să le pot în sfîrșit așeza deasupra pac-pac. Înainte de-a suna din nou telefonul, ca să reinnodăm nervii de mai înainte (după proba la croitoreasă), să ne mai spunem, așa cum se cere între îndrăgostiți, alte cuvinte mari și definitive, legături de conopidă cu miezul alb și neadevărat.

● Și nu este vorba de nici o suferință, Helga, doar știi ca și mine că toate se învîrt în cerc și valurile care vin se tot duc înapoi, sau vin dinapoi, n-are importanță, pac-pac cad capacele peste toate faptele noastre, îți scriu cu gîndul de-a preciza cîteva detalii, știindu-le scrise undeva cîștigăm sentimentul că n-au fost niște închipuiri, iar dacă n-au fost, prin scris ele devin adevărate asemenea concertului acela cu „Harold în Italia" cînd viola încerca să-și iasă din condiția de lemn neînsuflețit, repetînd un început, de fiecare dată adăugînd cîte o notă-două și apoi partea aceea înnebunitoare în care fraza, destul de ciudată, maladivă chiar, revine ostinat ca în Ravel din nu știu care piesă, amplificată, simplificată, despre care îți spuneam că îmi pare un brad ce ia foc și arde, dar crengile cresc sub ochii uimiți din vîlvătaie și scrum, desigur nu pentru totdeauna, focul se stinge într-un tîrziu și tu trebuie să te îmbraci în haina cu blăniță la gît, să ne grăbim vrofai, fuseseși tulburată, afară ne aștepta o iarnă frumoasă, tu nu înțelegeai că trebuie să-mi răspunzi, atunci am luat în căușul palmei zăpadă proaspătă de pe un parapet și ți-am azvîrlit-o în față, nedindu-mi seama că tu frigeai, te crispaseră frisoanele, dar toate acestea se petrecuseră altădată, nu era pic de zăpadă, dimpotrivă, era o vară foarte fierbinte și stătută, ieșisem din oraș pe scuter, ne-am oprit undeva într-o margine de pădure, o pădurice de salcîmi, pustie, adormită, era duminică și țăranii se retrăseseră de căldură pe la casele lor, astfel că ne-am dezbrăcat și am alergat prin poienile răcoroase ale pădurii, atunci ți-am vorbit, ca să-mi dau importanță, despre **Turnul Babel** al bunului Hyeronimus Bosch, jurînd că unul dintre cei șapte mii de constructori pictați pe terasele lui fusesem eu, pe vremea aceea munceam foarte mult, ca și astăzi, te așteptam de pe atunci, ți-am spus, ridicam din cînd în cînd cazmaua ca să privesc rîul și să te zăresc printre țărîncile ce ne făceau cu mîna de pe puntea cîte unei corăbii. Aș fi vrut să am un cal, să te chem și să te ademenesc, pînă la urmă te-am înălțat pe șaua scuterului și ne-am înapoiat tîrziu, pe o răcoare ce începuse să înfioare pielea. Deasupra se învălmășau stele frumoase, stelele pocneau, motorul batea egal liniștea umedă a cringurilor.

● Dar toate acestea nu sînt nici măcar pe hîrtie adevărate, îți dai prea bine seama, sînt niște închipuiri, ca să stîrnesc perfide valuri, ele urmează să te ajungă, pe-acolo unde ești, dacă erau adevărate aș fi reușit să le recompun cît de cît, pentru că am mai fost de-atunci la concert, și-am mai parcurs cîteva ierni, fără să înțeleg din toate nimic, bucuriile pe care le caut nu mai au nici un gust, n-au nici rost, ceva nisip a curs în clepsidră, după cîte îmi dau seama... Dacă lucrurile nu s-ar fi învîrtit în cerc, ceva neașteptat s-ar fi produs, fără îndoială, noutatea ar fi avut în cele din urmă darul să mă tulbure, ori iată, după telefonul tău îmi văd liniștit de treabă, pun capace, fiecare obiect are undeva capacul său, de multe ori stă deschis și stingher foarte departe, iscusința mea este de-a mă petrece prin lume, de a călători mult spre a afla capacul casetei care stă de mulți ani descoperită, aveam cu alte cuvinte treabă, nici n-am de ce să mă plîng, pasențele îmi ies toate bine, și se pare că și ție, — aveai de-acum taiorul dorit, cu care călătoreai spre Leipzig, la expoziția din carton, acolo te aștepta președintele (de a cărui existență mă îndoiesc și acum), poate reținuseși că, sînt zece ani de-atunci, fusesem și eu pe-acolo, ascultasem Buxtehude la Thomaskirche, ai gîndit probabil că am rămas acolo și că mă vei regăsi acolo, și că vei fi mai aproape de mine acolo, cum eu eram cîndva mai aproape de tine decît astăzi, atunci te priveam de pe a treia terasă a Turnului Babel, acum îți trimit valuri care să te încerce, dar asta e o altă poveste.

● Dragostea nu se stinge niciodată, Helga, numai se amină și nici n-ar fi cu putință altfel, deocamdată avem treabă — tu trebuie să te întorci de la expoziția internațională, îți șade admirabil taiorul gri și eșarfa de altădată așezată pe pălăria largă, eu am o mulțime de lucrări de încheiat, din șapte mii de capace n-am aflat decît două, vor mai trece ani și poate ere pînă ce toate se vor îmbuca așa cum le-ar sta bine. Și important este că timpul va veni.

● N-a fost nimic între noi, lucrul îți este acum limpede, ne-am văzut pentru o clipă într-o fulgerare aproape inexplicabilă, ne-am prins mîinile pe întuneric și ne-am tras unul spre celălalt cu o disperare străveche dar încă nepregătită, ca în bulboanele unei ape cu valuri zăpăcite, așadar nimic din toate celelalte n-au fost adevărate, simple întîmplări lipsite de sens, bune de așezat într-o istorie de trei pagini, anecdotă răscolită puțin de valurile care se succed, în stare să buimăcească puțin, ceea ce n-are nici o importanță în această lume fără capac, din care mai avem timp doar să gustăm catastrofele de prima mărime, celelalte rămînînd fără gust și fără rost.

Teodor Balș

Zece poeme iberice

Mariei și lui Miron

Moară de vînt

Lui Francisco L. Perez-Serano Marquinez

Pe-o jumătate-a muntelui e seară.
În coasta lui, ca o cartușieră
de carabinier, un sat de frontieră
prins la centura drumului de țară.

O moară, sus, în cerul transparent
cu lungi elitre galbene de soare
așteaptă vîntul. Vine dinspre mare
doar liniște de-amurg și orient.

La țărmul african se stinge vara.
Pătrund în califatul ars de vreme
pîndit la sud de iuțile trireme,
la nord de Aragon și de Navarra.

Și munții intră-n nouri ca-n pilote.
Un soare-aprins din ei și-aruncă lancea
cînd zvon de tropot vine din La Mancha
spre moara cu aripi de redingote.

Vejer de la Frontera.

Cadaqués

Sub soare de toamnă, puțin,
din cețuri de Fată Morgana
își leagănă Mediterana
spre golfuri un verde venin.

Mesele goale pe chei
se-afundă în somnul diurn ;
dintr-o orbită de turn
un ceas schimbă ora la trei.

O, suflet de var, Cadaqués !
piane mecanice-n bar
lac vinul viscos și amar
și hărcile-n larg nu mai ies.

Doar marea aduce lumini
din sud, verzi de alge și pești —
iar tu parcă ești și nu ești
visînd sub umbrele de pini.

Cadaques

Moguer

Lui Juan Ramón Jiménez

Eucalipți, păduri de pini umbroși
și plăji sub palmieri. Amiază.
Un vînt subțire infiltrat în rază
coboară munții lîngă chiparoși.

Sus în platoul verde — albă oază —
Moguer. Olane roșii crește de cocoși.
Lîngă pereți de fildeș, somnoroși,
doi măgăruși în hamuri aiurează.

E vară încă. Albul se topește
pe zidu-ncins. Un soare de neon
în orizontul lusitan coclește.

Dinspre ocean, întîrziat Colon,
pe-o uliță cu străluciri de pește
se-ntoarce — umbră albă — Juan Ramon.

Moguer

Sat pe stîncă

Doamnei Elise Trujillo

Peste muntele de var
Meccă spînzurînd de-o buză
de sierră andaluză,
rădăcină de coral,
clopot de calcar,
meduză
rătăcind în cerul clar,
flotă albă în ecluză
de mări negre, alb Mojácar,
sat de fildeș maur, dac-ar
fi ca soarele să-ți scadă
marmora ca de zăpadă
pînă s-ar topi în sine,
stînca goală-nire coline
ar privi rănită cerul
cu ochi arb, cum ar rămîne
fără diamant inelul,
ochiul meu nitind de tine.

Mojácar

Intrare în somn

Pe plaja rece, umedă, pustie
septembrie trimite-o mare blîndă
cu sufletul de fiară stînd la pîndă
într-un amurg de vînătă-agonie.

Obloanele sînt trase sus la vile ;
doar printre cipreși și agave moarte
lumini de faruri fug spre miază-noapte
cu spaima toamnei galbenă-n puplie.

Se duc spre nord rulote migratoare.
Închis în golf ca într-o scoică goală
coralul trist al satului, momeală
rechinilor adulmecînd în zare.

Puerto de la Selva

Domul de aer

Catalanului Antonio Gaudí y Cornet, creatorul Sagradei Familia

Patru odgoane-n marea răsturnată :
patru săgeți de-agave-nfipte sus,
patru imense rugăciuni de piatră
la nord, la sud, la răsărit și-apus.

Ogive între ceruri mătăsoase,
vitralii lungi de seară și de vînt
și duhurile broaștelor țestoase
ivindu-se sub ziduri, din pămînt.

Alunecă în cer flamingi albaștri
cu gituri pure subțiate-n zbor —
ploi galbene și-aerieni pilaștri
în gresie se-nchid în urma lor.

Catapetesme de văzduh și nouri,
de aer bolți deschise-n empireu
și-n neclintirea mută de ecouri
un fum de piatră taie ochiul meu.

Badalona

Segovia

Teresei Cecilia

Sub semnul toamnei, la o masă-n piață.
Vorbeam. Fumam Ducados. Beam sangría.
Un palmier visa Andalucía
cu o lumină de amurg pe față.

Ce straniu recital tu din García !
Un sud fierbinte se ivea din ceață
și-n cana-aprinsă cuburi mici de ghiață
pluteau ca bărci în golf la Almería.

La umbra serii piața se-adîncise
sub zidurile vechi ca o fîntînă
cu ape-nalte-n ceruri circumscrise.

Plecam înspre Castilia, dar pînă
la Salamanca noaptea-nvăluise
în părul tău pămîntul fără lună.

Segovia

Castelul

Josefinei Manresa Hernandez

Aleg un drum spre Mancha după zborul
de pasăre. Dar unde-i Cavalerul
Tristei Figuri și Sancho scutierul ?
A ruginit de vînturi sicomorul.

Unde-ați pierit frumoase umbre stranii ?
Terasele Castiliei sînt goale ;
doar urmele întipărite-n dale
sună-n castelul părăsitei Spanii.

Secate-s apeductele semețe.
Moschei și sinagogi de-Andalucía
pe turle gotice schimbînd dantelăria
în golfuri de măslini mor de tristețe.

Chemări de clopote rostogolite-n spații ;
ca-ntr-o maree-atrasă-n munți de lună
Iberia din veacuri își adună
sub semnele heraldice, penații.

Din cripte ies, din fumuri de tablouri,
din pietre, din copaci, din catedrale,
și lung castelul Spaniei tresare
ca peșterile-atinse de ecouri.

Avila

Sîngele culorii

Prin albastrul stins cu peșteri de-orizont și intuneric
soarele străvechei Spanii — genial zugrav iberic —
trece-nalt pătînd în ocru lungi podișuri de Castilii,
cranii de sierre sparte adunate în concilii,
răsturnate-n mișcătoare, reci obraze de oglindă
de Duero, înrămate în culoare suferindă.
De pe umărul Tarifei își deschide-n cețuri slabe
evantaie de amurguri peste țărmurile-arabe
și Atlanticul în flăcări, mistuind vapoare lente
la hotarul de-nserare dintre două continente...
La Moguer pictează-n albul de-amidon, pe uliți, case,
zidurile mînăstirii Rábida, cu chiparoase,
atîrnînd în patio printre palmieri, ca o beteală,
policandre întomnate de tristețe monacală.
Spre Viznar, în munți cu jnepeni — gușteri verzi pe stînci de sînge —
pe sub galben vînt ce trece prin păduri de pini și plînge,
în poiana ca o criptă neagră de singurătate
lîngă drum ars de tăcere, fără trecători și sate,
candele aprinde-n ierburi subțiate de rugină
pentru sfîntul Federico din pămîntul de măslină.
Pretutindeni arde soare de Velásquez cu peneluri
de Mediterana-n care sepii își topesc cerneluri,
soarele de Goya, vînăt, soarele de Zurbarán
din livezile de rodii legănate de ocean
la Huelva-n golful verde, soare de El Greco plin
de otrăvuri putrezite în uleiuri de măslin,
soare de Murillo, proaspăt — flori de portocal și chitre —
soare de Dalí-n vîrtejuri colorate de elitre,
Picasso-ul soare-n albul de mesteceni granadini
cu albastre pelerine de călugări capucini...
Vînăt-negru de Veleta, roșu stins de cărămidă
și oiane andaluze, plumburiul de absidă
catalonă, galbenul salamantin,
verdele de Almería oxidat și alcalin,
albul pietrei de Mojácar în inele de sierra
și albastrul de Atlantic la Jerez de la Frontera,
violet de Costa Brava, în paleta lui de aur
se aprind cum însuși cerul arde-n ochii blînzi de taur
prăbușit, cînd se coboară în arenă, din sufite,
dubul morții prin alama trimbiței înnebunite.

Salamanca

Noapte de echinocțiu

Luna intră în port
printre nori, ca o sanie :
unde e taurul mort
Spanie, Spanie ?

Marea întoarce sub pini
lîngă stînci de pierzanie
valuri cu cap de delfini
Spanie, Spanie.

Mîine în zori va fi doar
amintirea mea stranie
noaptea de lîngă hotar
Spanie, Spanie.

Din Pirinei în Midi
platanii — albă litanie :
mare, tu unde vei fi
și tu Spanie, Spanie ?...

Llansá

Între istorie și legendă

Există în sfera spațiului nostru istoric o mină epică din care se pot extrage metale grele și rare, curat epice, materie densă care zace încă neatinsă, lespezi masive care au înregistrat scheletele unor spete foarte bizare, dezagregări sociale teribile, la scară mare. Printre puținii autori care s-au apropiat de această zonă gîlgîind de substanță vie, aviind priceperea și simțul structural al locului, se numără Al. Ivasiuc. El a pășit pe firul tradiției clasice deschisă de Slavici, Agârbiceanu, Liviu Rebreanu și Pavel Dan. Sînt mentorii care păzesc în taină trecătorile situate la altitudine, ducînd spre zarea aceea, o poveză ispititoare situată la capătul drumului, ca țara lui Porus... Cea dintîi izbucnire din *Cîinii de vînătoare* (ed. Dacia, 1972), s-ar încadra în ideea unei antologii de „povești vechi". Spațiul epic al narațiunii *Cîinii de vînătoare* e însă unul oarecum singular în proza noastră. Al. Ivasiuc relatează în stil cronicăresc, cum — „După Drag a venit fiul său Giulea și după acesta Miroslav care a-a prăpădit și după aceea un alt Giulea și din el s-a trăs neamul Pop, de pe ulița popilor și neamul Lazăr și neamul lui Ivașcu, din Ion, care s-a înrudit cu oameni de frunte de pe malul Tisei și de pe Iza, pînă la fuga din Sălște și Iuzer din Dragomirești și în Apșa cu neamul Mihaloe, de sub pădure, cel mai puternic dintre toate pentru că nu se tămăduiește..." Expunerea începe, astfel, ca o legendă rostită răsuflat, greoi și bolovănos, ca o lentă alunecare de teren hîdos, dislocînd și desperecînd mormintele strămoșești cu oase albite de ploi... E un ton bătrînesc, de înțelept care spune fără grabă ceea ce știe de la moși și de la moșii săi despre marele cneaz Drag de pe Mara și despre fiul său Giulea căruia Bogdan îi pe Vișeu „i-a tăiat mîna dreaptă cea împodobită cu inelul greu de argint cu semnul cornului de zerb pe el". Ne aflăm, iată, în plin spațiu poetic populat de bătrînii baladei, tocmai acolo unde a deținut sceptrul Cosbuc prin poemul „morții lui Fulger". E o bune negustoare prinsă încă în homa superstiției păgîne, cu obiceiuri tribale, ceea ce Blaga numise „timp mitic rămînînd". Apoi asistăm la o ceremonie solemnă: războinicul își îngropă bratul tăiat, dreptul, care ținuse spada: — „Iar Giulea și-a îngropat mîna cu inel cu tot, de față fiind el însuși și vasalii săi și neamurile și slugile, țăranii aserviți. Preotul a refuzat să facă slujba mîinii, deși era cea dreaptă, pentru că nu avea suflet și nimic nu mai avea să se întîmple în ea, la a doua venire. Giulea a privit-o în tăcere, cum este îngropată, o mînă umflată și înegrită, mînjită cu sînge închegat din mijlocul căreia îi priveau ochii albi, aproape pur și la capăt inelul de argint..." Din a cui povestire îndepărtată ne amintim cum cîntecul lui guzește brațul în zăpadă la păstrare ca pe o relicvă îmbălsămată?... Tot brațul drept. Trăgînd naratorul lose din mustă, povestitorul lui tăcînd ironie identitatea: răzbelnicii tăcuți se îndeletnicesc cu angrenarea dinților, întreținerea sălașelor — „și apoi obosiți de atît efort mintal, se duceau și se culcau". Se face, în urmare, un lung pomelnic de nume, arbore genealogic inflicit și rămurea care vine pînă la Mihai, „nobil ereditar de Giulești", eroul povestirii — aventurier bătrînesc, din speța acelui lancă Heraclit. Despotul. E însă un temperament nordic, transilvănean gît-begît, tăcut și echilibrat, o minte rece de o claritate abstractă.

Din studiile arheologilor transilvanei semănînd cu genealogiile venerabilului Cavaler de Puișoria, Al. Ivasiuc intră brusc pe teritoriul desfășurării epice, într-o versiune și medievală, în plină vitejie — concepută ca reflectă desfășurare a timpului.

Ca într-o gravură austeră, cu puține culori, eroul, din „cu mai multe biografii", este în fine în ipoteza convalidării marului principat al Transilvaniei, în secolul lui Grigi și Mărtinuzzi, cînd „totul devenise posibil". O rapidă pată de neant bîntuiește marginile gravurii. O prezumție de moarte, imperviș fatalității unui destin evoluînd în formă de cerc, în care punctul se bănuiește la origine, unîndu-se frunza bătrînului aventurier. Se leagă din tenuri, din rei cincinei de ani de peregrinări, din năzuința teorie a destinului circular — sentimentul melancoliei, e semnele de „greșală" istorică, o efigoșă crepusculară de ev, ca și bolnăviță rea, sau cu chibile apocalipsa. Teoriile astrologilor sînt cam rîndul... În acest sensul prezicerii descifrează „schimbarile și trăiul unor acid (...) ca o lugară lacă", tîș prelung și gelos, s-ar zice, răcînd de „glumele universului", energice și violente, în „stil baroc", ale „distracției greșeștene" a magnaților. Îndîmpărțile bătrînului spre o bucurată vînătoare feudală, fără gînduri în care e asemănată la modul cel mai sofisticat „metafora" medievale a cabalei, Tudora cerbeșă Bethlen, frește din rațiuni politice secrete. Soluția adevărată e glăsită de subțirul cuvînt sub forma unui „accidental" accident de vînătoare, în care, de pildă, un urs drept asume vs ucide persoana colidă de răzbunarea și colidele exterior ale principelui... Acest descendent al Giulegilor, devenit aventurier bătrîn sînt lipsit de mesală și scrupule, s-a frînt din contemplația demnă și legendară a arborelui genealogic strămoșesc. Rîsul cruciei a fost profanat, și nu mai semănă cu acel Giulea care îngropase cu mare ceremonial mîna dreaptă, aceea care ținuse spada. El intră inevitabil în conflict cu legenda.

Din negură, ochii acestor bătrîni din baladă îl mustră și-l hăituiesc, ca pe un vemetic. De sub rugina arhaică scîlțîește uneori în structura povestirii modernitatea stilistică a speței. Nu-lemele de natură baladescă, germenii de caractere și întîmplări de cronică, pot fi scheletul unui ipotetic roman. Încercarea acestei narațiuni cvasi-arhaice, Al. Ivasiuc o săvîrșește tîșînd spre mende povestirii cu structură epică bine constituită atent însă la realitatea și concretul unei epoci istorice.

Înfrînat totuși s-ar putea bănui sub „rămori de arini" și sunet melancolic de corn?... Avea glas nu e deloc „romantic". Lucid și dur, atît în final cancelarul părăsindu-și carapacea estetică de om-cu „caracter" lui slăgă încercînd adevărului de tip romanesc, personaj desenat după modelul gravurilor lui Dürer, schivalînd abstract ambiții fantastice, cu simbet cinic și impersonal, în „imaginea zăludă de el, a rombului".

Mircea Vaida

MICHELANGELO : Sibila

NICOLAE IOAN STĂNESCU

Sînt prin trupul tău

Mai frumoase decît semnul lunei
ascuns printre nuferi aprinși
decît luceafărul,
ca o lumină ești
cînd chipul tău mi se arată
în gîndurile frumoase uitate de vulturi
în zborul peste vîrfuri,
se văd aceste străzi pe care se joacă
frunzele balerine, locul nostru printre ele
este doar o întîmplare, poate o stare străină
ascunsă-n fîșiile noastre, nu știm
adevărul despre pămînt, despre soare,
nici cîte piramide s-au năruit în nisip
de aceea mai frumoase ca MAREA
sau ca pădurile de ferigi îmbălsămite
izvoarele tale îmi liniștesc cugetul,
durerile mele se alină cu freamătul tău
cu legănarea pleoapelor singurateci
în ești mama mea, prin trupul tău sînt

Orașul albastru

Timpul meu scăpat din ochii fiintilor
adînci ca un demon hăituit prin
orașele albastre, eră gîndită de mult
peste pozele chopotelor care au
deșteptat dimineațile, acele turme
de cocori care schimbau corăbiile de sete
au ajuns incremenind nisipurile,
ce strigăte, scoarțe se aud unde
dorm peștii și păsările ucise
de fiecare dată, cred în adevărul
timpului meu care nu mai ucide,
în plopii înalți pe care-i leagănă
uraganele, în pădurile mîngîiate de stele
ce patimă, dacă simt acest fior în
sîngele nevinovat, rînd mă rătăcesc
pe străzile inundate-n lumină
să pot ascunde timpul meu în armura
de rouă a pămîntului, în orașul acesta
frumos în care poemele se spun ca rugile

Povestiri ale clipei

Sub titlul **Mi-am amintit de zăpadă**, Sorin Titel strînge cîteva dintre povestirile debutului (**Copacul**, 1963 : **Dimineața, Gardul, Căldura, Copacul, Iarnă fierbinte, Onomastica unui adolescent, Gerul, Durerea**), șase schițe din cel de-al treilea volum al său, **Valuri nobile și sentimentale**, 1967 (**Vară cu ochii închiși, Mi-am amintit de zăpadă, Moartea lui moș Tîrlea, Trei tineri pe malul lacului, Fața mirată a copilului, Convorbire telefonică**) și două narațiuni inedite (**Frumoasele zile de vară** și **Coana Chirița — actul I**).

Titlul afectiv-nostalgic, prefirat în zonele rememorării (cît de potrivit cu acest gest retrospectiv și cu ceea ce ține să pună în valoare scriitorul !) și materia asemănătoare a povestirilor vor parcă să amintească, atît cititorilor, mai la curent poate cu noile direcții ale scrisului său, cît și autorului însuși, pentru care sînt ca o îndepărtată oglindă, că Sorin Titel rămîne un prozator al purității și al aspirației spre inocență, elemente de structură regăsibile oricînd, niciodată părăsite în fapt, ci doar alambicate în retortele de nuanță ale unui stil recent, alegoric-simbolic. Recitite acum, aceste proze de început au, firește, unitatea lor particulară, dovedind cu prisosință calitățile și talentul prozatorului, și pot produce chiar o ușoară melancolie pentru încețoșarea treptată a caldei lor transparențe, iar, în același timp, sînt ca un termometru aplicat viitoarei lumi românești, în construcție. Cu alte cuvinte, ele trebuie considerate în sine, cu însușirile și defectele lor, și, totodată, ca purtătoare ale unor caracteristici ale autorului.

Primul lucru, lesne de constatat, este că mai toate aceste schițe nu s-au degradat odată cu trecerea timpului, păstrîndu-și, pe alocuri, intactă întreaga prospețime inițială și putere de iradiație, că lectura lor se insinuează în memorie calm și familiar, cu forța unei sugestii firești. Desigur, o bună parte din ele se sprijină pe subiecte aparent naive, tremurătoare ca o picătură de apă pe geam, după cum nu sînt de trecut cu vederea nici desele alunecări în sentimentalism, în soluțiile de a face dreptate din exterior personajele rănite.

Pe de altă parte, nici limitarea operată la sufletele monocorde, necomplicate, ale bătrînilor și adolescenților — eroii de predilecție ai prozei scurte de acum zece ani — nu-i fără cusur, căci și inocența e capabilă să obosească cîteodată, dar direct supărătoare devine senzația că prozatorul le injectează personajelor sale, mai ales în finalul narațiunilor, cîte un ser euforizant. E de ajuns, de pildă, ca ele să privească limpezimea cerului sau verdele crud al ierburilor pentru ca să se și simtă invadate de jubilație și să uite gustul pierdut ori numai torpit al vieții. Fraze de genul : „Mîine trebuie să vopsim și cealaltă parte a gardului, spuse el și deodată se bucurară amîndoi gîndindu-se la ziua de mîine" (**Gardul**) : „Cînd Stoian se întoarse spre ei, fața lui avea aceea puritate pe care chipul unui bărbat nu o are decît cînd trece printr-o mare suferință. Era o față răvășită de durere. Tînărul înțelese asta, dar nu-l întrebă nimic. Stăteau amîndoi pe iarbă și priveau cerul. După un timp, tînărul îi întinse lui Stoian o țigară" (**Durerea**) sau „Dintr-o dată începu să rîdă din tot sufletul... Rîsul izbucni din nou, zbătîndu-se în piept, ca o pasăre care vrea să zboare" (**Iarnă fierbinte**) sînt facil-calofile, de o duioșie poetizantă, decorativă, nepotrivite cu economia de mijloace și stringența în observație a scriitorului. Ele țin de o falsă și desuetă literatură a bucuriei, cînd mutatul într-o casă nouă ori gestul de compasiune al semenului întîmplător întîlnit pe stradă bombau cu un aer artificial pieptul eroului, rezolvîndu-i, pe loc, complicatele probleme ale existenței.

Aceste accidente „de simbioză" însă, cum e și firesc, nu dau tonul predominant al schițelor lui Sorin Titel, care sînt adevărate **povestiri ale clipei** : clipa ca durată esențială și moment tipic din viața personajelor, clipa ca singură modalitate epică și psihologică de a pătrunde în mijlocul realității și de a prinde pe rețină bogăția și nuanțele concretului. Și dacă temele povestirilor lui Sorin Titel, cu scurt-circuite de compătimire [illegible] ale adolescenților și vîrstei [illegible] bătrîni ce pășesc spre moarte, cu o viață care îș răpară suferințele prin trăiți simplu și logică, precum un copac cerșit primește ramurile în locul celor mutilate, sînt mai puțin „bunuri comune" ale schiței de-a lungul ultimilor ani, ori dacă lirismul lăuntric, efuziunea și simpatia clară pe care le degajă narațiunea nu sînt neapărat calități indispensabile unui prozator, atunci originalitatea scriitorului trebuie căutată în realismul privirii care înregistrează cu finețe temperatura clipei și sensul ei de desfășurare. Asemenea atribute, de valoare [illegible], constituie dintru început cadența interioară a prozei lui Sorin Titel și nu-i greu de văzut că pe ele se bazează și dezvoltările simbolice de mai tîrziu : preponderența amănunțelor, cu valoare alegorică, legate de starea mediului, descrierea vizuală spațială etc.

Ca o lentilă, povestirile au perspectivă optică : se dilată, împingînd în fața ochilor obiecte și ființe, descompuse în suprafețe și gesturi, își mișcorează conul de lumină pînă a le pierde într-o ceață a privirii asemănătoare unui sunet muzical în surdină care trenează în fundal. Concretețea fizică e izbitoare și prozele o indică deseori cu precizia unui barometru. Gerul, de exemplu, adună oamenii în odăi închise, în jurul focului, făcîndu-i ca odată cu hainele să-și deschidă și sufletul. Aproape că nu contează ce spun, ci această clipă, unică, de fluid confesiv și sentimental pe care o captează autorul ca pe o esență rară. Cu asta, povestirea se termină, ca și cum n-ar mai avea aerul de unde să-și tragă respirația. Dimpotrivă, căldura verii aduce cu sine descompunerea, topirea lucrurilor unul într-altul, mirosul bălților, cenușa pămîntului, fierberea ierburilor : „Era o vară ucigător de caldă, cînd, datorită căldurii, lucrurile se topeau unul în altul, ca într-un cuptor uriaș. Căldura asta parcă era prielnică morții" (**Căldura**). Împletirea vizual-spațială e excelent exploatată în **Vară cu ochii închiși**. Privirea se plimbă, timp de-o clipă, din odaia singuratică a naratorului peste cada cu prune, sub care zace bătrîna pe moarte, apoi pe pîntecul femeii însărcinate, realizînd simbolic o stare de întuneric originar. Sucul fructelor putred de coapte scaldă totul ca un lichid amniotic : „Acum stă sub cada de sub păr, iar perele, putred de coapte, cad — parcă în bătaie de joc — chiar pe cada sub care stă ea, se sparg de coapte ce sînt de scindurile căzii, iar mustul lor dulce se prelinge printre crăpături, se prelinge pe obrajii ei zbîrciți, se prelinge și ajunge pînă la colțurile gurii". Lucrurile devin o prelungire de senzații, vorbesc în limbajul lor suav sau amenințător și memoria reține mai cu seamă această stare de lichefiere anormală, prevestită de pocnetul dulceag al fructelor, de răpăitul lor insidios, aidoma unei vești transmisă de tobele africane. Cu aceste însușiri de precizie, care țintesc spre un cod al scrisului, nu era dificil ca Sorin Titel să îmbrățișeze procedeele noului roman.

În străfundurile sale va păstra însă mereu acea undă de reverică sentimentalitate care afinează lucrurile și care seamănă cu privirile furișate într-o cameră aparent pustie, de unde se aude misterios o muzică difuză sau, cum o descrie autorul, „un fel de melodie mai degrabă înginată decît cîntată, melodie care se pierde, înghițită de foșnetul neîntrerupt al zăpezii". Pe o astfel de melodie par că se înscriu și prozele de început ale lui Sorin Titel.

Dan Cristea

MICHELANGELO : Victoria

Un pseudonim al lui B. Fundoianu

Către sfîrșitul anului 1921, în coloanele Rampei, *putea fi întîlnită din ce în ce mai des, semnătura* DIOMEDE, *uneori și sub forma prescurtată* DIO. *Erau tăcălite astfel mici notițe literare, însă mai cu seamă traduceri din Petöfi, din Heine, din H. de Régnier, Heredia, Verlaine și chiar Baudelaire („Strigoaii" la 23 dec.), continuate și în primele luni ale anului următor, alternînd de data aceasta cu versuri originale. Devine limpede că unul dintre colaboratorii fervenți ai revistei se folosește de numele eroului mitologic, aventurosul și pasionalul în același timp Diomede, pentru a-și estompa prezența ori dimpotrivă, pentru a-și îngădui o multiplă participare. Numărul respectivilor colaboratori nu era prea mare și, cunoscîndu-le profilul, bănuielile se îndreaptă repede spre B. Fundoianu. Însă înainte de a mai căuta argumente pentru-o expertiză bizuită pe studiul paralel al textelor, proba edificatoare definitivă nu este oferită în numărul din 9 februarie 1922, odată cu poezia „Charme dangereux" pe care recentul Diomede o tipărise încă de două ori înainte, sub adevăratul său nume, în Zări senine (august 1915) și* Revista critică *(iulie 1916). Avem revelația unui Fundoianu răvășit de nostalgia Sudului, setea de azurul mediteranean, pe urmele simbolistilor : „Ah, cărțile cu pagini înflorite / De palide și stranii acvarele. / Cu pasărelei delicioase, sepulte, / Pe foile-negrite și rebele. / Ah, cărțile ce-n intimă-ți pătrund / Cu nostalgia zărilor îngare — / Cu nostalgia zărilor ce-ascund / Tulburătoare țărmuri solitare. // Departe, stere, în zările din Sud. / În Neapole, sau poate în Florența. / O verandă cu flori — un Phœbus nud — / Și pomii ce se-nchin cu tăcerea. / Un cer de-azur bronzat : un aer fin. / Pudrînd prin largi boschete portocalii. / Și mama care rîde în senin / Pe coastele romantice Italii. // Ah, viața nouă plină de tumult / Cu pulsații continue de seve. / Ah, viața luminată ce-o trăim / Pe cărțile nostalgice și sfinte. / Ce-nchid în ele — sumbru țintirim — / Iluziile-n foi — ca în morminte".*

Mai mult sau mai puțin hirești, fluxiile nu-l părăsesc și mirajul exotic, singular pe fondul restului operei sale, prinde la fel de acuzat contur într-o „Reverie..." de la 11 febr. 1922 : „O, cît aș vrea, în calm, să mor pe dună / Spre largul lenes al Mediteranei, / Cînd asfințitu-aturcei platanii / Și noaptea crește albă pe lagună. // S-ascult vuind din volburi de geamă / Cetăți în clocot, clopote, litanii ; / Cînd Atlantide mucede și stranii / Își profilează siluetele-n lună. // S-ascult, agonic, vuiet de gondole / Și brusc — în ritm lent de barcarole / Sirene se-nfluture năframa. // În vraja caldă-a notelor rebele, / Ca un copil naiv să nu-mi dau seama! / Și să m-arunc în mare după ele".

Alte producții lirice camuflate sub pseudonimul Diomede trădează vechea lui Fundoianu atenție la cele mai rafinate sunete ale epocii.

Portret de FRANCESCO GUARINO

Într-un pastel de iarnă publicat la 26 aprilie, rămîi surprinse ecouri baudelaire, deosebirile pînă și în recurența imaginilor : „Natura-și dă semnul apropiat rînjind / Și-atîta soare și moarte și-atîta alb ca un sulfat / De parcă stupe-ntrunul neantului de-un rece". Aceleași, la 12 martie, într-un sonet numit „Pelerin", pentru a surprinde aceeași atmosferă : „Și ridz lunu-n crengi de chiparoși. / Cînd cei, trei mulți, somnorosul. / În ulițele pustiului greu. / Erau pași pe care Fundoianu îi pasa în mare stimă și despre care scrisese, cu entuziasm și pătrundere, în paginile aceleași reviste : despre Angheli la 27 aprilie 1919, despre Bunicia la 13 mai 1921. Se poate presupune că, în scop experimental, Fundoianu se lăsa furat de modele europene, încercînd variații pe teme familiare. Ar fi o explicație pentru ce versurile semnate Diomede au rămas în colecțiile periodicelor de odinioară, pierd luminoasele de inaoi autorul lor. Poate numerosul critic al laboratorului său poate nu le va putea ignora și, într-o viitoare ediție critică, ar merita să figureze într-o ardăvată unde sînt de culoare, [illegible], fără multe alte poezii ruinate prin presa timpului și uitare, cu siguranță, chiar de poet cînd și-a alcătuit „Priveștile", precum și de ultimul său editor, Virgil Teodorescu, mult prea parcimonios la volumul din 1965.

Geo Șerban

Paul Emanuel : Pavana

I. Visul unei nopți de iarnă

Timpul luchis într-un scrin din pod
o garoafă fără apă pusă în vas de cristal
un rege morț sub lespedea cu furnici roșii
ori la gura sobei focul ce-și mistuie flăcările.
Roșia timpului de nevindecat pentru suflet
de nevindecat pentru trup.
O linie și o altă negăsită primei
dar moare absența lîngă cenușa de ceară.
Toamna în mîr viermele deschide
o galerie goală în dulcele mirz
unde amintiri nu sunt taliș negre
ci riduri succesive pipăite cu-n baston alb.
O femeie neîndemînatică să nu vă gîndiți la Marta
care se scoală în zori mai obosită ca-n ajun
sparge vasul de cristal cum pronunți cuvîntul greșit
și fără teamă. Rămîne garoafa
unui timp de explozie. Auroră abstractă. Frai
la vitrină pe răzjere și pe tiarele de seară.
Plînge ca un copil murdar al cartierului
mai îndepărtat la o ușă străină : timp și dragoste.
Cineva îl dăruiește la un prînzie
un papagal stupid cumpărat din Mesopotamia.
Trecutul revine în prezent
Căci nu mai sînt tirani nici romani
doar din cînd în cînd un funcționar din City.
Și ce va fi? Întreabă bătrînul seara
sorbindu-și cuchiul în răscoarea terestrei
circulare a memoriei. Și ce va fi?
Răspunde o Furie albită lîngă pilta-mînă : —
va fi un soldat mort pe trotuar cînd plană
mărul cam prin noiembrie
o fată axigrăștă conducînd un Mercedes vechi
un vîrtej inecat în aprin tulburi
cînd deja a dat prima zăpadă.
Ace ace octogri acoperă brațul împodobit
pentru că altfel nu ne vom mai trezi.
Și cumnele grămezi tăcerii putrezesc pe-o masă
măcar o gîrmidă de le-ar secunde
foșnetul unui ei metalic cu sterne palide
și-și cade privirea-n gol cînd cuti libere
liber în apoteoza istoriei de la zenit.
Agul vînd cuchiul papagal în vreme ce rîde
năvăroșe o întrebă mare nesfîrșită
în schimbul unei porumbei cu dinți cariați de azur.
Te zbați să culegi timpul în lăzi prăfuite
între unda lui a fi și nada lui a avea
ispita dă decrete în împărăția de-un veac
iar șarpele întinde mașinii mărul interzis.

III. Tentația zăpezii

„L'antique Rhodien elevera la gloire
de son fameux Colosse au temple de
*Memoire..." *)*

Iatre-o lumină imaculată pe-un țărm mediteran
de forme muzicale scrise-o pămînt latin
aici umbra tremură aleșea foșnitoare rochii
precum la [illegible] permanența.
Sufletul nu cunoaște nopțile obscure
hărțile serii calidă iatre pulpe fosforescente-n amurg.
Un zeu la carne își dă slavă singur
în zori iubirea înălțind-o extatic spasm. O
mimă nu curbează ziua spre marginea cu trestii
unde-un greier lamentează la nesfîrșit...
despre cea care se privește în oglinda spartă.
Lincezeală sardidă lîngă paharele beției tîrzii
oameni cu mucurile de țigări strivite cu talpa
limba pendulelor oscilînd mereu după timp
mare umplă și scheletele păsărilor putrezind
hoha timpului de nevindecat pentru toate
ce sînt.
Decantare de trădări de mincinoși de moarte
în zerul greu parfumat extaze florale
prin odăi închise axfixiate cu polen
imitații de trandafiri în parfelan lasciv
lascive amețitoare mișcări. Cearșăne albastre
prin intunericul dens Paris Roma papală
Bizanțul decadent
Mai jos nu mai pot coborî decît în mine
Deasupra sunt tărîmurile ființei mele
unde stau marile zăpezi ale singurătății vegulea
lăuntrică vale neagră a unui prinț inaccesibil.
Renunțare renunțare cu orice preț renunțare
și simțurile atrofiate ca iedera pe casă
alungare între mărăcini și lepră
pentru ca să reînvie spiritul mort.
Dă-mi timpul bogățiile lumii
ca să pot rămîne sărac
în zarva zilei care trece în gîlceava zilei care apune ;
boala timpului de nevindecat pentru suflet
de nevindecat pentru trup.

*) Joachim du Bellay.

IV. Zăpada

Timpul aici s-a cuibărit într-un clopot prăbușit
scufundat în imaculate perene zăpezi.
Nici mame nu sînt ca să nască pe noi să ne nască
noaptea polară acoperă navele rătăcite prin ghețuri.
Doar un cîine un ren răgușit pe mîini prea albe
nimic nimic nimic aliceva
firul cu plumb arsă numai zăpada și gerul albastru
numai și numai spre noi sînii lunecînd pe muchii de abis.
Lumina ce nu se stinge niciodată a împletirii în ether
împărtășind pe cei nemișcați rotitoarelor lumi

V. Pavana

Suferința e-n mișcare pînă la capăt unde începe uriașul
totul în timp : trăiesc cu aceste răni prin tulburea apă
care demult a trecut de umeri. O iarnă veche
îmi va fi sălașul tăcut. Vor delira demenție visele albe
aceste cuvintul și muzica nu pot ajunge
nu pot atinge înaltele troiene înaltele furtuni de zăpadă
imense întinderi albe cumplite spații sterile
ochiului meu halucinat de aurore boreale și stinse.

Am cunoscut odinioară într-un oraș ca un decor desuet de cartoș un bărbat înclinat către ultima vîrstă. Cîteva riduri pe față și-a gură țîrbă. La el acasă m-a invitat o casă veche pustie. Toate nu se întîmplă deodată. Lacuna între mobile bătrîne și sticlate statuete de fildeș rujuri uitate. Afară era iarbă arbori de nea se urcau în văzduh. Iar el a pus un disc : „O Tannenbaum o Tannenbaum..." arătîndu-mi un teanc de scrisori. Glasuri necunoscute pălăvrăgind aurea desenau cu fulgi de zăpadă la geamuri. Și necunoscuta apărea parcă despletită din fumurile amătului necontenit plîngînd la pieptul nostru... tînguitoare umbră a unor ierni de altădată nevindecate-n străvechea meladie a clipei de acum.

Cîte sînt se mișcînd pe rînd
seara lui Iacob de sus în jos.
Se scutură clopote lin lin
pe umila noastră ardere ;
iubirea-i pasărea căzută-n aripă
aprinsă în flăcările depărtării.
Dincolo de oglinzi atemporale —
răsfrîng doar chipul înnegurat
pe care nici-o argilă nu-l poate
reține-ntr-o ființă deșertat.
Se umplu ochii mei pustii
cu orbite și cearșăne palide
de zboruri stranii și albe
de sufletul zăpezii așternut
iarnă și iarnă odată
pe lume și în minte —
repetînd iară de la-nceput.

Scrisoare către redacție

Stimate tovarășe Virgil Teodorescu

În numărul 15, din 14 aprilie 1973, al revistei „Luceafărul", a apărut, la rubrica „Puncte de vedere", articolul Despre un dialog „constructiv", semnat de Dan Deșliu. În prima parte a acestui articol, autorul se ocupă de un „interviu" al meu, consemnat de către colegul Paul Cornel Chitic și apărut într-unul din numerele trecute ale revistei „Orizont".

În numele respectului și simpatiei pe care constant vi le port, atît dv. cît și întregii redacții a revistei „Luceafărul", de care mă simt foarte mult legat prin anii petrecuți împreună, vă rog să binevoiți a publica următoarea precizare :

În urmă cu mai mult timp, — acum aproximativ două luni — am avut o îndelungată discuție cu tovarășul Paul Cornel Chitic, pe marginea cărții mele : Ce se va întîmpla mîine ?, apărută la editura „Albatros", — discuție urmînd a face, ulterior, obiectul unui interviu pentru revista „Orizont". Presupun că Paul Cornel Chitic — a cărui bunăcredință nu o pun la îndoială — a reconstituit, pe cont propriu, fără ca eu să am posibilitatea să mă pronunț în legătură cu textul ce urma să apară în revista „Orizont", discuția purtată atunci, sub forma unui interviu. Datorită probabil efortului de comprimare a discuției avute cu Paul Cornel Chitic, în „interviul" la care se referă Dan Deșliu se ajunge la unele asociări forțate, la prezentarea deformată sau incompletă și insuficient argumentată a unor cazuri estetice la care eu m-am referit. Țin să precizez că nu m-am gîndit, nici o clipă, să pun alături, tratîndu-le la fel, miturile durabile sau efemere ale unei literaturi cu miturile minore ale muzicii ușoare sau ale fotbalului. Țin să asigur de respectul meu sincer pe scriitorii pomeniți în „interviul" din revista „Orizont", cărora Dan Deșliu le ia, pe bună dreptate, apărarea, chiar dacă se străduiește, în articolul amintit, să deformeze și mai mult o situație deja apărută deformat în revista „Orizont", publicație, de altminteri, foarte interesantă. Țin să-l asigur și pe Dan Deșliu (evocat, după cît îmi aduc aminte, în discuția cu Paul Cornel Chitic, alături de A. Toma, printre miturile literare aberante ale anilor '50, care, însă, nu pot fi puse pe același plan cu mitul minor, din aceeași perioadă, a unui boxer, bunăoară, cu Gheț Velicu) de cuvenita mea stimă.

Textul apărut în revista „Orizont", neîlînd, deci, un text pe care eu să-l fi semnat sau măcar avizat, nu-mi pot asuma integral răspunderea lui. Consider că noi nu putem răspunde decît de ideile și afirmațiile care ne aparțin, realmente, iar nu de cele care ni se atribuie, chiar atunci cînd bunăcredință nu poate fi pusă în discuție.

În consecință, rog, pe această cale, cititorii să ia act de o confuzie creată fără voia și fără participarea mea intenționată.

A discuta mai mult despre niște idei și niște afirmații care nu-ți aparțin nu are rost.

Cer scuze redacției revistei „Luceafărul" pentru aceste confuzii, create fără voia mea.

Gheorghe Achiței

Glose la tema autenticităţii

Într-un excelent articol închinat lui Max Blecher, după moartea acestuia, Mihail Sebastian afirma despre **Întîmplări din irealitatea imediată** că acestea „nu sînt propriu-zis o operă literară, ci un act de eliberare, ca orice confesiune". Izbucnind **de profundis**, strigătul celui condamnat „depăşeşte şi anulează literatura". Nici nu mai trebuie să ne punem întrebarea dacă o asemenea operă este sau nu este autentică. Doar în această scriere e în joc o existenţă, destinul cuiva „care îşi joacă propria lui viaţă şi care trăieşte pînă la cenuşă „bizara aventură de a fi om".

Mihail Sebastian făcea parte dintr-o generaţie (nu în sensul temporal ci într-unul spiritual) al însetaţilor de autenticitate. Va trebui o dată să cercetăm mai de aproape implicaţiile morale profunde, ca şi condiţionarea social-istorică a literaturii „autenticităţii", a „experienţei". Ele nu sînt aceleaşi şi nu operează la fel în cazul lui Camil Petrescu şi Mircea Eliade, Mihail Sebastian şi Max Blecher. Un fapt, însă, printre altele, este cert. Ori de cîte ori unul din aceşti scriitori — romancieri care nu se mulţumesc să-şi proecteze ficţiunile, ci îşi consemnează reflecţiile teoretice asupra romanului — pledează pentru o literatură autentică, pledoaria lor manifestă o tendinţă subiacentă antiestetizantă. Fără să adere la iconoclasmul avangardist, protagoniştii „autenticului" (şi nu numai Camil Petrescu, potrivnic declarat al „calofiliei") se constituie în adversari ai „artisticului". De altfel, înaintea lor avangardiştii, promotori ai unei literaturi „autentice" — printre care futuriştii care reclamau o literatură a „jurnalelor de bord" — au asociat adeseori tehnicile literare ale consemnării nemijlocite a datelor cu refuzul expresiei artistice, deci cu intenţia subminării edificiului artistic.

O asemenea acţiune de subversiune nu putea să constituie, însă, obiectivul unor literaţi, care — prin situaţia lor existenţială, mai curînd, decît printr-o poziţie programatică — au practicat o literatură eminamente **autentică**. Vom numi doi asemenea literaţi : Kafka şi Blecher.

Ştim că, la Praga, Franz Kafza a aflat foarte curînd despre agitaţia tinerilor de la Zürich. Dar, deloc avid de descompunere, revolta de dragul revoltei nu putea să-l atragă. Toţi decadenţii, poeţii damnaţi, toate spiritele „nocturne" îi se păreau viciate de un păcat originar : orgoliul propriei detracări. În convorbirile sale cu Gustav Janouch revine de mai multe ori asupra mişcării **Dada** pe care o judecă cu multă severitate. O dată îi spune mai tînărului său prieten : „Dadaismul e o infirmitate... Coloana vertebrală spirituală e frîntă. Credinţa e sfărîmată". Ce fel de credinţă ? Evident, credinţa în artă. Scriitorul praghez, al cărui tablou patologic era destul de complex, detesta **maladivul** în artă. Cel care, în tenebroase meditaţii nocturne, ajunge să considere scrisul drept „o răsplată pentru slujirea diavolului", care îi vorbea aceluiaşi prieten Janouch despre literatură ca despre „un fel de a invoca duhurile", a considerat şi a trăit, fără îndoială, literatura ca pe un exorcism. Dacă demonia este ceea ce subminează viaţa dinăuntru, literatura era, pentru autorul **Procesului**, singurul mod de a trăi în **potida** oricărei ameninţări. Nu cunosc cuvînt mai limpede, în acest sens, rostit de un scriitor care nu-şi permitea complezenţe faţă de sine ori formule ale unei retorici gălnoase, decît mărturisirea lui Kafka : „...eu nu sînt altceva decît literatură şi nu pot şi nu vreau să fiu altceva..."

Nici Blecher nu avea constituţia avangardistului. Cu cită politeţe se scuză în faţa lui Saşa Pană care, cu zelul animatorului, îi vorbise despre Unu : „Cîteva chestiuni mă despart totuşi de ortodoximul curat de manifest, toată greutatea ar fi deci ca „unu" să-mi tolereze atitudinea mea aşa cum este şi cum n-aş putea-o modifica". Nici el nu s-ar fi alăturat vreunei mişcări de activă subversiune a literelor şi artelor ; nici el nu ar fi provocat „...explozii... între himerice şi abstracte continente". Şi aceasta tocmai pentru că, pentru Blecher ca şi pentru Kafka, literatura era însăşi viaţa. Cel care scria **Întîmplări din irealitatea imediată**, mărturisea despre sine: „eu trăiesc această irealitate şi evenimentele ei fantastice". Şi mai adăuga: „Ştiu că voi juca pînă la ultimele jetoane". Ceea ce a şi făcut.

Nimic mai străin de o literatură **autentică** decît una autistă, închisă asupra sa însăşi. Au existat, desigur, în secolul nostru, numeroase manifestări ale unei patologii a conştiinţei literare ca şi a scrisului ca atare. Literatura autistă, asemenea schizofrenicului care închis în sine pierde contactul cu realitatea, îşi propune să creeze un univers propriu lipsit de orice relaţie cu alţi univers posibil. Cum prea bine a arătat Serge Doubrowsky (cf. **Pourquoi la Nouvelle Critique**, pp. 99—100), Robbe-Grillet (şi nu numai el) este victima unei asemenea iluzii. O iluzie a criticului Robbe-Grillet, ca şi a lui Roland Berthes, apologetul său — desmiţită chiar de romanele autorului **Gumelor**. Căci, universul pe care acesta crede că-l creează printr-un „pur fiat al Verbului său" este un univers literar în care recunoşti numeroase din trăsăturile unei lumi istorice, existente. Şi Doubrovsky conchide : „...singură literatură autentică este o literatură **adevărată**". Într-adevăr, a scrie nu înseamnă nici a te închide în sfera ermetică a unei conştiinţe autiste, nici în cercul exclusivist al unui limbaj, ci, dimpotrivă, a încerca să revelezi o lume în şi prin cuvîntul tău.

Caietele lui Kafka şi prozele lui Blecher sînt mostre exemplare ale unei literaturi a cărei autenticitate reprezintă un triumf continuu asupra tentaţiei autismului. Totul îi îndemna pe aceşti mari bolnavi spre izolare, începînd cu boala lor şi sfîrşind cu solitudinea ontică pe care o descoperă şi unul şi altul în teribilele exerienţe ale unei existenţe de timpuriu condamnate. Cînd îi vezi, însă, pe Kafka urmărind cu o atenţie încordată la limită micile gesturi aparent invizibile ale celor din jur, ascultînd cuvintele trecătorilor şi notînd cu înfrigurare aceste minime realii, înţelegi în ce sens clama el „pentru ultima oară psihologie", în ce sens autenticitatea halucinantă a scrisului său se întemeiază nu pe o complacere în propriile trăiri ci pe o deschidere spre **altul**. Tot astfel, înţelegem care este semnificaţia cuvintelor lui Blecher care — în aceeaşi scrisoare către Saşa Pană, din care am mai citat cîteva cuvinte — mărturisindu-se pe sine „un profesionist al emotivităţii şi al susceptibilităţilor" — declară că **asistă** la propria sa degringoladă. Autenticitatea înseamnă, la un scriitor **adevărat**, implicare şi distanţare totodată. Cuvîntul care, pentru Kafka, era invocare şi exorcizare a demonilor, însemna pentru Blecher o similară purgare a pătimirii. Mihail Sebastian a înţeles foarte bine să autenticitatea scrierilor lui Blecher rezidă în egală măsură în trăirea torturilor şi în detaşarea spectatorului : „Blecher vorbeşte despre boală, nici cu oroare, nici cu milă, nici cu rezoltă. Suferinţa el o priveşte liniştit, cu atenţie, ca pe un fenomen detaşat de el. Este un fel de luciditate chirurgicală în atitudinea lui faţă de durere. Cînd descrie o operaţie, o face minuţios, atent la ultima fibră nervoasă, cu o fineţe implacabilă de sensibilitate, dar fără tînguire, fără spaimă. Este în cartea aceasta o familiaritate cu durerea şi cu moartea, care duce pînă aproape de indiferenţă". Consemnat într-o literatură **autentică**, triumf artistic şi etic deopotrivă.

Nicolae Balotă

GIOVANI BATISTA SPINELLI : Loth şi fiicele sale

Puterea de a dăinui

Ulise a fost imortalizat de Homer şi n-a murit încă nici azi, circulă între legendă şi istorie. Omul de lîngă noi, cel pe care-l vedem zilnic, sau o dată pe an, nu are dreptul oare la acelaşi vis al dăinuirii ? Şi nu este nobilă aspiraţia sa de a încerca să o obţină, cerîndu-ne să scriem despre el ?

Dăinuirea în vremuri depinde încă şi de modul în care a fost individul „scris". Cu alte cuvinte doar o artă bună are şanse de a face dintr-un individ un personaj, care poate aspira la nemurire.

Artistul este un spectator şi un interpret, un martor şi un implicat. Ca spectator şi martor el nu poate născoci, el a văzut şi trebuie să spună ce anume a văzut. Ca interpret şi implicat este obligat să-şi joace rolul, nu numai să-şi spună replica, dar să se şi mişte pe scenă, să trăiască, să iubească şi să moară în fiecare seară împreună cu personajul. Personajul speră să smulgă de la el dăinuirea. Preţul ei este valoarea lucrării.

Omul pe care-l vedem zilnic sau o dată pe an îşi reclamă legitim nemurirea. El vrea să se recunoască în personaj. Autorul îi doreşte să fie recunoscut azi, dar şi mîine şi în adîncul vremurilor pe care încearcă să i le ofere personajului.

Unde este reportajul ? Unde este ficţiunea ?

Nu interesează sondajele care ne atrag atenţia că pe glob se citesc azi de atîtea ori mai multe magazine decît cărţi. Este omenesc să te capteze în primul rînd faptele autentice, să te cauţi printre cele pozitive, să speri că fiecare rînd o dată în plus citit îţi oferă încă un rînd de nemurire. Dar faptul real cel mai tulburător povestit se citeşte o zi sau un an. Hamlet se citeşte de aproape patru sute.

Faptul real fără artă rămîne un clişeu. Este fotografia pe care fiecare şi-o poate atîrna în apartamentul său. Am auzit spunîndu-se că scriitorul ar trebui să surprindă faptul semnificativ care abia ar aştepta clipa ivirii şi, să adauge apoi „măiestria artistică". Cred că în viaţa intimă a fiecăruia dintre noi se petrec anumite momente melodramatice, acele momente adînc trăite de noi, uneori chiar caracteristice unui personaj. Dar tocmai acestea sînt şi cele mai nefotogenice, cele mai hulite de critică şi de hunul gust. Ce facem cu ele ?

„Născocirea" fără a pleca de la o realitate este un nou sens. În schimb se poate întîmpla şi se întîmplă destul de des, ca limbajul să devină codul unui alt cod, şi la un moment dat adevărul să rămînă undeva în urmă, să dispară cu totul, să ajungă doar expresia fără conţinut. (S-a mai întîmplat şi prin ştiinţă).

Da, dar unde este realitatea şi unde este ficţiunea ?

Doreşte azi publicul mai degrabă ca altădată descrierea faptelor directe de viaţă în dauna unor cazuri-ficţiune ? Dacă e aşa, înseamnă că aceste cazuri-ficţiune n-au reuşit să devină şi ele autentice. Că există încă puţine „invenţii" bune.

Dar mai este poate ceva. Frumoasele evadări în palate luxuriante, cu fecioare blonde, s-au dovedit a nu putea oferi nimic real, ele fură ceasuri în loc să ofere veşnicie. Multe reviste ca să devină mai vandabile, introduc cîte un serial despre falsificatori celebri sau despre aventurile galante ale unei actriţe. Biografia lui Eliot Ness a fost un prilej minunat pentru o asemenea optică. În general, vieţile romanţate se bucură de o largă categorie de cititori. Dar şi Thoman Mann descrie un destin de muzician. Este mai puţin autentic Doctor Faustus decît viaţa romanţată a cutărui compozitor ? Au fost condeie care au găsit apropieri „supărătoare" între Adrian Lewerkühn şi un muzician care A TRĂIT în secolul nostru. Să fi vorbit acesta cu diavolul ?

Există de fapt o literatură-document şi o literatură-ficţiune ? Eu cred că nu. Există o literatură bună şi una rea. Răspundem astfel la întrebarea dacă o carte este „născocită" sau descrie un fapt real ?

Mulţi autori povestesc ficţiuni dîndu-le drept reale. Papillon ar trăi şi ar fi trăit şi cele povestite în cartea sa. Volumul se bucură de un succes mai mare ca Rocambole despre care nu putem vedea fotografii, pe care nu-l mai putem scoate din legendă. Fapt real ? Da, din realitatea imediată, restul e mai greu de deosebit de legendă, de mit, de ficţiune.

Şi peste o sută de ani ? Realitatea asta palpabilă nu va deveni tot legendă ?

Gheorghe Schwartz

BERNARDO CVALINO : Cîntăreaţă

ILEANA TEODORINI DAN

Apoi

Cum ai vedea dintr-o lunetă-ntoarsă
pămîntul şi piciorul, ochiul
la fel de nou şi enigmatic
vibrînd în gol şi întuneric
şi fără slugi şi fără arme
cum fără fum o flacără îşi creşte
şi darul de-a privi în jur

O linişte plutea-n cădere

N-ar trebui prea mult ar fi de-ajuns
să se arate-n faţa să se lase
purtat doar la vedere : ca şi cînd

Strălucitorul chip să nu mai fie lipsă
şi în vestmînt sărac cum este cerul
să nu mai ardă

Să fie flacăra o piatră veşnică
o piatră de hotar — o dogmă

Integritatea fizică de lege
l-ar fi la orişice nevoie apărată

Şi refăcută din bucăţi
oricînd.

Nici flori, nici fluturi

Fiecare cuvînt băut şi mîncat
ajunsese un punct de atracţie —
Vezi-ţi de jocul tău pînă ce luăm
de la beregată pînă la pîntece
forma lucrurilor înconjurătoare

De-a prinselea din fugă pe furate
cîte unul se trăgea în umbră
cu mijlocul rupt de arşiţa luminii
Pentru golul de deasupra şi din laturi
unii alţii vin să mai întrebe.

Tremură valul mărunt

Materie sonoră rodnic echivoc
nimic nu-i al tău din ce vezi

Cui nu-i convine să-l îmbraci în armuri
şi să-i treci prin foc toate umbrele mai

Ai arde-n flacăra demenţei logice
cu mai puţin mortală gravitate ?

Dă-mi pace, — acum, nu mă mai zbîrli.

Libelula roşie

Plasă de piatră timpul curînd
şi riul prin firul de rouă
poţi vedea rostogolindu-se
albă umbră vara sub cer

Punct sau virgulă
trecerea soarelui
şi fără odihnă
să-ţi fie frig

Profil epistolar

Despre omul Dobrogeanu-Gherea ştiam relativ puţine lucruri şi mai ales din mărturiile şi amintirile contemporanilor. O culegere din corespondenţa lui inedită sau risipită prin periodice, adunată şi comentată cu grijă de Ion Ardeleanu şi Nicolae Sorin (Editura Minerva, 1972), vine să întregească imaginea, s-o facă de-a dreptul revelatoare. Şi nu e vorba de om, ca persoană particulară, care, la urma urmelor, ne poate interesa mai puţin, ci de acel om întrupînd în fiinţa lui un revoluţionar a cărui viaţă se desfăşoară intens şi dramatic şi, de asemeni, un scriitor, un pasionat al ideilor, parcă mai organic legat de literatura română a deceniilor 1880—1900, în lumina recentelor scrisori date la iveală.

Incontestabil, C. Dobrogeanu-Gherea a fost o personalitate recunoscută şi stimată nu numai de mişcarea muncitorească română şi internaţională, dar şi de oameni politici ca M. Kogălniceanu, saţi de scriitori ca I. L. Caragiale, care i-a fost unul dintre cei mai apropiaţi prieteni. Volumul de **Corespondenţă** publicat de Editura Minerva prezintă mai întîi o deosebită valoare documentară, oferind poate cele mai importante izvoare ale biografiei criticului şi date preţioase pentru istoria mişcării socialiste şi a ideilor politice de la noi. Simpla citare a cîtorva nume a celor mai de seamă destinatari mi se pare grăitoare şi capabilă să atragă ea singură atenţia istoricului : Fr. Engels, K. Kautsky, G. V. Plehanov, Roza Luxemburg, C. Racovsky, N. Russel, C. Stere, Z. C. Arbore, I. C. Frimu, M. Gh. Bujor. Profesii de credinţă politice, autocaracterizări, explicarea detaliată a condiţiilor, de atîtea ori potrivnice, în care a trebuit să se formeze ca tînăr şi să activeze, traduc şi mai clar înţelesurile unei vieţi, implicit ale unei opere, în felul ei, senzaţionale, un veritabil şi permanent **tour de force**, cum o numeste inspirat, reluînd expresia ca pe un leit-motiv într-o frumoasă scrisoare din 1902 către fiica sa Ştefania şi soţul ei Paul Zarifopol. Sub acest semn al performanţei, îşi recompune un **curriculum vitae**, pe cît de bogat în informaţii pe atît de sugestiv, în formulările lui.

Tînărul intră la o vîrstă fragedă în „conspiraţii socialiste, nihiliste", „provocînd imensa putere a autocratismului rusesc". La 18 ani, colindă Rusia cu un paşaport fals, urmărit de poliţie şi refugiindu-se prin coloniile germane din sudul imperiului, unde intră calfă de fierar. Trece apoi în România, fără să cunoască o boabă din limba ţării în care venea, se alătură şi animă primele cercuri socialiste, iar în timpul Războiului de Independenţă, se ascunde sub numele american de Robert Jinks, spre a nu fi recunoscut de autorităţile ţariste, care pînă la urmă tot vor izbuti să-l descopere. Schimbă fel de fel de meserii, fierar, plasator de mărfuri, comis-voiajor, pînă la aceea de hîrtaş, cu toate că îi lipsea „temperamentul de negustor", iar situaţia de „burghez capitalist" îi contrazicea ideile socialiste. Va fi concesionarul restaurantului gării Ploieşti, am putea spune, intrat în literatură, pe care-l evocă, e de înţeles, cu amărăciune : „Un restaurant în gară e prin sine una din cele mai grele afaceri ce se poate închipui. Zgomotul de la gară, fluieratul maşinilor, dangătul clopotului, fuga cu care intră şi trec pasagerii prin restaurant, graba pasagerilor şi frica de a nu pierde trenul, necesitatea de a servi în zece minute o mulţime de oameni, a încasa parale, nervozitatea, graba şi frica pasagerilor, toate acestea creează o atmosferă de adevărată nebunie, şi în această atmosferă trebuie să trăieşti ani". ...„Căutarea cuvîntului adevărat, adecvat era să înnebunească pe Flaubert, a ajutat la înebunirea lui Maupassant şi nu e unul care în adevăr are puţină scînteie literară în el, să nu-l tortureze căutarea cuvîntului adevărat. Ce să zici de un biet creştin căruia i-a fost sortit să facă literatură într-o limbă foarte puţin formată şi pe care a învăţat-o şi pe aceea pe apucate". Şi, într-adevăr, articolele ca şi scrisorile lui se resimt de pe urma acestui fapt, mai cu seamă în perioada 1876—1880, cînd militantul socialist vorbeşte cu destulă stîngăcie româneşte. După 1900, el îşi însuşise aşa de bine limba celei de-a doua patrii, care între timp îl şi adoptase, încît îşi permite a dialoga epistolar cu un maestru al cuvîntului cum era Caragiale, în chiar tonul şi claviatura de umor a aceluia. Iată o mică pastişă după stilul Catindatului din **D-ale carnavalului** : „Toate simptomele bolei pe care le descrii — cu atîta măiestrie — lenea şi toropeala în tot corpul, greutatea de fier la cap, greaţa, pesimismul aversiunea de patrie, lipsa de voinţă secătuită, creşterea voinţei nesocotite, semiparalizia extremităţii corpului, în special a picioarelor — toate aceste provin de la igrasie, care provine de la umezeală, care provine de la udeală, care provine de la mă-sea" (iulie 1906).

Dacă scrisoarea mărturisit autobiografică adresată soţilor Zarifopol e construită în jurul unor nuclee numite **tour de force**, aceea către Societatea scriitorilor români (respectiv către D. Anghel), şi ea în parte confesivă, se dezvoltă într-o soară ironică, atestînd nu numai o componentă oarecum insolită a spiritualităţii lui Gherea, dar şi o excelentă stăpînire a limbii care dă expresie atîtor nuanţe.

Pentru a-l perfecta formele de înscriere ca membru al ei, Societatea scriitorilor îi ceruse criticului actul de naştere, pe care acesta ar fi urmat să-l aducă din Rusia natală. După ce relatează spectaculoasa lui călătorie, cînd fusese răpit de poliţie, cu ani în urmă, şi străbătuse, ca într-un alt **tour de force**, ruta Odesa, Kursk, Orel, Tula, Moscova, Petersburg, Olonetsk, Arhanghelsk, Mezeu, Marea Albă, Oceanul Glacial, Norvegia, Hull, Londra, Paris, Viena, Bucureşti, Ploieşti, îl întreabă cu o abia prefăcută candoare pe D. Anghel : „Aş putea eu, oare, acum, la bătrîneţe, să risc un voiaj — atît de lung şi obositor ? Şi unde mai pui că, sub pretextul vîrstei, ruşii ar putea să mă opească la repaos, în fortăreaţa din Petropavlovsk, pînă la sfîrşitul zilelor mele, de unde ar urma că eu aş pierde mult, fără ca literele române să cîştige ceva". (1909). Asaltul ironic, interogativ şi concentric, ţinteşte pe de o parte regimul autocratic ţarist, pe de alta, o birocraţie stupidă şi „last but not least", subliteratura cu „acte-n regulă" : „În adevăr, ciţi din cei care scriu există în adevăr ? Unul la sută ? Unul la mie ? Şi încă şi aceştia de obicei există numai pentru contemporanii lor, pe cînd posteritatea cea nemiloasă şi nerecunoscătoare îi uită de parcă nici n-ar fi existat. Pe cînd cu actul de naştere vizat de primarul respectiv, merge altfel treaba. Ian să poftească peste o mie de ani un neamţ — nemţii au monopolul acestor cercetări —să poftească, zic, un neamţ, peste o mie de ani, să se îndoiască de existenţa autentică a mult cunoscutului şi talentatului nostru romancier Ionescu-Boteni. Îi scoţi din buzunar actul de naştere, vizat de primarul comunei respective, şi-i dai neamţului la cap cu el". (Idem).

Generos şi paşnic din fire, dotat cu o remarcabilă inteligenţă critică şi o imensă putere de muncă, Gherea, în fond, un mare autodidact, se considera menit a fi „un om de carte, un cercetător — şi dacă nu m-aş teme de un termen prea îndrăzneţ — îi spunea lui G. Ibrăileanu în 1909 — un semănător de idei". Ceea ce a şi fost. Chiar unele scrisori, pentru el, sînt „articole" în care îşi expune punctul de vedere, fie în privinţa revoluţiei, fie a literaturii, ca în cazul „poporanismului" lui O. Goga (Scrisoare către C. Stere, 1906). La bătrîneţe, criticul, ca Ibrăileanu şi Zarifopol mai tîrziu, suferea de neurastenie, pe care însă avea tăria s-o trateze cu umor. Numeroasele dezamăgiri ale vieţii erau mai accentuate cînd veneau din partea unui prieten, aşa cum era Caragiale, care nu excela prin consecvenţă politică. Adeziunea acestuia la partidul conservator-democrat al lui Take Ionescu e de natură să-l mîhnească pe critic, să-l facă a rosti vorbe amare, abia stăpînindu-şi indignarea faţă de un asemenea gest conjunctural : „Aici mare tămbălău cu partidul cel nou — le dădea de ştire Ştefaniei şi lui Paul Zarifopol. Caragiale cu telegrama de adeziune şi cu articolul lui, mi-a belit obrazul. Să scrii o diatribă minunată şi ucigătoare împotriva politicianismului român (1907. Din primăvară pînă-n toamnă n.n.) şi imediat după aceea să scrii un articol ditirambic şi să aderi cu entuziasm la cea mai pură şi caracteristică esenţă a aceluiaş politicianism — a dracului consecvenţă ! Dar aşa sînt artiştii, mai ales cînd au speranţa să mai ciupească ceva de pe urma tachismului român" (19 februarie 1908).

Dar aceasta reprezintă un moment trecător, care contrazice numai principiile politice ale lui Dobrogeanu-Gherea, nu şi sentimentele şi opiniile lui literare. S-a vorbit despre o anumită influenţă pe care criticul, adept al materialismului istoric, ar fi exercitat-o asupra dramaturgului, ce s-a găsit la un moment dat foarte aproape de mişcarea socialistă. Cred însă că o înrîurire s-a manifestat şi din partea lui Caragiale asupra lui Gherea. Unele idei estetice, gustul rafinat, umorul şi ironia acestuia l-au contaminat în bună măsură. Faptul e vizibil nu numai în studiile consacrate **Scrisorii pierdute** sau **Năpastei**, dar în chiar stilul din perioada de maturitate a criticului. Erau doi oameni inteligenţi, două spirite libere, sever critice faţă de societatea vremii, adică îşi aflaseră suficiente afinităţi. Scrisorile, mai demult cunoscute ale lui Caragiale, abia acum pe larg ale lui Gherea, constituie încă o mărturie. Nu cred că în exegeza caragialiană, destul de bogată, să existe multe pagini, care s-o întreacă în sentimentul de admiraţie sinceră, poate prea exaltată sub impresia momentului, în substanţa şi frumuseţea ei dureroasă pe aceasta pe care o citez **in extenso** şi care ne descoperă unul din portretele cele mai izbutite ale lui Caragiale, făcute de un contemporan, dintr-o perspectivă generalizatoare şi universală privind condiţia marelui scriitor : „Evenimentul celălalt, — îi scrie în 1912 prietenului său, scriitorul rus V. G. Korolenco, — neobişnuit de trist pentru România noastră, este moartea lui Caragiale. El a murit subit în mai, la Berlin, de inimă. Eu cu soţia, în mai, am început să facem la Govora băi de iod şi sulf, dar primind această stire îngrozitoare din Berlin, desigur imediat am plecat acolo. La Berlin l-am pus în cavou, iar la toamnă o să-l aducem în ţară, unde conform hotărîrii parlamentului şi guvernului, i se vor organiza funerarii naţionale. Pentru ţară, asta este o pierdere imensă, iremediabilă. De asemenea, şi pentru mine personal această pierdere este îngrozitoare. Nu pot să-mi revin nici pînă acum. A fost cea mai luminată minte şi cel mai mare talent al României. Din punct de vedere al talentului, el se află la nivelul lui Gogol : dar din punct de vedere al orizontului intelectual, al minţii luminate, e mult superior lui.

Eu am avut ocazia să stau cu Caragiale la un pahar de vin zile şi nopţi întregi. (Printre altele, de băut a băut numai el singur). Şi aşa, zile şi nopţi în şir, Caragiale vorbea, vorbea necontenit, fără încetare şi tot ce spunea, inclusiv paradoxurile şi prostiile, era neobişnuit de frumos şi purta amprenta unei inteligenţe neobişnuite ; a fost orbitor şi strălucitor, neobişnuit de spiritual. Caragiale este cel mai mare om, după inteligenţă, singurul supraom pe care am avut ocazia să-l întîlnesc vreodată în viaţă. În condiţiile triste şi mizere ale ţării, el nu a făcut şi nu a scris nici a suta parte din ceea ce atotputernicul l-a înzestrat. Şi iată, acest om cu o imensă inteligenţă şi talent moare, şi afară de mica Românie nimeni nu a suflat un cuvînt despre el. Probabil că nici dv., Vladimir Galactionovici, pînă acum n-aţi aflat nimic despre moartea lui Caragiale. Sărmanele şi nenorocitele noastre ţări mici şi înapoiate, dar şi mai sărmani şi nefericiţi sînt acei oameni mari care se nasc în aceste ţări mici."

Ediţia Corespondenţei lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, în care n-aş fi inclus toate scrisorile primite de autor, înlocuindu-le cu o bibliografie analitică, se înscrie într-o suită de asemenea publicaţii (V. Alecsandri, I. Heliade Rădulescu, Al. Papiu Ilarian, N. Iorga, spre a le numi pe cele mai recente), care e menită să îmbogăţească nu numai depozitul de informaţii, dar şi lumea spirituală a scriitorilor, dacă nu cumva şi literatura lor. După lectura corespondenţei, s-a modificat cel puţin cu o nuanţă, opinia noastră despre criticul Contemporanului, un pasionat al marilor idei, minte ageră şi dăruită, servită în ultima perioadă a vieţii şi de un stil evoluat, mlădios, cum e acela din cîteva epistole antologice ale culegerii de faţă.

Al. Săndulescu

RAFAEL : Maddalena Strozzi

MENELAOS LUDEMIS

Rămas bun, eternă dragoste

În aceste ore apăsătoare, ore de plumb,
pironite pe crucea miezului nopţii,
în acest capăt al liniei morţii
în care m-ai lăsat fugind
împreună cu tinereţea...

În acest tunel întunecos
(o palmă mai încoace de neant)
stau ca o statuie de lut.
Şi cînt ca un solist răguşit
în faţa unui cor de păsări mute...

M-am aplecat într-o stîncă solitară
să plantez lacrimile înghiţite
de-a lungul vieţii mele,
să smulg unui cîte unul
cuţitele aruncate pe la spate.

M-ai salutat fluturînd o batistă neagră

Această batistă vîntură acum ca un steag
pe castelul disperării mele.
Acolo purtîndu-mi palma
ca o mască de tragedie antică
interpretez ultimul meu rol.

Tine minte însă : la capătul acestei călătorii
te aşteaptă fiara singurătăţii,
groaza unui ocean de nisip. Dorul Revenirii.
Şi întocmai ca să nu revii,
împreună cu cabluri şi poduri,
mi-am tăiat şi mîinile.

M-a îmbătat ca o băutură otrăvitoare :
ultimul tău rămas bun,
ultimul pahar ca lovitura de graţie
la căpătîiul dragostei noastre în agonie.

Ai plecat ziua lăsîndu-mi şi coşmarul zilei
pentru că ştiai că-mi aparţineau
toate coşmarurile nopţii.
Ai plecat ziua, să te pierd —
împreună cu ziua.

Versiunea românească de
Gabriela Melinescu

TEATRU

Nathan înțeleptul

Lessing avea cincizeci de ani cînd a scris *Nathan der Weise*, opera sa de maturitate însuflețită de concepțiile avansate ale unui activ iluminism. Mai puțin uitat decît *Minna von Barnhelm* sau *Emilia Galotti*, *Nathan* a cărui înțelepciune izvorește dintr-un bun-simț sănătos și o echitate funciară încă mai păstrează o reverberație optimistă datorită nestrămutatei sale încrederi în virtuțile înnăscute ale ființei omenești, continuîndu-și peste secole pașnica-i luptă împotriva intoleranței, bigotismului și a schismelor discriminatorii.

Parabolă îmbrăcată în meșteșugita țesătură a unui poem dramatic și condensată în straturi concentrice — ca pojghițele de sidef ce înconjoară firicelul de nisip transformat în mărgăritar — în jurul unei alte parabole, faimoasa alegorie a celor trei inele, dintre care unul singur are un preț incalculabil, lăsate de un tată pe patul de moarte celor trei feciori ai săi, piesa lui Lessing tratează utopic și ingenuu istoria și rezolvă antagonismele dogmatice cu dezinvoltura senină a zîmei bune ce preschimbă prin atingerea unei baghete fermecate o coajă de nucă în careta de cleștar a Cenușăresei. S-o ascultăm deci ca pe un basm minunat în care fantezia naratorului își îngăduie să cocheteze adesea cu neverosimilul pentru ca întîmplările să aibă o cît mai sugestivă înlănțuire și ideile călăuzitoare să lasă cît mai bine în evidență. Și să nu fim surprinși de faptul că puternicul sultan Saladin se arată atît de receptiv la argumentația metaforică a lui Nathan, oferindu-i spontan prietenia sa, că intratabilul fanatism al templierului se lasă atît de repede mlădiat de omenia atotînțelegătoare și judicioasă a titularului piesei și că străvechiul conflict dintre credințe este anulat printr-o stringere de mînă ce pecetluiește pactul de mutuală toleranță al celor trei simbolice inele.

Să nu fim surprinși nici de loviturile de teatru ce se succed în cascadă ca tot atîtea ironii ale destinului: evreica Recha, fiica lui Nathan se dovedește a fi în realitate germana Blenda de Filnek, al cărei tată, la rîndul său, era de origine persană, pentru ca, în cele din urmă, dintr-un pergament scris în arabă, pe care-l avea în păstrare călugărul Bonafides, să se descopere că Wolf de Filnek, tatăl Blandei, este de fapt Asad, fratele sultanului Saladin, după cum tot așa, în ultimul act, iese la iveală că intolerantul templier nu se numește Kurd de Stauffen, ci Leon de Filnek, fiul aceluiaș Wolf de Filnek, alias Asad, adică frate bun cu Blanda, alias Recha, și, în consecință, nepot al lui Saladin. Iată-l așadar pe eroi încununați, cumetriți, înfrățiți, alcătuind o triplă alianță familială mai presus de orice diferențe confesionale, etnice și sociale și, mai ales, de orice prejudecăți. *Se non e vero, e bene trovato* (să ne amintim că toate astea se petrec în timpul Cruciadelor).

Spectacolul realizat de regizorul *George Teodorescu* la Teatrul Evreesc de Stat se distinge printr-o mare sobrietate. Actorii stau aproape tot timpul cu brațele în jos, făcînd numai gesturile necesare și lăsînd ca versurile să țeasă între ei aeriene punți muzicale. Eliminînd sau prevenind orice agitație inutilă, egalitatea de spirit creează atmosfera convenabilă unor iscusite dezbateri în care sentimentul înlocuiește rigoarea sterilă a scolasticei.

Autoritatea și experiența profesională a lui *Samuel Fischler* au dat o înfățișare impunătoare mărinimoasei și conciliantei filozofii a lui Nathan, care a evoluat cu subtilitate și dibăcie printre rigidele concepții ale preopinenților săi.

Tînăra *Mihaela Kreutzer* — și mai tînără încă pe scenă, aproape o copilă — a întruchipat primăvăratica frăgezime a candidei Recha, cu obrazul cînd luminat de inocente exaltări, cînd umbrit de melancolia unor trecătoare deceptii.

Adrian Lupu este un interpret destinat personajelor grave cu incandescențe interioare. Știe să poarte costumul de teatru cu eleganță și să-și sublinieze jocul cu gesturi concise.

Tactul acomodant și inteligența blajinei Sittah s-au îmbinat expresiv pe figura *Leonei Waldman-Eliad*.

Carol Marcovici a fost un june și robust patriarh cu aspect de călugăr carmelit și cu o voce profundă și dominatoare, îndulcită de smerenia sacerdotală.

Orientul planturos, dar încă plin de vigoare, cu agere scăpărări în priviri, *Mano Rippel* în sultanul Saladin.

Solicitudinea afectuoasă a bătrînei guvernante, interpretate de *Beatrice Steinmetz* cu finețe, a avut un aer venerabil și, în același timp, insinuant.

Samy Godrich și *Abram Naimark* au întregit favorabil distribuția.

Decorul frumos și bine pus în valoare de interferențele proiectoarelor. Costumele, afară de acela al templierului pe care ne-am fi așteptat să-l vedem îmbrăcat în zale, deoarece toată lumea îl numește „cavaler", adecvate (scenografia *Diana Ioan Popor*).

Ovidiu Constantinescu

ARTE

MARIN GHERASIM: Urban (pictură)

ARTE PLASTICE

Ion Condiescu

Reconfortantă această expoziție a sculptorului Ion Condiescu de la Simeza. Alcătuită cu mult gust și simț al detaliului de expunere, în măsura în care și spațiul, atît de restrins, al celor două săli, permite, ea ne relevă (cuvîntul își capătă adevărata semnificație) un artist de o neobișnuită forță și subtilitate în același timp. Demonstrația este subînțeleasă. Reprezentarea de sine liniștită, temeinică.

Reconfortantă este, cum spuneam la început, deducerea unor principii și obsesii coordonatoare în varietate, gest realizat fără crispare, izvorît dintr-o vocație pe cît de spontană pe atît de atent controlată.

Deși foarte diferite, tinzînd către forme autonome, unice, lucrările se pot grupa cu ușurință în jurul a cîtorva idei fundamentale. Voi enumera cîteva dintre ele, mai evidente în marginea acestei expoziții, detectabile cu ușurință, de la prima vedere și emoție.

Ideea cuplului, a valenței duble, o doimii, în această încercare de sintetizare, ni s-a părut a fi cea mai importantă. Derivate din această primă aproximare, ideea de echilibru osmotic, uneori tragic recuperat, de cantonare în punctul de legătură, în nexul ferm al lucrurilor, contaminează, se extind și îmbogățesc viziunea.

Ideea doimii nu caracterizează numai lucrările care se intitulează explicit astfel. O adîncă obsesie, implantată, într-un fel sau în altul, în mai toate lucrările, ne avertizează asupra acestei strînse și implacabile dubluri, alternînd duritatea cu moliciunea, evidentul cu ascunsul, naturalitatea cu taina. Nevoia de absolut se împlinește în această dualitate străveche, perenă, de neocolit. În „Elegii", în lucrările intitulate „Animal", în „Membrane" și în „Măști" chiar ea se definește cu autoritate. Este surprinzător cît de bine se descurcă sculptorul, urmărindu-și viziunea, în materiale adeseori dure, greu abordabile, întotdeauna însă constrînse să-și dezvăluie în întregime interiorităților. Colțoase și unduitoare, fără a ști prea bine în care din aceste compartimentări să plasăm esența și aparența, sculpturile lui Ion Condiescu emană o pulsație continuă, violența și retractilitatea lor absorbindu-se într-un tot unitar. Mișcarea se comunică și comunică neîncetat, între exterior și interior, între văzut și nevăzut, întrepătrunderea, ideea osmozei continui, dureroasă dacă și nu pretutindeni eficace, pornind de la „Filtre" se extinde în egală măsură și asupra celorlalte lucrări. Privite din această perspectivă am putea să descriem încăodată sculpturile adineauri menționate. Convergența odihnitoare, la un moment dat regăsită, surprinsă cu delicatețe, comportă o gravitate intensă. În „Torsuri" dar mai ales „Nod", în „Maternitate" și „Feudă" este de-a dreptul fascinantă.

Excepțională mi se pare, printre altele, lucrarea intitulată „Șosea", un menhir alb pe care liniile paralele ale autostrăzii, vag desenate în creion, se întîlnesc în infinit, senzația de contragere a spațiului și timpului, de sublimare concretă în indivizibil fiind de o forță și originalitate cum rareori ne este dat să întîlnim.

Grigore Hagiu

Pictura lui Marin Gherasim

Marin Gherasim a expus de curînd două cicluri (pictură și grafică în tehnică mixtă) dedicate „Orașului", obiectivări ale unor stări dramatice, imagini sintetice de mare energie.

Picturile și desenele sale sînt de fapt compoziții-montaj. Montaj complex: de imagini, de idei, de sensuri, de tehnici. Examinarea unui triptic (din faza inițială a ciclului expus) exprimă clar „programul" artistului. Panoul central trimite la proximul punct de referință al situării omului în universul tehnologic —, indicat abreviat printr-o schemă a căilor de comunicație. Pe panoul din stînga, alături de o siluetă umană perforată, figurează un fragment de hartă, iar pe cele din dreapta, tot o figură umană, de data asta, măsurată, codificată. În ultimul triptic din ciclul „Urban" sintetizarea e împinsă mai departe. Omul nu mai este prezent, dar este implicat cu mult mai adînc. Datorită unui proces de concentrare emblematică, imaginea „metropolei" — sugerată printr-un nod al marilor drumuri — trimite simultan și la un nexus arterial uman — la inimă. Fiecare panou al tripticalei este un montaj etajat de două imagini: în registrul superior, invariabil, obsesional — „orașul" — răscruce de drumuri (în dimensiune biologică el poate indica organul propulsor central — inima sau, în dimensiune spirituală, o răspîntie de idei); în registrul inferior întîlnim comentariul liric al artistului în proiecția unui gest de mare vehemență (v. panoul stîng) sau conturul unor teritorii vaste, plurivalente, care transcend „orașul-inimă". Figurarea acestor teritorii ce pot fi identificate ca zone geografice mai ample (crenelată coastă peninsulară, țărm de continent, arid sol selenar), este un mod de a trezi „conștiința noastră planetară" (Thornton Wilder); sau ea poate trimite la un convulsionat tărîm interior torturat de nesiguranță, în care deschiderea unui golf (v. panoul drept) se înscrie ca o promisiune, o alternativă de libertate.

Plastic, imaginea se compune grandios, monumental, văzută „à voil de-oiseau", de undeva din înalt. O monumentalitate intrinsecă imaginii, nu corolar al formatului mare, constatare ce poate fi controlată și în micile desene, condensări expresive de aceeași intensitate.

Tema principală se desfășoară grav ca întindere și ton, porțiunile vaste, austere, fiind străfulgerate uneori de săgeți alerte, ce nu sînt simple semne cu funcție plastică sau semnale de direcție, ci indicatori grafici tensionali ce denunță o stare de neliniște, un proces în evoluție. Contrasînd cu „liniștea" zonelor mari, fragmentele mici sînt agitate de incizii grafice executate cu autoritate, de arabescul unor hașurări, graffiti, diagramări, grifonaje, care devin ornamente ale suprafeței, și se constituie, simultan, în „grifa" artistului, în „scriitură". Dar aceste cîmpuri de tensiuni nu sînt exclusiv numai vizuale (cromatic, — prin roșuri vitale — stingerii; grafic, — prin ductul frînguit al rețelelor de circulație), ci și tactil. Utilizînd un material plastic anume tratat, sculptîndu-l parcă, pictorul obține o materie cu iradieri spațiale, textura unui sol bizar, selenar, un soi de lavă argintie în curs de pietrificare.

Protest împotriva orașelor hiperindustrializate, împotriva unui mediu tehnologizant, abuziv, ciclurile „Urban" aspiră, subjacent, la orașele-radioase în care dimensiunea spiritualului să triumfe. Pictura lui Marin Gherasim trebuie „citită" ca act de evaluare a existenței plin de responsabilitate. O problemă de etică exprimată geometric.

Olga Bușneag

TELEVIZIUNE

Sub zodia serialelor

Tele-enciclopedia prezintă un nou serial senzațional. Un film științific, cu scop profilactic, intitulat: INIMA. Vreți să aveți o inimă sănătoasă? Separați-o de organism și dumneavoastră, fără nici o bătaie de cap, [illegible] se vă purtați grija de aceasta! „Nu fumați. Nu vă supra-alimentați. Nu mănîncați grăsimi. Pregătiți în sînge al colesterolului dumneavoastră colesterol printr-un singur mănunt un meridian al pămîntului!"

Sînt ferm convins că toți telespectatorii care au văzut emisiunea de sîmbătă după-amiază se vor lăsa atît de masa de seară cît și de fumat. Ci numai realitatea necumpătărilor ridică probleme: nu trăiți agitat. Foarte bine, nu vrem să trăiți agitat. Dar cum? Pentru că agitație înseamnă emoții și de emoții nu te lași cu una cu două, cum te lași de fumat. De care dintre emoții să ne ferim? De bucurie sau de tristețe? De dragoste sau de ură? La care din ele să renunțăm? Cum se [illegible] bolile în care au căzut la bătrînețe inima și [illegible] ajungînd pe om?

Serialul despre [illegible] de televiziune este, într-adevăr, senzațional. Doar atît: cît la serile care urmează, ar fi grozav dacă s-ar emite reluări, nu doar pentru partea de [illegible] care se poate scoate pe mesele, ci și pentru partea de inimă care rămîne la purtător.

II

Se [illegible] de duminică după-amiază prezintă un nou serial: „Tunelul Timpului". Și tot un serial senzațional. El cuprinde întîmplări absolut formidabile, cum ar fi expedierea în Vechea Grecie a unei perechi de americani care vorbesc englezește fără nici o dificultate atît cu Ulisse cît și cu Paris, care apărînd în haine cu [illegible] figuri de Jim-Jim și Cosmo, care la rîndul lor folosesc atît sabia cît și grenada, și chiar o pușcă automată, expediată pe tărîmul Helespontului ambe printr-un mesager autentic al U. S. Army. Dar punctul culminant al acestei foarte instructive serial, a fost cînd tunelul timpului a aspirat un tranzit vertabil, care după acte de eroism comise chiar lîngă pupitrele de comandă ale Institutului centru științific, a lăsat pe simplul de lîngă o prea frumoasă sabie incrustată, dovadă pînă-n zilele de astăzi că Troia a existat!

Ce mare păcat: n-am un copil de vîrstă școlară să-l pun în fiecare duminică după-amiaza la „Tunelul Timpului", fără prilej la „Pierduți în spațiu" ar fi dobîndit în continuare și unele lămuriri de istorie.

III

Dar, fără îndoială că tot emisiunile de divertisment reprezintă pînă-n clipa de față o culme a serialelor. Atît emisiunea de sîmbătă-seara cît și unele clipe de neuitat din emisiunile de duminică, au excelat în farsele, mimegoții scăpărătoare, bun gust și, mai ales, umor. În sensul acesta, monologul lui Jean Constantin, „suspeu"-ul lui M. Fotino și „momentul" de bar al soților Caragiu au fost, cum se spune, de nie mari. Dacă și săptămîna viitoare o să fie la fel, ajunge de mai [illegible]!

Sz. P.

ARTE

FILM

Un documentar

Un eseu bine construit, o probă de [illegible] „Pentru fără cuvinte" (Film), metraj mediu despre finala Cupei Davis [illegible] la [illegible] trecută. „Realizat la cererea C.N.E.F.S.", cum [illegible] filmul este doar o banală „comandă", pe care tînărul Constantin Vasilescu a executat-o [illegible] de artă demnă de cauze din ce în ce mai bune. Ca [illegible] pentru ca [illegible] a rulat doar cîteva zile în fața unui public [illegible] pe ecranul cinematografului „Timpuri noi", ca pe urmă să cadă într-o adîncă ignorare.

Filmul de care vorbim impresionează în primul rînd prin despărțenie, [illegible] aproape, de prejudecata acelui stadion cu [illegible], cu [illegible], cu [illegible] și cu țigări uitate în colțul gurii, pe care un [illegible] jurnal de actualități a [illegible]-o. Pentru Vaeni sportul lui Năstase et comp. încetează să fie un joc de [illegible] condus spre o finalitate anume; el devine un obiect de contemplat, care poate fi urmărit cu un ochi interior, cu acel ochi secret și tăcut ce ghicește [illegible] fiori într-o vază sau mișcarea prin astru în galaxii. De la această distanță timpul cînd s-a petrecut evenimentul, sau chiar desfășurarea evenimentului nu mai contează; acesta este redus la o esență a sa (nu singura posibilă [illegible]) la o epură [illegible] dintr-un anume unghi personal, care este însuși acela al artistului.

După un inerent început convențional, cu sosiri la aeroport, tragere la sorți, perindări prin fața trofeului etc. ne temeam încă pentru mizerul filmului, acolo unde orice reporter cu gust pentru senzație s-ar fi putut lansa, în descrieri tehniciste, în întruchipări de epice intrigi, în reevocări ale faptului consumat. Surpriza a venit însă tocmai aici. Lenta chinezeală aritmetică a punctelor a fost lăsată de-o parte și, în fața unor tribune folosite doar ca o cutie de rezonanță [illegible], istoria fiecărei partide a fost tratată ca un studiu de caractere. Lungi și monotone [illegible] ale mîngi, obsedante portrete în stop-cadru, reluări la infinit ale unor imagini [illegible], apoi cîte o mișcare simbolică pecetluind „au ralenti" fiecare capitol al întrecerii...

Fără să știi scorul, diagrama giganticului efort se desenează de fiecare dată de la sine. Cîteva momente sînt antologice: acea îngenuncheere de gladiator a lui Năstase, îmbrățișarea furată, cu Smith, rotocolul de taur rănit pe care-l scrie pe zgură Țiriac întorcînd meciul împotriva lui Gorman...

Și mai este sunetul, acel contrapunct de icnete și rîjituri — sunet de piept omenesc sub o ureche de greier — pe care tot timpul l-am ascultat numărînd-se dacă racheta și mîngea fac așa, sau doar [illegible] noastră...

Romulus Rusan

MUZICĂ

Treptele scrisului despre muzică

Apariția unui volum nou al Studiilor de muzicologie (publicație sporadică, a cărei ivire nu o poți nicicum anticipa) ne-a pus din nou în fața unei reuniuni de texte valoroase și diferit colorate. Între coperțile de bun aspect grafic, găsim și sinteze informative, cu grijă spre cuprinderea a tot ce merită a fi cuprins, și dezbateri etico-ideologice despre aria și datoriile profesiunii muzicale, și incursiuni de amănunțită istoriografie, și analize și întreprinderi de teorie sonoră de respectabil nivel.

Dar nu de această antrepriză periodic neregulată (sincopată am spune în termeni specifici) vrem să vorbim, căci parcurgerea ei ne-a dat de gîndit la distanța ce se insinuează între acest nivel și nivelul criticii diurne, adică la măsura în care etajul scrisului muzical cel mai apropiat de nespecialist comunică într-adevăr cu acesta, iar melomanul profită în cazul în care își ostenește lectura cu cronicile muzicale.

Se discută mult astăzi, și nu numai în muzică (de fapt aici nici nu se discută) despre critică. Oare pînă unde își poate critica extinde domeniul și unde începe muzicologia? (Din păcate în această ramură, ca și în altele, cele mai clare sînt extremele: excursul muzicologic de tipul celor din culegerea sus amintită și „la polul celălalt, cronicile informative, strecurate mai mult sau mai puțin prompt). Cui se poate adresa critica și cui muzicologia? (Oare aceasta din urmă să fie condamnată să intereseze doar pe doi, trei confrați ai semnatarului?) Și, ca să continuăm șirul întrebărilor, oare critică sau cronică (după timpului, momentului, din chiar etimologia cuvîntului) să desemneze același lucru? Spunem aceasta pentru că atunci cînd se discută despre critica literară, de exemplu, se denumește ceva ce în muzică ar fi socotit de o adresă foarte restrînsă, și, de acest criteriu cantitativ, oarecum de necontestat, scrîșnit să se numească muzicologie.

Poate tocmai pentru că la momentul actual critica are o importanță educativă vitală, ne-am gîndit să-i semnalăm cîteva distorsiuni în funcționarea ei [illegible]. Criticii îi revine meritul, sau vina, în caz de nereușită, să formeze gustul ascultătorului, să-l scoată din reascultările rituale, devenite tabieturi nu plăcere muzicală, să-i lumineze perspectivele clasicilor și filiațiile modernilor. Se poate face, chiar într-un spațiu restrîns, un anumit fel de sinteză, menținîndu-ne totuși în cadrul de instantaneu al criticii, păstrînd legătura cu evenimentul concertistic, adică neurcîndu-ne la înălțimea care, numită muzicologie, este hărăzită unei audiențe restrînse. Și, iarăși, nu se poate forma și deschide gustul spre realități sonore nedumeritoare numai prin audiție, sporadică și nealiniată. Muzica trăiește prin sine, dar pentru asta ar trebui o audiere deplin sistematică, iar stagiunea de concerte a unei capitale nu se poate transforma într-o uriașă lecție întinsă pe nouă luni de activitate. De aceea lecturile sînt indispensabile, dar cîți din cei ce se consideră (și sînt) melomani le făptuiesc?

Critica muzicală [illegible] este cea generoasă, cu [illegible] pentru cititor, a cărei oportunitate se [illegible] și o cotestăm pentru că [illegible] este [illegible] în clipa așternerii pe hîrtie a rîndurilor ce-i sînt dedicate, iar scrierea, dacă nu are alte proprietăți, nu o are măcar pe aceea de a te trimite la concert sau de a te reține cît mai este vreme. Există și o critică (sau [illegible]) literaturizată, de o problematică mai spinoasă întrucît asociază indestructibil percepția muzicală unor metafore, iar acolo unde acestea nu-și mai pot întinde aripa lor frumos colorată muzica rămîne străină consumatorului vicuat. Nu sîntem împotriva acelui gen de critică denumită, greșit pejorativ, impresionistă, căci un articol trebuie să dezvăluie personalitatea autorului, acuitatea auzului său și este foarte importantă o părere subiectivă (dar autorizată, formată chiar și în lipsa consultării partiturii. Se cere însă claritate, fermitatea afirmațiilor valorice și, mai ales, privirea în perspectivă istorică care formează gustul și conexiunile lămuritoare. (Actul critic subiectiv nu scutește pe autor de informația la zi în ale muzicii).

Cu atît mai mult cu cît școala componistică a ajuns la un grad de autoritate incontestabilă și se formează o discordanță între compoziție și scrisul despre ea. Este momentul cînd critica trebuie să se grăbească spre a evita ca această discordanță să se extindă.

Costin Cazaban

SPORT

Vechii și noii tenori răgușiți

La Kiev, pe malul Niprului [illegible] au început să dea în floare castanii, și [illegible] plecate pe ape ca-ntr-o poeme de Taras Sevcenco, echipa Românieî fără Dunu, Dobrin, Dembrovski, dar mai ales fără Dinu, a pierdut în fața puternicei echipe a Uniunii Sovietice.

Stadionul, capabil să adăpostească 100 000 de oameni a fost aproape plin, echipa noastră fiind întîmpinată la apariție de-o galerie puternică și încrezătoare pînă aproape de sfîrșit. Cam 4.000 de turiști i-au însoțit pe tricolori sperînd nu atît într-un rezultat favorabil cît într-o comportare frumoasă. Ceea ce din păcate nu s-a întîmplat.

Miercuri noi n-am aliniat o echipă de fotbal, ci 11 jucători adunați parcă prin tragere la sorți (ca excursiile Loto-Pronosport) și puși apoi în situația ingrată de a juca fotbal.

Nu vreau să-i aduc nici o vină antrenorului Valentin Stănescu, și ajutorului său Cosmoc, în fond oamenii au adunat ceea ce li s-a oferit. Miercuri ne-am prezentat la Kiev cu o echipă oarecare, obosită, o echipă ce n-a marcat, și care pînă la urmă n-a făcut absolut nimic. Rudakov, portarul gazdelor s-a echipat inutil. El putea să apară pe teren în costum de gală niciun fir de praf nu i-ar fi stricat ținuta. Sigur, a pierde în deplasare la actuala vicecampioană europeană nu este o dramă. Neplăcut este însă să pierzi fără a arăta nici un fel de calități. Cu excepția lui Răducanu, căruia nu i se pot imputa golurile, niciun alt jucător român nu merită a fi remarcat. Ar mai exista o scuză, pe care din cauza necazului de moment o mitasem. Și anume aceea că în echipa noastră au debutat cu acest prilej 5 jucători. Ceea ce este o cifră. Din păcate însă acest eveniment a fost mai mult un eveniment contabil și nu unul sportiv. Pentru că această schimbare la față n-a avut darul să ne facă mai frumoși, mai arătoși!

Cum de a ajuns Troi senator al echipei naționale, mărturisesc sincer, va rămîne pentru mine multă vreme un mister. Dacă din turneul acela franco-spaniol ne-am ales cu Troi titular mai bine ne lipseam de o așa călătorie păguboasă. Dumitrache (n-am înțeles de ce s-au repezit tocmai pe el să-l schimbe) a fost mai bun decît internaționalul piteștean și cînd stătea pe margine. Cel puțin nu greșea. E drept, nici Sameș nu a fost strălucit. Dar asta nu este o consolare. Oricum, se mai poate spera.

Dintre toți debutanții cei care au mai mișcat au fost doar Beldeanu (introdus prea spre sfîrșitul meciului) și Vlad. În ceea ce privește vechii tenori, ei au cîntat așa cum am spus, pe voci diferite. Și în plus, au mai fost și răgușiți. Situația ce-o are în fața sa Valentin Stănescu, trebuie să recunoaștem, nu este încurajatoare. După cum îl cunoaștem însă pe acest îndîrjit și foarte serios antrenor, el poate să realizeze ceea ce și-a propus la începutul anului. Dar din păcate prea mult timp el nu are la dispoziție.

Radu Dumitru

Kiev 18 aprilie

OPINII DE MELOMAN

Un turneu. Filarmonica Botoșani

Succesele instrumentiștilor români peste granițe au întrat în firea lucrurilor. Zilnic ne sînt semnalate premiere, recunoașteri din partea criticii la superlativ și mențiuni. Aceste victorii devenind obișnuite cîte odată ele nici nu mai sînt anunțate de presă. Astfel nu s-a știut că eminentul violonist emerit Mihai Constantinescu a cucerit într-un turneu recent publicul spaniol dînd acolo o serie de recitaluri împreună cu pianista Victoria Stefănescu. Violonistul român a fost pretutindeni ovaționat, critica epuizîndu-și laudele pentru modul superior de interpretare. Voi trece sumar în revistă aprecierile din ziarele spaniole asupra auditiilor date în patrusprezece localități iberice. Cronicarul muzical din orașul „Figueres" scrie: **Căldură și expresie la sonata de Bach, devoțiune în sonata de Cesar Franck.** În „Pontevedra" se afirmă: **Mihai Constantinescu e un artist de talie internațională**, iar în „Taragona", **că violonistul e un continuator al tradiției George Enescu.** În Avila, Burgos, Orense, Granada, Centa, Palma de Mallorca, cei doi artiști primesc o întinsă gamă de elogii din care desprind: **o probă exemplară de artă, magnific stadiu spiritual, sensibilitate interpretativă, vibrato ductil.** Însumînd multe alte triumfuri trecute, Mihai Constantinescu este unul dintre muzicienii români mesageri de frunte peste hotare.

Orașul Botoșani înflorește. Cartiere cu sosele și grădini, cu spații verzi, magazine bogate și orînduite estetic îi dau o frumusețe luminoasă și un zîmbet de viață nouă. Venisem acolo chemat să colaborez cu orchestra Filarmonica într-un concert simfonic dirijat de maestrul Eugen Pricope. Am fost primit cu ospeție moldovenească de către directorul instituției tov. Lazarim și de dirijorul permanent Cichirdan, cari au depus toate eforturile pentru reușita auditiei.

M-am convins că la Botoșani există o intensă activitate muzicală. Am constatat de „auditu" buna calitate a acestei orchestre tinere cu muzicieni valoroși și harnici. Astfel se explică de ce dirijorul Eugen Pricope a reușit să dea într-un timp relativ scurt formă vie simfoniei a IV-a de Beethoven. Orchestra simfonică din Botoșani a luat o dezvoltare uimitoare. Ansamblul instrumental e capabil să abordeze un repertoriu de mari dificultăți. Am răsfoit programele mai vechi. Figurau simfonia de George Enescu și rapsodia de Rahmaninov. Conștiincioasa orchestră din Botoșani poate fi luată ca exemplu cu privire la modul disciplinat al desfășurării repetițiilor sale. Aici tronează liniștea exemplară, nimeni nu stă la taifas cînd se lucrează și nu pleacă din ansamblu decît la pauză. E un semn cert că există o bună conducere și că în fiecare membru din orchestră e trează o conștiință artistică dublată de dragostea pentru muncă. Sînt și lipsuri desigur; ele se referă la unele defecte de calitate a instrumentelor. Filarmonica stă de altfel cu chirie la Școala Populară de artă. Cred că acestei importante instituții de cultură i s-ar cuveni un local propriu creîndu-i-se cele mai bune condiții de audiție, precum și o sală proprie așa cum în patria noastră au majoritatea filarmonicelor de stat.

Virgil Gheorghiu

Plinius cel Tînăr,

martor ocular

I. C. Plinius[1]) către Tacitus[2]) salutare !

Îmi ceri să-ţi scriu despre moartea unchiului meu[3]), ca s-o poţi istorisi cit mai exact posterităţii. Îţi mulţumesc, dindu-mi seama că sfîrşitul vieţii lui, dacă va fi povestit de tine, va avea parte de o faimă nemuritoare. Căci deşi a pierit într-un dezastru suferit de o foarte frumoasă regiune, ca şi de populaţia şi de oraşele ei, parcă pentru a deveni celebru tocmai prin moartea sa, deşi el însuşi a scris multe opere care vor rămîne, totuşi gloria lui va spori de-a lungul veacurilor prin gloria scrierilor sale. Îi socotesc fericiţi pe cei cărora zeii le-au oferit darul fie de a săvîrşi fapte demne de a fi scrise, fie de a scrie opere demne de a fi citite, dar foarte fericiţi sînt cei care au ambele daruri. În numărul acesta din urmă va fi unchiul meu prin scrierile lui şi ale tale. De aceea primesc cu plăcere şi chiar îţi cer sarcina pe care mi-o dai.

Se găsea la Misenum[4]) şi comanda personal flota. Era în ziua de 23 august, cam pe la ora 1 după amiază, cînd mama i-a spus că a apărut un nor de o mărime şi înfăţişare neobişnuite. Făcuse o baie de soare, apoi de apă rece, luase o gustare întins pe pat şi-şi continua activitatea intelectuală. A cerut sandalele şi s-a urcat într-un loc, de unde putea privi cît mai bine acel fenomen. Norul (de departe nu se vedea bine din ce munte ieşea ; mai tîrziu s-a aflat că e Vezuviul) se înălţa într-o formă şi asemănare pe care n-o exprimă nici un alt arbore mai bine decît pinul. Căci după ce se ridica drept, ca un trunchi foarte lung, se răsfringea de la vîrf în chipul unor ramuri laterale, proiectat în sus, pe cît cred, printr-un suflu puternic, care slăbea încetul cu încetul, din cauza înălţimii şi a densităţii, ajungînd să se întindă şi să se răspîndească în jur cînd alb, cînd negru şi gros, după cenuşa şi pămîntul cu care era amestecat.

Cum era un erudit, i s-a părut foarte interesant să studieze fenomenul mai de aproape. A ordonat să i se pregătească o corabie liburnică[5]). M-a întrebat dacă vreau să merg şi eu cu el. I-am răspuns că prefer să lucrez, fiindcă tocmai îmi dăduse ceva de scris.

Cînd ieşea din casă, a primit o scrisoare de la Rectina, soţia lui Cascus[6]), care îngrozită de primejdia apropiată (vila ei era pe ţărm şi n-avea altă scăpare decît pe mare) îl ruga s-o salveze dintr-o situaţie atît de grea. El şi-a schimbat planul şi a continuat prin eroism ceea ce începuse din dragostea de ştiinţă. A scos corăbiile cu cîte patru rînduri de visle şi s-a urcat el însuşi într-una din ele, pentru a salva nu numai pe Rectina, ci şi pe alţii (căci frumuseţea locurilor atrăsese multă lume). Se ducea în grabă acolo de unde alţii fugeau, vîslind cu corăbiile drept spre pericol, atît de fără teamă, încît toate fazele acelui dezastru, toate aspectele le dicta[7]) sau le nota, precum le cuprindea cu ochii.

Începuse să se depună cenuşa peste corăbii, cu cît se apropiau mai mult cu atît mai caldă şi mai deasă, ba începuseră chiar să cadă pietre fierbinţi poroase şi negre, sfărîmate din cauza focului, iar la ţărm nu se mai putea ajunge din cauza strincilor care se prăvăleau din munte. S-a oprit puţin, gîndindu-se dacă nu este cazul să se întoarcă ; apoi a spus cîrmaciului, care îl sfătuia să nu meargă mai departe : „Pe cei viteji îi ajută norocul[8]) ; îndreaptă-te spre Pomponianus". Acesta se găsea la Stabiae[9]), în partea cealaltă a golfului (marea este acolo înaintată în uscat, făcînd litoralul sinuos), unde pericolul, deşi nu se apropiase încă, se vedea totuşi cum creşte. Pomponianus îşi încărcase toate bagajele pe corăbii, gata de a se refugia cînd va înceta vîntul neprielnic. Vîntul însă era atunci foarte favorabil unchiului meu, care venind la ţărm s-a coborît din corăbie, şi-a îmbrăţişat prietenul, l-a consolat şi l-a îndemnat să-şi potolească frica privindu-l pe el cît este de calm. A cerut să fie dus la baie, s-a spălat şi a luat masa de seară veselă, sau, ceea ce este tot atît de admirabil, arătîndu-se vesel.

Între timp se vedeau ridicîndu-se din muntele Vezuviu în mai multe puncte flăcări foarte înalte, ca nişte incendii uriaşe, a căror strălucire era şi mai intensă în contrast cu întunericul nopţii. El căuta să atenueze panica repetînd că ţăranii înspăimîntaţi au lăsat din grabă focurile aprinse, că acestea s-au întins şi ard casele rămase pustii. Apoi s-a retras într-o cameră şi s-a culcat, ba chiar a dormit profund, căci i se auzea de afară respiraţia puternică şi sonoră, fiind un om foarte corpolent. Dar curtea din care se ajungea la el s-a umplut de cenuşă şi de pietre, încît, dacă mai zăbovea în pat, nu mai putea ieşi din casă. A fost deşteptat din somn şi a venit unde era Pomponianus şi ceilalţi care stătuseră toată noaptea de veghe. S-au sfătuit în comun dacă să rămînă într-un loc adăpostit, sau să-şi caute scăparea sub cerul liber. Din cauza cutremurelor puternice şi dese casele se mişcau continuu zguduite din temelie, gata să se dărîme cînd într-o parte, cînd în alta. Sub cerul liber exista primejdia pietrelor care cădeau, deşi erau poroase şi relativ uşoare. Alegerea s-a făcut prin compararea pericolelor. Şi la el raţiunea a învins raţiunea, la ceilalţi teama a învins teama. Şi-a pus fiecare cîte o perină pe cap şi şi-a legat-o cu cîte o fîşie de pînză. Aceasta le-a fost protecţia contra primejdiei.

În alte părţi se făcuse ziuă, dar acolo era o noapte mai adîncă şi mai neagră decît toate nopţile, atenuată totuşi de mulţimea de lumini şi de flăcări de tot felul. Au socotit că e mai bine să lasă pe ţărm şi să vadă de aproape dacă pot pleca pe mare ; dar aceasta era încă zbuciumată şi periculoasă. Aci, întinzîndu-se pe un cearceaf, a cerut şi a băut de mai multe ori apă rece. Apoi flăcările şi mirosul de pucioasă vestitor al flăcărilor pe ceilalţi îi pun pe fugă, pe el îl trezesc. S-a ridicat sprijinit de doi sclavi şi s-a prăbuşit imediat, înecat de fumul gros care, din cîte îmi dau seama, i-a tăiat respiraţia, şi aşa destul de greoaie din cauza unei laringite cronice de care suferea. Cînd a revenit ziua (a treia după aceea pe care o văzuse pentru ultima dată) a fost găsit cu corpul întreg şi nevătămat, îmbrăcat aşa cum îl găsise moartea ; după înfăţişare ai fi zis mai degrabă că doarme, decît că este fără viaţă.

În vrema aceasta eu şi mama eram la Misenum... Dar aceasta nu interesează istoria şi tu n-ai voit să ştii altceva decît despre moartea lui. Deci voi încheia adăugînd numai că ţi-am comunicat tot ceea ce am văzut şi ceea ce am auzit din cele povestite atunci pe loc, cînd relatările sînt exacte. Tu vei alege ce îţi se pare mai interesant. Căci una este scrisoarea şi alta istoria, una e să scrii unui prieten şi alta tuturor. Sănătate !

(*Scrisori, VI, 16*).

*

II. C. Plinius către Tacitus salutare !

Îmi spui că sub impresia scrisorii pe care ţi-am trimis-o, la cererea ta, despre moartea unchiului meu, doreşti să cunoşti nu numai tema, ci şi peripeţiile prin care am trecut rămas la Misenum (căci ajuns aci m-am oprit cu scrisoarea).

Deşi sufletul se îngrozeşte să-şi amintească... Voi începe[1]).

După plecarea unchiului meu, mi-am petrecut restul timpului cu studiul (fiindcă de aceea rămăsesem) ; apoi baia, masa de seară, un somn neliniştit şi scurt. Cutremurul de pămînt, care ţinea de mai multe zile şi de care nu ne speriam prea mult, pentru că în Campania era ceva obişnuit, în noaptea aceea a fost atît de puternic, încît s-ar fi crezut că totul este nu numai zguduit, ci chiar răsturnat. Mama a năvălit în dormitorul meu, dar eu mă ridicasem din pat, gata s-o trezesc eu dacă dormea.

Ne-am aşezat în curtea casei pe care o despărţea de mare o distanţă destul de mică. Nu ştiu dacă am făcut-o din înţelepciune sau din imprudenţă (aveam 18 ani) : am cerut o carte de Titus Livius şi mi-am continuat lectura şi extrasele începute, fără nici o grijă. Iată că un prieten al unchiului meu, care venise la el de curînd din Hispania[2]), cînd ne-a văzut, pe mine şi pe mama, şezînd şi eu chiar citind, ne-a reproşat ei răbdarea şi mie nepăsarea. Am rămas mai departe liniştit, cu ochii pe carte.

Era aproape ora 7 dimineaţa şi lumina zilei era slabă şi posomorîtă. Clădirile din jur fuseseră atît de zgîlţîite, încît, deşi ne găseam la loc deschis, dar spaţiul fiind destul de îngust, ne-am temut de dărîmături şi să mai rămînem acolo şi ni s-a părut mai sigur să ieşim din oraş. După noi venea mulţimea îngrozită şi toţi se împingeau înainte şi se îmbulzeau, cum se întîmplă în asemenea momente, cînd de frică fiecăruia i se pare mai bine să se ia după alţii. Ne-am oprit afară din oraş. Aci alte lucruri extraordinare, alte grozăvii. Căruţele care ceruseră să fie aduse cu noi, deşi pe cîmp întins, se porneau singure cînd într-o parte cînd în alta şi nici cu pietroaie puse la roţi nu stăteau pe loc. Pe lîngă acestea, marea părea că se retrage, ca şi cum ar fi fost minată de cutremurul de pămînt. Ţărmul se mărise şi multe vietăţi marine se vedeau în nisipul rămas gol. Din partea cealaltă un nor negru şi înfiorător se întindea spintecat de limbi de foc şerpuitoare, care se înălţau prelungindu-se asemenea fulgerelor, doar că erau mai mari. Atunci acel prieten din Hispania ne-a spus şi mai tare şi mai categoric : „Dacă fratele tău, dacă unchiul tău trăieşte, el vrea să fii salvat ; dacă a pierit, el a vrut ca voi să-i supraviţuiţi ; de ce nu fugiţi ?". I-am spus că nu puteau să ne îngrijim de soarta noastră cît timp nu ştim de soarta lui. Fără să mai zăbovească, a pornit în grabă, să scape prin fugă de primejdie. Nu multă după aceea norul s-a coborît pe pămînt şi pe mare. Insula Capreea[3]) a fost înconjurată şi acoperită. Misenum de asemenea nu se mai vedea. Atunci mama a început să mă roage, să mă îndemne, să-mi poruncească să fug, spunîndu-mi că eu sînt tînăr şi pot face aceasta, că pentru ea e greu din cauza vîrstei şi a corpului şi că doreşte să moară mulţumită că n-a fost ea cauza morţii mele. I-am răspuns că nu mă voi salva decît împreună cu ea. Am luat-o de mînă şi am silit-o să înceteze pasul. Dar abia putea să se ţină de mine şi-mi spunea că nu vrea să mă întîrzie. Cenuşa începuse să se aştearnă deocamdată rară. M-am uitat în urmă : venea după noi un fum gros, care acoperea pămîntul ca un torent. „Să părăsim drumul — i-am spus mamei — cît putem vedea încă, pentru a nu fi striviţi în întuneric de mulţimea tovarăşilor de drum". Abia ne opriserăm nicţel şi s-a făcut deodată o noapte întunecată, nu ca aceea înnorate şi fără lună, ci ca în locuri închise şi cu lumina stinsă. Se auzeau vaietele femeilor, ţipetele copiilor, strigătele bărbaţilor, unii îşi chemau părinţii, alţii copiii, alţii soţiile, se recunoşteau numai după voci, unii îşi deplîngeau soarta lor, alţii pe a familiei lor, erau alţii care de frica morţii îşi rugau moarte. Mulţi ridicau mîinile către zei, mai mulţi spuneau că nu există nici un zeu şi că aceea e ultima noapte pe lume. N-au lipsit cei care să mărească pericolul real prin grozăvii închipuite şi mincinoase. Erau unii care anunţau că la Misenum ba o casă s-a prăbuşit, ba alta e în flăcări, lucruri neadevărate, dar care în situaţia aceea găseau crezare. S-a luminat puţin, dar se vedea că nu-i lumină de zi, ci indiciul focului care se apropia. Focul s-a oprit ceva mai departe ; iar s-a făcut întuneric, iarăşi cenuşă multă şi grea. Ridicîndu-ne din timp în timp o scuturam, altfel am fi fost acoperiţi şi chiar striviţi de greutate. M-aş putea lăuda că într-o primejdie aşa de mare n-am scos nici un cuvînt de spaimă, fiindcă mă consola gîndul (dacă poate fi aceasta o consolare) că eu pier împreună cu toţi şi toate pier împreună cu mine. În sfîrşit, acea întunecime s-a risipit ca un fum, ca un nor, a apărut cu adevărat lumina zilei, chiar s-a văzut soarele, dar destul de palid, cum este de obicei pe timpul unei eclipse ; toate ni se înfăţişau ochilor schimbate, acoperite de un strat gros de cenuşă, ca de zăpadă.

Ne-am întors la Misenum, ne-am îngrijit corpul fiecare cum am putut şi am petrecut o noapte de nelinişte, între speranţă şi teamă ; totuşi prevala teama. Căci şi cutremurul continua şi mulţi scoşi din minţi luau în derîdere frica lor şi pe a altora făcînd prezicери îngrozitoare. Nici atunci nu ne-am gîndit să plecăm, deşi cunoscuserăm dimensiunile pericolului, ci ne-am hotărît să aşteptăm pînă ce vom avea veşti de la unchiul meu. Citind aceste lucruri nedemne de a fi inserate în operele tale istorice, ţi le vei imputa desigur ţie, care mi le-ai cerut, dacă nu-ţi vor părea demne nici măcar de o scrisoare. Sănătate !

(*Scrisori, VI, 20*).

NOTE

I. [1]). Plinius Cel Tînăr (C. Plinius Caecilius Secundus), născut la Comum (Como) în nordul Italiei, a îndeplinit diferite demnităţi publice, inclusiv pe aceea de consul, şi a murit în 113 în Bithynia, unde fusese trimis ca proconsul de împăratul Traian, pentru a stabili acolo pacea şi ordinea tulburate de corupţia guvernatorilor romani. Avocat şi scriitor talentat, de la el au rămas mai multe scrisori şi panegiricul împăratului Traian. Scrisorile sînt interesante pentru cunoaşterea societăţii romane şi a evenimentelor mai de seamă din vremea lui.

[2]). Tacitus (P. Cornelius Tacitus) renumit istoric, s-a născut la Interamna din Umbria în 54 sau 56 e.n. şi a murit în 120. A trecut prin toate funcţiile importante, fiind cvestor, pretor, consul, proconsul. Dar celebritatea de-a lungul veacurilor i-au asigurat-o scrierile sale, traduse şi în româneşte : Dialog despre oratori, Viaţa lui Agricola, Germania, Anale şi Istorii.

[3]). Plinius cel Bătrîn (C. Plinius secundus), frate cu mama lui Plinius cel Tînăr, născut în 23 e.n. la Verona, a îndeplinit mai multe funcţii publice, ultima în care se găsea, cînd a murit în 79, fiind aceea de comandant al flotei romane de la Misenum. A fost de asemenea avocat şi un mare erudit al vremii. Din numeroasele sale scrieri a ajuns pînă în vremea noastră monumentala operă Historia naturalis, o adevărată enciclopedie la nivelul atins atunci de diferitele ştiinţe. Meteorologie, geografie, mineralogie, zoologie, antropologie, ştiinţele naturii, medicină, istoria artelor, antichităţi greco-romane, toată ştiinţa antichităţii despre natură şi oameni se găseşte în Istoria naturală.

[4]). Misenum (Misena), promontoriu şi port la 15 km. vest de Neapole ; aci staţiona, de pe vremea lui Augustus, o parte a flotei romane, cu misiuni de securitate în Marea Mediteraną.

[5]). Liburnice (lat. liburna), corăbii uşoare, cu cîte două rînduri de visle, se numeau astfel fiindcă se asemănau celor folosite de piraţii din Liburnia, regiune pe coasta Adriaticei între Dalmaţia şi Illyria.

[6]). Rectina şi Cascus, nume necunoscute ; probabil nişte prieteni ai lui Plinius cel Bătrîn.

[7]). Întotdeauna Plinius cel Bătrîn era însoţit de un notarius, un sclav care scria ce i se dicta.

[8]). Fortes (audaces) fortuna iuvat ; cunoscut proverb latin întîlnit şi la alţi scriitori, de atunci şi pînă astăzi.

[9]). Stabiae se găsea la marginea de sud a golfului Napoli, iar Misenum la cea de nord ; probabil Cascus locuia în apropiere de oraşul Pompeii şi Plinius se gîndise să treacă pe acolo la întoarcere, în intenţia de a îmbarca în quadrireme, care erau foarte încăpătoare, pe cît mai mulţi dintre cei loviţi sau ameninţaţi de dezastru.

II. [1]) Fragmente de versuri din Eneida lui Vergiliu (II, 12-13). Lui Plinius i s-a părut potrivit să înceapă expunerea sa citind aceste cuvinte devenite de pe atunci memorabile, pe care le-a adresat Aeneas Didonei înainte de a-şi începe povestirea despre căderea Troiei şi despre peripeţiile lui pe mare pînă la Cartagina.

[2]). Aşa se numea în antichitate Spania.

[3]). Capreae, insula Capri, numită astăzi, pentru frumuseţea ei, perla golfului Napoli.

Prezentare, traducere şi note de
David Popescu

Două fenomene geologice ieşite din comun ne-au reţinut în mod deosebit atenţia în ultimul timp : cutremurul de pămînt din zona Americii Centrale, care în decembrie trecut a distrus în cea mai mare parte oraşul Managua şi erupţia, în 23 ianuarie a.c. şi în zilele următoare, a vulcanului Helgafell din insula islandeză Heimaey, care a acoperit aproape în întregime cu lavă partea Vestmannaeyjar. Informaţiile pe care ni le-au furnizat presa şi radio-televiziunea asupra acestor fenomene ne-au dus cu gîndul mult înapoi pe firul istoriei, la anul de tristă faimă 79 e.n., cînd trei oraşe : Herculaneum, Pompeii şi Stabiae, de pe coasta sud-vestică a Italiei, au fost înghiţite de lavă în urma erupţiei Vezuviului, între miile de victime numărîndu-se şi renumitul naturalist roman Plinius cel Bătrîn, care şi-a găsit şi el moartea în acel dezastru. Pînă în vremea noastră Vezuviul a fost singurul vulcan activ în Europa şi pe baza relor peste 50 de erupţii ale lui, din 79 şi pînă în prezent, s-au făcut mai toate studiile de vulcanologie. Cel mai vechi monument vulcanologic, cum au fost numite, îl constituie două scrisori ale lui Plinius cel Tînăr, nepotul naturalistului, adresate istoricului Tacitus. Într-una din ele Plinius relatează împrejurările în care şi-a găsit moartea unchiul său, iar în cealaltă peripeţiile prin care au trecut el şi populaţia oraşului Misenum în timpul erupţiei Vezuviului. Ambele scrisori sînt deopotrivă de interesante prin descrierea fenomenului şi prin forma literară în care sînt redactate, înscriindu-se între contribuţiile de seamă aduse în antichitate cunoaşterii pe calea observaţiei directe.

În cadrul pledoariei pentru documentul viu, relatare mentăţioită a evenimentului, referirea lui Plinius cel Tînăr capătă o deosebită actualitate. Publicăm mai jos, în traducere românească din latineşte, cele două scrisori, însoţindu-le de unele note explicative pe care le socotim utile cititorului.

Peisajul marin al promontoriului Misenum, de unde Plinius cel Tînăr a putut vedea erupţia Vezuviului

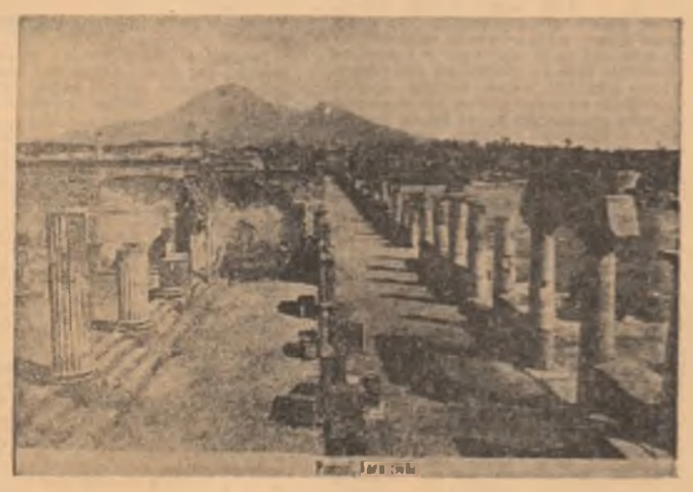

Ruinele forului civil din Pompei : în fund se vede Vezuviul care o erupt de atîtea ori, dar care în vremea noastră dormitează...

Erupţia recentă a vulcanului Helgafell a acoperit cu munţi de cenuşă întreaga insulă Helmaey (Islanda).

CONSTANTIN CHIORALIA

Quasi

Fragmentele din care te-alcătuieşti întreagă :
Aceste mîini ce-mi cîntă pe coardele privirii,
Candidele picioare : aripi ce-abia se neagă
Şi toate cîte-n tine sînt glorii ale firii
Eu ţi le dau ; sînt numai
vremelnice-mprumuturi
De travestit principiul goiaş şi călător
Al veşniciei, care în nişte noi ţesuturi
Îndură aşteptarea ca un captiv izvor.

Închipuind, în zona de ţancuri ireale,
Ecoul ce-mi aduce doar despre mine veşti,
Cînd vei cădea din piscul inexistenţei tale
Pierzindu-te-ntr-un ţipăt ca să pricep că eşti?

Triptic

I

În fiecare clipă de veghere
În care nu te mai privesc,
din lume
Cîte-o femeie fără seamăn piere.
În aşa fel că viaţa ta se-arată
Ca o cascadă de minuni în spume
Pierzindu-se-ntr-o ripă-ntunecată.

II

Doar irizările ce se-nfiripă
În jurul fermecatului şuvoi
Sînt partea mea din repedea risipă ;
Ele durează, scapără şi joacă,
Cît timp îngheţul iernii de apoi
N-o să le schimbe-n simplă promoroacă.

III

Ai fost descîntec contra morţii mele
Din moştenirea vrăjilor străbune
Cu care-un neam se apără de rele
Dar, azi, iubirea noastră — şoim atins —
Ne zace la picioare, şi-asta-mi spune
Că vocea ce te descînta s-a stins.

revista străină

● Din ultimul număr al publicaţiei londoneze lunare **BOOKS AND BOOKMEN** spicuim recenzia a două volume recent apărute, dedicate marelui poet al Irlandei, William Butler Yeats : W. B. YEATS MEMOIRS, (edited by Denis Donoghue) şi antologia lui William H. Pritchard : W. B. YEATS — A CRITICAL ANTHOLOGY, precum şi critica lucrării monumentale, însumînd 1450 de pagini, antologate de James Vinnon, CONTEMPORARY NOVELISTS („Romancieri contemporani"). După opinia lui Auberon Waugh, care semnează articolul, volumul lui Vinson păcătuieşte prin gigantism, ca şi printr-o foarte arbitrară selecţie a materialelor, al căror rezultat este comunicarea unei viziuni subiective şi, pînă la un punct, deformante, asupra prozatorilor contemporani de limbă engleză, ce au stat în atenţia editorului.

● Din numerele pe februarie şi martie ale publicaţiei engleze lunare **ENCOUNTER** spicuim un interesant grupaj de articole dedicat „cărţii de artă", adunînd, printre altele, semnăturile lui Anthony Powell, Denys Sutton, Edward Lucie-Smith, ş.a. : un eseu critic semnat de B. H. Haggin, despre paternitatea unor lucrări ale lui Igor Stravinsky (**Who Wrote Stravinsky's Prose ?**), precum şi o foarte interesantă tentativă de abordare a realismului dostoievskian (**Dostoievsky's Realism**), de profesorul american Joseph Frank, care pregăteşte în prezent un amplu studiu dedicat romancierului rus.

● Un număr bogat în poezie este cel pe luna martie al revistei **IUNOSTI**. Remarcăm în deosebi ciclul de poezii (**La moartea lui Kipsunov, Către Maiakovski**) de Andrei Voznesenski şi cel semnat de Evgheni Vinokurov.

● **UN CAP DE ALABASTRU AL REGINEI TUY**, soţia lui Sethi I şi mama lui Ramses al II-lea a fost găsit la Luxor în mormîntul reginei. Acest cap, foarte frumos, era de fapt capacul unui vas funebru şi pînă în prezent este prima sculptură a reginei care s-a păstrat aproape intactă.

● **EDITURA INTERPRESS DIN VARŞOVIA** a tipărit în primul trimestru al anului 1973 o ediţie bilingvă (poloneză şi engleză) a albumului de „Comori ale Culturii poloneze la Jasna Gora" întocmit de Zofia Rozanow şi Ewa Smulikowska. Albumul prezintă piesele cele mai preţioase ale inventarului operelor de artă colecţionate timp de 500 de ani în mănăstirea Jasna Gora din Czestochowa, piese lucrate în aur oferite de regii Poloniei şi de conducătorii laici şi bisericeşti, din care doar o parte erau accesibile publicului.

● **ÎNAINTE DE A-ŞI PUNE CAPĂT ZILELOR**, la 21 septembrie 1972, Henry de Montherlant şi-a petrecut timpul evocînd tinereţea într-o povestire ironică şi delicată, intitulată „Dar iubim noi pe cei pe care-i iubim ?". El face să reţăiască trei personaje care i-au servit drept model pentru „Visul" (**Le songe**) şi „Olimpicele" (**Les Olympiques**) : Peyroni, un atlet frumos care nu iubeşte nimic şi pe nimeni, Douce, o femeie blîndă şi discretă care-şi ascunde cu pricepere vulgaritatea, şi al treilea personaj, Dominique, campioană la 110 metri garduri, în viaţa de toate zilele o femeie ca toate celelalte. Pentru aceste fiinţe dragostea şi prietenia au existat ele oare ? Aceasta este întrebarea la care volumul de mai sus, editat de **Gallimard** în colecţia Blanche răspunde : „Cerem celorlalţi să ne dea o dragoste pe care noi nu le-o dăm".

● **DIVINA SARAH BERNARDT** este subiectul unei expoziţii care s-a deschis la sfîrşitul lunii martie 1973 la Londra. Jane Adby, care a organizat această expoziţie, o prezintă pe Sarah Bernardt ca artist plastic. Sînt expuse numeroase picturi în ulei, sculpturi în marmură şi bronz, şi mai ales autoportrete. Sarah Bernardt scrie în memoriile ei că şi-a vîndut tablourile la preţuri foarte modeste. Aflăm de asemenea că pentru a putea sculpta, celebra actriţă a studiat serios anatomia.

● **UN CONCURS LITERAR** organizat de studiourile de televiziune din Stuttgart, la care trebuia să participe numai persoane trecute de 60 de ani, a avut un remarcabil succes ; s-au primit 8 000 de manuscrise, din care 1 100 (680 autori bărbaţi şi 420 autori femei) au corespuns condiţiilor concursului. Nu numai cantitatea, dar şi calitatea operelor trimise au reţinut atenţia organizatorilor. Primii patru premiaţi îşi vor vedea foarte curînd piesele puse în acenă de către studiourile de televiziune care se gîndesc încă de pe acum să repete concursul. Tema concursului : coabitarea cu copiii, singurătatea, lipsa de ocupaţie după retragerea la pensie, lipsa profesiei odată cu pensionarea şi în concluzie sentimentul că viaţa a ajuns şi ea la scadenţă. În general acest concurs a însemnat o experienţă demnă de atenţie.

● **ÎN ULTIMUL AN ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ** au fost editate peste 80 de mii de titluri de cărţi. Multe din ele au fost tipărite în Armenia, Gruzia, Kazahstan şi Uzbekistan. Operele scriitorilor şi poeţilor din republicile unionale devin din ce în ce mai cunoscute şi în străinătate, în speţă în ţările din Orient. Cărţile scrise de autorii din aceste republici, precum şi tipăriturile periodice se editează în republicile unionale ale U.R.S.S. în limbile naţionale respective.

● **ÎN LITUANIA** s-au desfăşurat cu succes concertele în cadrul cărora au fost prezentate operele compozitorului german Edwin Heist. Soarta acestui compozitor a fost tragică : o dată cu venirea lui Hitler la putere, Heist fiind antifascist, a emigrat în Lituania. Naziştii, care au ocupat în 1941 republicile baltice, au încercat să-l oblige pe compozitor să compună cîntece militare dar Heist a refuzat să colaboreze cu ocupanţii. Internat într-un lagăr din apropiere de Kaunas, moare aici în 1942. Patrioţii lituanieni au reuşit să salveze o parte din creaţia artistică a compozitorului ; astfel, după 40 de ani, muzica lui a putut fi ascultată din nou. Orchestra simfonică din Vilnius a interpretat un ciclu de opere inspirate din muzica populară lituaniană.

● **ÎN PREAJMA MUNŢILOR DJUNGARSKI ALATAU DIN KAZAHSTAN** a fost descoperit un desen executat pe stîncă, reprezentînd un grup de bărbaţi care dansează acompaniaţi de viori avînd o formă foarte originală : nişte arcuri întinse cu ajutorul unor corzi, care la rîndul lor tîn locul strunelor.

● **LA TBILISI, CAPITALA GRUZIEI**, va fi inaugurat monumentul remarcabilului pictor naţional, Niko Pirosmanişvili (1862—1918). Sculptura, înaltă de 4 metri, va fi instalată pe locul unde a trăit şi lucrat pictorul. Gloria şi recunoaşterea pe plan mondial i-au revenit pictorului autodidact, post-mortem. Lucrările lui Pirosmanişvili au fost adunate încă din anul 1921, după instaurarea puterii sovietice în Gruzia.

● **MUZEUL DE JUCĂRII DIN NÜRNBERG** a obţinut de curînd 40 de păpuşi din colecţia muzeului internaţional de păpuşi din capitala Indiei, Delhi. Figurinele au fost plăsmuite în provinciile Kathakali, Bharat, Natyan şi Manipur. La rîndul lor, reprezentanţii muzeului din Nürnberg au oferit muzeului din Delhi o serie de păpuşi îmbrăcate în portul specific local.

● **NOUTĂŢI VECHI DE 350 DE ANI.** O nouă şi preţioasă achiziţie a centrului special de cercetare a presei îl prezintă săptămînalele de la începutul sec. XVII-lea. Cinci numere din „Aviso", probabil cel mai vechi şi mai celebru ziar de informaţii din lume, au trecut din proprietatea particulară în cea a bibliotecii universitare a oraşului Bremen şi pot fi citite de oricine. Pe paginile îngălbenite de vreme se găsesc relatări actuale privind începuturile războiului de 30 de ani şi angajarea urgentă de mercenari. Chiar şi, pe atunci, scriau în „Aviso" corespondenţi de război străini, direct de pe front. Astfel se pot afla noutăţi despre o furtună violentă care s-a abătut asupra coastelor Olandei şi în care au pierit multe vase.

● **FRESCE ALE LUI DEGASPERI ÎNTR-O BISERICĂ DIN VIENA.** Petrecînd cîteva zile pe terenurile lagărului morţii de la Auschwitz, pictorul şi desenatorul Ernt Degasperi şi-a adunat impresiile necesare pentru frescele pe care le va executa în capela comemorativă dedicată preotului Maximilian Kolbe în Aiser Kirche din Viena. Se ştie că preotul Kolbe s-a sacrificat în acest lagăr pentru a salva viaţa unui subofiţer polonez, pe nume Gajowniczek.

s. p. v.

În Jefferson, acasă la Faulkner

de Radu Lupan

Spre seară aeroporturile americane par o versiune liniștitoare a veacului care vine. Pe uriașele tabele cu sosiri și plecări, sclipesc cu fulgerări toropitoare orele curselor care se vor ivi din sau se vor pierde în noapte, flăcăruile albastre și repetate ale ecranelor de televizor se sting și se aprind într-o penumbră calmă și misterioasă, coridoarele cu imensele suprafețe de sticlă mată ale diverselor souvenir-shop-uri, snack-bar-uri sau bănci, printre care alunecă tăcute escalatoare, te călăuzesc printr-un labirint cifrat și ordonat de săgeți colorate, iar birourile companiilor aeriene cu însemnele lor stilizate după o simbolistică abstractă îți anunță apropiata desprindere de pămînt. O geometrie pură și esențializată absoarbe mișcarea sau dezordinea mișcării și o înscrie firesc în liniile suple ale spațiului înconjurător.

E spre seară și alunecarea domoală a gesturilor adaugă tonurilor pale ale culorilor care individualizează detaliile o sclipire ce le face și mai evidentă armonia calmă. Ai părăsit traficul copleșitor din oraș, mai ești încă strivit de sufocarea și strîmtorarea spațiilor printr-o arhitectură care delirează, ridicînd piramide de sticlă și oțel spre cer, un cer care nu mai e decît amintirea unei vechi și naive imagini dintr-o îndepărtată și pastorală existență, părăsești o lume unde mai erai un individ cu reacții personale față de mediu, ostil, strivitor, provocator sau mai știu eu cum și deodată, după realitățile și miturile civilizației haotice industriale, ești proiectat în faza imediat următoare într-o prefigurare a lumii post-industriale. O lume în care anxietățile îți sînt potolite de logica și armonia mediului, de transferul de responsabilitate care se efectuează în clipa în care ai intrat în aeroport, totul fiind asigurat de servicii sau de aparate mecanice care-ți preiau bagajele, te poartă așa cum te poartă pe covoare rulante sau

Pe o hartă a orașelor imaginare e marcată „Posesiunea și proprietatea lui W. Faulkner Esq".

escalatoare, și te duc aproape direct la portiera avionului la fel cum te-ar purta spre leagăn, și în loc să ai senzația că vei fi zvîrlit în spațiu cu o viteză de 700 mile pe oră, e casicum te-ai duce la culcare...

Continuînd iluzia, motoarele avionului bîzîie încetișor, dacă ții la imaginile tradiționale ai zice că s-au pornit să toarcă, și deodată, pentru că orice iluzie are capriciile ei, zgomotul devine uriaș, sub clopotul nopții nu mai există altceva decît un vast uruit și avionul se înalță brusc deasupra unui imens pom de Crăciun, cu miriade de lumini roșii, albastre, verzi, violete sau galbene sclipind în ramurile așternute peste un cer fără stele. În clipa următoare avionul alunecă din nou orizontal și îți dezvăluie geometria diversă și colorată a orașului deasupra căruia zbori, geometrie definită printr-o rigoare de lume abstractă, de lume care există în sine nu și prin ceea ce înseamnă. Din pomul de Crăciun nu au mai rămas decît luminile, din lumini nu a mai rămas decît iluzia încăpățînată să construiască amintiri din necunoscut.

Și nimic mai îndepărtat de o poveste de Crăciun decît orașul spre care mă îndreptam părăsind aeroportul din Tampa, Florida.

Trecind prin Memphis și Atlanta, mă duceam la Oxford-Mississipi, într-un oraș și o regiune cărora William Faulkner, înconjurat de miturile și realitățile torturantului trecut și prezent al Sudului, le dăruise o nouă viață, poate pentru a înțelege și a-și explica aceste mituri și acest obsedant și inacceptabil prezent. Mă îndreptam în Boeing-ul lui Eastern Airlines, pe o rută aeriană pe care o va fi străbătut uneori și Faulkner în avionul lui, sau poate în avioanele lui, căci după ce zburase un timp pe un avion de viteză mai redusă: un OX Commandaire, își cumpărase în 1933 un Cabin Waco, un aparat rapid pe care trebuia să-l țină la aeroportul municipal din Memphis.

Din mărturiile celor care l-au cunoscut, Faulkner nu era un atît de bun pilot pe cît era un foarte bun navigator și dacă nu-i plăceau aparatele care suprimau aproape pilotarea manuală înlocuind-o cu comenzi automate, îi plăcea în schimb să călăuzească drumul prietenilor sau fraților lui cu care se afla în acele minunate mașini zburătoare. După cît se pare va fi făcut nu de puține ori drumul de la Memphis la Oxford, cu mașinile acelea care zburau cu cincizeci-șaptezeci de mile pe oră, recunoscînd pe hartă, cum spun prietenii lui, fiecare centimetru de cîmpie sau de pădure, călăuzind prin aer un drum care pe pămînt și în ceruri nu va fi fost niciodată ușor: drumul spre casă, spre orașul în care a trăit cea mai mare parte a vieții lui. Drumul acesta de la lumea Sudului către miturile copilăriei și tinereții, de la Jefferson-ul imaginar și real și dinspre Yoknapatawpha, comitatul „posesiune și proprietate a lui William Faulkner Esq.", către lumea de dincolo de ele, a făcut ca viața scriitorului să fie mereu un trecut în prezent, un prezent chinuit și torturat de trecut, o permanentă exorcizare a omului prizonier al istoriei și al condiției sale umane.

Nu am avut prilejul, sau poate nu mi s-a dat, să privesc Jefferson-ul așa cum și-l imagina scriitorul în „The Town": „E o creastă de deal; mergi cu mașina dincolo de Seminary Hill și după un timp ajungi acolo: un drum urcînd ușor și fără grabă trece peste creastă și de acolo o pornește înspre șoseaua principală, ducînd de la Jefferson înspre lume. Și atunci, privind în jos, zărești întreg comitatul Yoknapatawpha la picioarele tale, în ultimele lucori ale zilei...

„Mai întîi e Jefferson-ul, centrul radiind slab, un licăr abia vizibil în spațiu: dincolo de el, cuprinzîndu-l, se întinde comitatul, legat prin diferite drumuri de acest centru ca roata de osie prin spițele sale, iar tu însuți desprins de acest moment ești ca un Dumnezeu deasupra leagănului nativității tale și al bărbaților și femeilor care te-au adus pe lume..."

Traversam drumul de la aeroport spre oraș într-o zi întunecată de ploaie, de o iarnă asemănătoare cu niciuna din paginile lui Faulkner, totul topindu-se într-un cenușiu vag, prin fața mașinii trecînd pe șosea sau pe străzi tipicele însemne ale drumurilor americane, metaluri vag luminate, clădirile scunde ale restaurantelor Mc Donald, vestite de parabola acera de beton asemeni unui arc de triumf al uniformității și certitudinii în monotonie, stații de benzină cu firme de neon, **dry cleaners — fresh as a flower in only one hour,** un **department store** cu turma liniștită de mașini într-un parcaj alăturat, o stație de benzină și în sfîrșit, o scenă mărginită de cîmpii și de pîlcuri de copaci.

Spre seară, în camera de hotel [illegible] în culori nete: un joc ușor impersonal de negru, gri și alb m-am trezit în ochi cu încordarea aceea naivă de a fi vrut să aflu relații posibile între ceea ce văzusem și pagini sau episoade faulkneriene și în mînă cu trei pliante, galben, verde și albastru, care începeau cu o istorie a orașului și se încheiau cu o ceremonioasă chemare: „Noi, cetățenii orașului Oxford și ai Comitatului Lafayette vă invităm la acest al... lea pelerinaj pe data de... Veniți să vedeți singuri cît de multe lucruri poate să vă ofere orașul Oxford, lucruri de un interes captivant pentru vizitatorii bineveniți".

Orașul fusese ars de generalul unionist A. J. Smith în 1864, ceva mai mult după un sfert de veac de la înființarea lui. Ca o tîrzie infirmare a ceea ce fusese distrus, ca un al doilea oraș, mai viu poate decît cel reconstruit după incendiu, ca un spațiu virtual unde să fie reluate viețile și destinele care au dus la acel incendiu și au determinat urmările lui mai tîrzii sau foarte tîrzii, Faulkner alcătuise poate acea fascinantă saga a Sudului, a orașului Jefferson și a mitizatului comitat Yoknapatawpha.

Stăteam și mă uitam la filele acelea colorate și un copleșitor sentiment de zădărnicie mă paraliza, mă făcea să mă gîndesc la inutila goană din acea după-amiază după tot ce putea să-mi vorbească despre această fantastică negație a afirmării. Îmi aduceam aminte de o altă goană pe străzile unui alt oraș, mult mai întins decît Oxford-ul, dintr-o altă lume, unde îl căutam pe Dostoievski, unde mergeam halucinat după imaginarele drumuri ale omului ieșit din subteranele torturilor și chinurilor existenței, pînă cînd într-un tîrziu fusesem dus într-o clădire, unde după o încăpere plină cu cărți, mi se arătase pe un umil birou, crezut a fi fost al scriitorului, niște ochelari cu rame rotunde de fier și cîteva pagini de manuscris [illegible]. Și ca și atunci mă gîndeam și acum la inutilitatea tuturor acestor semne în care căutam a identifica, asemeni unui primitiv, o viață care a fost, o viață care nu e decît ceea ce imaginația a făcut-o. Sau cum o spune însuși Faulkner: „Acestea sînt esența amintirii-sensibilitate, vedere, miros: mușchii cu care vedem, auzim și simțim... memoria nu există, creierul nu reproduce decît ceea ce mușchii caută bîjbîind, nici mai mult nici mai puțin, și totalul care rezultă este de obicei incorect și fals și nu merită decît numele de vis".

Da, eram un vizitator binevenit, dar nu făcusem decît să bîjbîi cu ochii, cu simțurile, o întreagă zi printre lucrurile „de un interes captivant", să reconstitui un total, desigur incorect, desigur aproximativ, dar cu aceeași credință naivă că există ceva din viața sau actul vieții celui pe care îl căutam în aceste „lucruri" și pînă la urmă să-mi dau seama că nu făcusem altceva decît să răsfoiesc, ca în vis, pagini citite sau imaginate a fi fost citite.

Treceam printre clădiri asemeni unor vechi temple grecești cu coloane dorice, urcam trepte care promiteau să ducă la imaginare altare și mă aflasem în moderne încăperi ale unei universități care își păstra trecutul în vitrine, sub lespezi de cristal, bine catalogat și inventariat.

Privisem în camera aceea specială — Mississippi Room — a bibliotecii universității Ole Miss, o veche hartă care purta titlul **„Delineation of the State of Mississippi"**, 1831, și zărisem înscrise cu litere desenate stîngaci numele Toch [illegible] printre însemnările care arătau că locurile acelea fuseseră populate de indienii Choctaw și Chickasaw. O altă hartă desenată, și mai veche, din 1817, a semnalului Ponola, populat de aceleași triburi, îmi amintise că pămînturile pe care se afla orașul Oxford fuseseră cumpărate de trei negustori de la indieni...

Împușcăturile celor două carabine, cu țevile sclipind sub cristalul vitrinelor, cu oțelul lucind alb, vor fi risipit poate cîndva tăcerile sau așteptările din [illegible] pădurile de pini din apropierea Oxford-ului, în dimineți sau după amiezi însingurate, dar împușcăturile din inițiatica urmărire a Ursului sau din sălbăticia Vînătoare de oameni și de vulpi îmi răsunau acum mereu și mereu în urechi, fără să pară că vin asemeni amintiri dintr-o poveste nobilă sau tragică.

Privirea îmi aluneca pe oțelul lucios, se oprea pe trăgaci, aștepta. Încordată, dar nu se auzea nici un sunet în acest [illegible] memoriei și prin răsfrîngerea sticlei cuvintele pe care le citeam pe-o etichetă nu răspundeau nici tăceri și nici așteptări: **Army Springfield Rifle, Model 1878, Serial 140795...** Și iar și iar tăcerea nevăzută mă înconjura.

Pusesem, această carabină și cealaltă, un **Winchester, Model 1875,** ale lui Faulkner sau le păstrase el, le căpătase de la Ike Mc Caslin sau de la maiorul De Spain, care obișnuia să meargă la vînătoare cu winchesterul acela vechi în pădurile care se întindeau prin aceste locuri înaintea instalării fabricilor de cherestea? Cine să o spună, cînd din portretul acela, de pe perete, terminat cu cîteva săptămîni înaintea morții și „aprobat" de artist, [illegible] Faulkner privea cu același aer de îndoială distanțare față de ce vedea... Sau poate că nu îndoiala era în privirile ci încercarea de a vedea cîtă realitate e dincolo de ce părea real. O fotografie pe un alt perete: îl înfățișa într-un costum de călărie, cu joben, o cravată cu mîner de argint în mînă, cu jaboul răsfrînt peste reverele întoarse ale jachetei, încrezut, incredibil, tot atît de incredibil ca și legenda scrisă de fotograful lui preferat „Col" Cofield: **„The Count of no Account"** (Contele fără de conturi, dar și fără nici o importanță).

„M-am născut dintr-o scîrbă neagră și un aligator" spunea Faulkner, cu umorul cu care descifra de obicei credibilul și realul și poate că asta e pînă la urmă reversul încercării de a descifra trecutul sau de a-l asuma, tragicul [illegible] prin umor sau umorul împins pînă la tragic. Oricum scrierile lui sînt, probabil, cea mai vastă și mai profundă, prin semnificația și implicațiile ei, tentativă din cultura americană de a confrunta, printr-o conștiință acută a trecutului, mitul american cu realitatea americană.

În America, Sudul are o relativă și poate conștientă existență în prezent, dar nu trăiește în trecut, după cum nu îți poți imagina un oraș ca New York-ul netrăind în prezent și poate nerecent și în viitor. Asta a și fost probabil tortura vieții lui Faulkner, imposibilitatea materială a relaționării trecutului la prezent.

Drama e caracteristic americană. Forța dramatică a prezentului e atît de copleșitoare încît nu e adevărat numai, cum spunea Kenneth Tynan, că America își [illegible] trecutul, dar [illegible] atunci cînd începuse să-l plătească, [illegible] înghețat al trecutului.

Civilizația Statelor Unite s-a construit și se construiește într-un spațiu spiritual care se numește „continuul prezent", definit prin transformări rapide care [illegible] pînă la dispariție. Istoria este consumată înainte de a fi creată. O lume fără „prelucrare", cum s-a mai spus, a fost menită să treacă o cultură „fără istorie", ceea ce este aproape o contradicție în termeni. De aici [illegible] a permanentei căutări a [illegible] primele manifestări ale unei „identități". Dacă primele manifestări ale unei literaturi [illegible] în acest fel au fost marcate de o [illegible] nostalgică a [illegible], care era situată înainte sau în afară de orice istorie, cele ulterioare, mai recente, istoric vorbind, au fost dominate de îndoielile, frămîntările, tragismul [illegible] unei [illegible] reflecții asupra trecutului, asupra căilor de răscumpărare a greșelilor lui.

De fapt aici s-au definit cele două căi ale unei culturi care este permanent animată de o mișcare dialectică [illegible] între o [illegible] spre trecut, în speranța unei [illegible] reale și a unei [illegible], și o [illegible] de înaintare spre viitor, [illegible] de amintiri culpabile. Mitul utopic al Lumii noi este confruntat mereu cu realitățile [illegible]. Distanța dintre cei doi termeni a fost poate uneori exagerată. Astfel, Stephen Spender observînd că America este contemporană cu sine într-un fel în care nici o altă țară nu este, spunea că acest [illegible] ar putea fi comparat cu „o încăpere cu o fereastră privind spre un viitor alb, cu o ușă zăvorită care închide drumul spre trecut, iar pe pereți unul sau două mici tablouri — un sat din Noua Anglie, o plantație din Sud — care evocă imagini sentimentale cu care viața prezentă, din încăpere, nu are nici o legătură".

S-ar putea spune că Sudul, cu o economie agrară predominantă, avea să fie înclinat să opună o mai mare rezistență la această invazie a **Newness**-ului (starea de acum) care să o despartă de trecut. În fapt aceasta nu ar fi însemnat decît așa cum se spune, o medalitate de a se situa [illegible] de ani. Opera lui Faulkner e tocmai o dovadă că obsesia trecutului, starea aceasta de [illegible] de veghe [illegible] lui, e una din căile de interpretare a condiției umane, a individului în meandrele care-și asumă odată cu istoria personală, istoria de azi a unei colectivități. E dorința disperată a omului de a înfrunta imposibilul în momentul în care devine probabil.

Mă gîndeam la acestea în timp ce distinsul profesor de literatură care mă însoțea și care avea să mă călăuzească și mai departe în pelerinajul pe care-l făceam în Oxford, îmi povestea cum scaunul de lucru al lui Faulkner fusese dăruit după moarte, unui servitor negru. Și abia după ce îi fuseseră oferite omului alte trei jilțuri cu care să aleagă, scaunul fusese reintegrat în studioul scriitorului.

Nu se făcuse încă seară cînd am coborît treptele bibliotecii și mi-am continuat drumul printre templele dorice ale universității, în drum spre **Alumni House**, unde aveam să rămîn. **Campus**-ul la acea oră și la acel timp era aproape pustiu, studenții încă nu reveniseră din vacanță, și printre clădirile acelea mașina noastră părea că străbate un decor sau că noi și mașina rătăceam, prin acele locuri ca un fel de proiecție în viitor a visurilor vechilor locuitori sau [illegible] aflați în templele din jurul nostru. La o cotitură, o clădire cu linii moderne. Săpate în zidul fațadei, ca o confirmare poate a ambelor ipostaze, cuvintele lui Faulkner: **I believe that man will not merely endure; he will prevail"** (Cred că omul nu va dăinui doar; el va învinge).

*

A doua zi am continuat să rătăcesc pe străzile Oxford-ului, am urcat pe treptele clădirii unde Gavin Stevens își avea biroul, cel puțin așa mă încredința amabila mea călăuză, profesorul James Webb, am privit inutil și de la o distanță respectuoasă clădirea de veche arhitectură civilă americană, unde, de această dată, lucrase Phil Stone, prietenul lui Faulkner și modelul lui Gavin; am văzut pe o stradă laterală care dădea în piață, locul unde fusese faimosul grajd al [illegible] și al altor întîmplări din „Orașul" și din „Hoțomanii", am zărit clădirea ruină a vechiului „Colonial Hotel". Dimineața, la micul dejun, o întîlnisem pe Mrs. Sue F. Price, vară a scriitorului, o femeie mai în vîrstă, de o [illegible] vioiciune, cu care discutasem tocmai despre păstrarea amintirii scriitorului în oraș, apoi am fost condus la unul din familiarii casei Faulkner, un tînăr de o frumusețe bărbătească foarte sudică. La magazinul „Sneed's Ace Hardware" am fost pus față în față cu o masivă și greoaie casă de bani cu chenare înflorate, și care mai purta inscripția: M. C. Faulkner, tatăl scriitorului, și m-am oprit într-una din laturile pieții din centru, faimosul scuar străbătut de atîtea personaje pe care le vedeam dar nu le zăream în dimineața aceea rece, însorită și lucidă. O clipă, Christmas, cu cătușele la mîini, s-a întors înainte de a fugi, disperat, către sfîrșitul sau victoria lui, și s-a uitat în direcția mea. Privirea lui a lunecat spre drumul care ducea afară din oraș și în clipa următoare a pierit, urmărit de Percy Grimm pe bicicleta aceea a curierului de la Western Union. Gavin Stevens se îndrepta spre biroul lui, mestecînd ciotul pipei din cocean de porumb, urmat de șeriful greoi și preocupat, o lume întreagă își urma ritmul unei vieți care nu avea să apună pentru că avea să fie întotdeauna posibilă în acel scuar, pustiu în dimineața de amorțită sîmbătă provincială, în orășelul acela al doilea paralel și mai viu parcă în lumina lucidă a celui care îl visase.

Am trecut pe străzile Oxford-ului care începea abia să se trezească: magazine modeste, o veche sală de spectacole, nelipsitul Holiday Inn, închisoarea Comitatului Lafayette, o clădire joasă, pe care ai fi luat-o drept un pavilion de băi, și am ieșit spre șoseaua care ducea spre Universitate. După cîtva timp am cotit spre stînga pe un drumeag de țară și am intrat într-o zonă unde pinii și stejarii dominau peisajul. Ne-am oprit în fața unei porți ușor dată la o parte și ne-am strecurat într-o curte, poate un parc, îndreptîndu-ne spre o alee pavată cu cărămizi, și mărginită de cedri bătrîni cu coroanele cu frunza rară. La capătul aleii o casă cu etaj în vechiul stil colonial american, cu coloane dreptunghiulare de lemn alb în mijloc, cu verande deoparte și de alta a peronului central. Lucea alb prin frunzișul verde și părea părăsită de multă vreme. Casa lui Faulkner: **Rowan Oak.** Cînd am intrat înăuntru, aerul înghețat din casă accentua și mai mult senzația de abandon, de uitare. Mobilă puțină, disparată, o sobrietate a decorării sau poate a despuierii. O masă severă de stejar și scaune cu spătare drepte, le presupuneam tari, în sufragerie, o vitrină cu sticlărie și bibelouri, pe pereți rulouri cu gravuri japoneze. Puțină căldură și o oarecare lumină în portretul scriitorului tînăr, văzut de mama sa, Maud Faulkner. Pictura e naivă și dintr-odată sînt în lumea copilăriei lui Chick Mallison. Biroul, unde lucra la o mașină veche „Underwood", pe o măsuță lîngă fereastră, e plin cu rafturi cu cărți, traduceri. Thomas D'Aquino lîngă Vittorini, Dickens alături de Joyce, Shakespeare și Pasternak... Și bine înțeles scaunul cu speteaza retezată și cu pernă, pe care a lucrat, cum mă informează profesorul, douăzeci și cinci de ani. Pe un perete un mic portret care dă încăperii o atmosferă de viață oprită atunci. E Dilsey, doica neagră, începutul și nesfîrșitul legendei, **mammy.** Caroline Barr, pictată cu stîngăcie și dragoste de mama scriitorului.

Incredibilul „Conte fără de conturi în bancă..."

Al doilea birou, unde a lucrat în ultimii ani. O încăpere destul de strîmtă, o altă măsuță lîngă fereastra dînd spre pajiște și spre grajdul de bîrne, o mașină de scris, un pat, așternut cu o pătură, cîteva etajere cu cărți, pe polița căminului un calendar oprit la ziua de 6 iulie 1962. Pereții sînt văruiți, albi, și din nou, asemeni creatorului, pe doi dintre pereți, deasupra patului, Faulkner a inscris o nouă geneză. Săptămîna pătimirilor unui regiment de soldați francezi care se revoltaseră împotriva primului război mondial e înscrisă acolo, cu însemnările fiecărei zile. LUNI. Scrisul lui Faulkner, mărunt dar clar, se detașează pe peretele alb: **1 06.00 Regimentul francez se răscoală, refuză să lase la atac, e scos de acolo, dezarmat, pus sub arest — trimis în spatele frontului. II...** Notele care preced fiecare capitol al romanului **„Fable"**, sînt făcute acolo, pe peretele alb, poate pentru [illegible] cît a lucrat, poate după aceea, multe rînduri tăiate, și zi după zi, întreaga săptămînă, întreaga armură a cărții este prefigurată... Pe peretele din dreapta, ultima însemnare sub titlu: MÎINE...

Acel mîine care a început din fața casei, pe cărarea aceea care ducea prin păduri și poteci spre Taylor, pe drumul de unde Faulkner nu s-a mai întors. În poarta aceea întredeschisă, calul lui, singur s-a oprit și într-un tîrziu a fost văzut de cei din casă. Drumul spre mîine începuse.

Nu știu foarte exact ce a fost apoi. Probabil **Holiday Inn**, într-o după amiază. Ieșind din restaurant, parcă. La recepție, o tipică **„Southern belle"** care își corecta în oglinda din spatele biroului o coafură blondă alunecîndu-i precum soarele pe umeri. Ochi indolent interesați, zîmbind profesional și apoi repede dezamăgiți. **„Faulkner's grave? Sorry, never heard of! St. Peter's Cemetery, may be"...**

Am ieșit în strada largă, mărginită de cele mai frumoase case din Oxford, clădiri dinaintea Războiului Civil, cu coloane înalte și albe de lemn, cu verande și balcoane pe care în dupăamiezi și seri tîrzii de vară viața orășelului era sancționată și trecea în poveste, și am cotit pe Jefferson Avenue. Deoparte și de alta casele obișnuite ale burgheziei americane, pavilioane sau cottage-uri din lemn, uneori din cărămidă roșie atît de contrastantă cu lemnul alb al pereților sau al vegetației din jur, somnolînd în soarele confortabil al dimineții de duminică. O mașină ponosită, plină de oameni trecea încet pe stradă. Am oprit-o. Pe bancheta din față un bărbat negru, alături de el o negresă îmbrăcată în haine de sărbătoare. Se duceau la biserică. În spate, copii. Privirile curioase dar și aprehensive. **„St. Peter's Cemetery? Straight down the street".**

Drumul cobora și într-un tîrziu am ajuns la cimitir. Pe niște coline domoale, înverzite și pline de pietre cenușii, într-o pace de început de saga, îmi amintesc că am colindat cărările noroioase, pămîntul era moale pe dealurile acelea, căutîndu-l pe Faulkner. Pe o colină de deal, înconjurat de un grilaj, am găsit locul unde rudele și strămoșii erau îngropați. În mijloc un obelisc roș de vremi și de ploi, cu o simplă inscripție: **„Mother".** Ceva mai sus un medalion cu imaginea cîndva a unei femei, pe care anii și o lumină care prin acele locuri era asemenei unui fum albăstrui, o transformaseră într-un fel de amintire. Eram singur și cum mergeam așa, din piatră în piatră, timpul începuse să piară și nu știam cum aveam să ajung la ziua în care o pornisem să-l găsesc pe cel pierdut într-un mîine care însemna posteritatea.

L-am găsit, la poalele unei coline, unde pămîntul răscolit al gropilor mai era încă galben, sub crengile unui bătrîn copac. O lespede prelungă, deasupra căreia se ridica, asemeni unui portal antic, un mic fronton triunghiular sprijinit pe două scurte coloane albe, cu o inscripție care amintește data nașterii și a morții. Și dedesupt: **Belov'd go with God.**

*

Am plecat din Oxford spre Memphis cu unul din acele autobuze care străbat America de la un capăt la celălalt. Ziua era întunecată de o ploaie amestecată cu zăpadă și Sudul nu mi se mai părea decît un neguros septentrion. Autobuzul aluneca pe drumul înghețat și nu mai credeam în niciun fel de mit al erei industriale sau postindustriale. Revenisem la drumurile păcătoase și dificile ale unei naturi vitrege și nu speram să mai ajung la timp la Memphis.

După o trudnică și lentă lunecare printr-un peisaj rustic mohorit, au început să se vadă semnele apropierii de un mare oraș: stații de benzină, moteluri, restaurante, uzine, șosele alergînd una sub alta. Vreme de un ceas ne-am tîrît pe unul din cele mai lungi bulevarde care ducea spre oraș și care se numea **Elvis Presley.** Numele apărea mereu, la încrucișări de drum, și revenea asemeni unei obsesii în care la început nu am vrut să cred. Un ceas, poate și mai bine, ne-am tîrît în autobuzul acela greoi de-a lungul lui „Elvis Presley"...

Și atunci mi-am amintit de o frază din Faulkner care mi-a chinuit visul și veghea cît am fost la Oxford: „tragedia vieții este că trebuie să fie prematură, neconcludentă, și de neconchis pentru a fi viață: trebuie să fie înainte de ea însăși, înaintea ei, ca să fi fost cumva".

Vechea casă în stil colonial...

WILLIAM FAULKNER
Ramură verde

De-a fi mlădiere, bernaiță să fie.
Mlădiere de argint subțire în gînd,
Să reînvie crîngul fremătînd
În inimă, de m-ai scula din glie.

Dar voi dormi, căci nu în morți
coboar
Cînd în albastre dealuri îmi
împlînt
Multiple rădăcini. Acest pămînt
Viață-mi dă din trupu-i rodnic.

În românește de R.L.

Luceafărul
Revistă editată de UNIUNEA SCRIITORILOR din REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Redactor șef: VIRGIL TEODORESCU
Redactori șefi adjuncți: CEZAR BALTAG, S. DAMIAN, GEORGETA HORODINCĂ
Secretar general de redacție: TEODOR BALȘ

REDACȚIA: București Bd. Ana Ipătescu 15
Telefon: 50 40 25; 50 44 85
ADMINISTRAȚIA: Șoseaua Kiseleff 10 tel. 18 33 90
ABONAMENTELE:
3 luni — 13 lei; 6 luni — 26 lei; 1 an — 52 lei
Tiparul executat la
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII"
Paginator: Nicolae Ion